

REVILJA ZA PROMOCIJO

december 1995 št. 11 cena 500 SIT

KO BOSTE V SLOVENIJI NAREDILI TA PROJEKT...
NI IZKLJUČENA NAŠA FINANČNA POMOČ
PRI PRIPRAVI PROJEKTOV
IN FINANČNA POMOČ POZNEJE...
PROJEKT, KI GA PRICAKUJEMO,
PA NE SME OBRAVNAVATI SAMO ŠTANJELA.
MORA BITI ŠIRŠI; OBSEČI MORA PROSTOR KRASA,
KI SIMO GA SPOZNALI TE DNI".

Michael de Thyse,
programski koordinator Sveta Evrope za tehnično pomoč in sodelovanje
na področju varstva kulturne dediščine

IZBOR VIN KI ZADOVOLJUJE NAJBOLJ ZAHTEVNE POZNAVALCE

"Vipavska dolina je sončni del naše lepe Slovenije z mogočnim Nanosom na vzhodu, izza katerega prihaja sonce, da se pozno popoldne spušča v Furlansko ravnino. Bučna je pozimi, ko piha mogočna burja, in vsa mavrična, ko cvete sadje vseh vrst. Sladka je jeseni, ko zori grozdje in ko vinogradniki spravljajo v kleti mlado vino. Zato je dežela sonca in vina. Je pravi mali raj, v katerem lepo in mimo živimo, prav tako pa bo raj za vas, ki k nam prihajate!"

Tako predstavljajo Vipavsko dolino in vabijo v goste iz podjetja AGROIND VIPAVA 1894, največjega ponudnika izbornih vin z domačim poreklom na tem območju Slovenije. Vsako leto predelajo v vino kakšnih 8 do 11 milijonov kilogramov žlahtnega grozdja, ki zagotavlja njihov velik izbor. Pestrost je zajeta v sedemnajst ožjih okolišev, v njihovih okvirih pa so še posebej pomembne izpostavljene vinogradniške lege.

Vipavska klet ima pester izbor vin, ki zadovoljujejo najbolj zahtevne ljubitelje in poznavalce žlahtnih vin. Med domačimi belimi sortami so **zelen, pinela, rebula** in **malvazija**, med belimi svetovno poznanimi sortami so **savignon, chardonnay, beli pinot** in **laški rizling**, med rdečimi so **merlot, cabernet** in **barbera** ter med posebnimi še **rose** in **merlot barrique**.

V Vipavskem hramu, v starem okroglem delu Vipavske kleti ob južnem vstopu v Vipavo, je pravo "svetišče" vipavskih vin. Naprodaj so v enoteki ali trgovini z vini. Postrežejo pa jih v restavraciji s prostorom za več kot sto gostov, v kateri ponudijo poleg klasičnih jedi tudi dobrote izvrstne vipavske kuhinje.

Vipavska klet z Vipavskim hramom je tudi eno izmed osrednjih izhodišč za obiske naravnih, zgodovinskih, etnoloških in kulturnih znamenitosti in spomenikov Vipavske doline. Tamkaj zaposleni strokovnjaki znajo slehernemu gostu svetovati, glede na njegovo zanimanje, kaj naj v tem predelu Slovenije predvsem obišče in si ogleda. To pa je tisto, kar že vse bolj s pridom uresničujejo številni ponudniki turističnih storitev in proizvodov v okvirih **Vipavske vinske turistične ceste**. Njeni odseki povezujejo številne gradove ali njihove ostaline, dvorce in cerkve z bogato zgodovino mest, trgov in vasi od Podnanosa, Podrage, Goč in Slapa prek Vipave, Zemoni, Ajdovščine, Vipavskega Križa, Branika (Rihenberka) in Dornberka do Renč, Šempasa, Kromberka in Nove Gorice s Solkanom.

Če boste prišli v Vipavski hram in se pridružil kakšni skupini obiskovalcev, vam bo o vinih bogatega izbora Vipavske kleti morebiti spregovoril njihov priznani enolog **Drago Plahuta**, dipl. inž. agronomije. V tem podjetju je že polnih dvaintrideset let in rad razloži, karkoli vas zanima. Duhovito citira tudi stopetdeset let stare opise trt in vin prvega slovenskega učitelja vinogradništva - šentviškega župnika Matije Vertovca. In prav nič čudnega ne bo, če se boste pridružili tudi pokušini vin, ki jih tamkaj ponujajo in prodajajo.

Vipavski hram in vinoteka - trgovina s popolnim izborom vipavskih vin, spominkov ter opreme za turistična potovanja - sta odprta vsak dan od 12. do 22. ure.

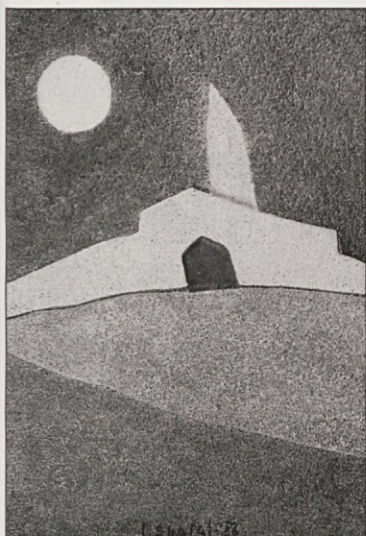
Vipavski hram je namenjen ne le predstavljanju vipavskih vin in uživanju njegove gastronomije. Naročniku organizira tudi promocijo njegovih proizvodov ali storitev, seminar, posvetovanje ali zabavno prireditev, ki jo je mogoče podpreti s sodobnim avdio-vizualnim sistemom. Za sestanke ali srečanja zaključenih družb je na voljo tudi ločena sejna soba z ozvočenjem in z računalniško tajniško opremo.

Za avtobusne in skupinske obiske priporočajo naročila in rezervacije po telefonu na št. 065/65-011 ali po faksu na številko 065/65-215!

1894

VIPAVA

IZ VSEBINE **Kras**

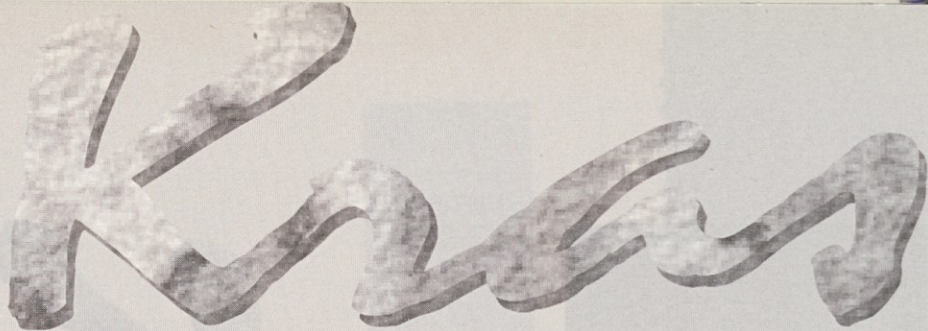
DECEMBER 1995 št. 11

*Na naslovnici:
Lojze Spacal: Nežna je noč, 1986
Spacalova galerija v Gradu Štanjel,
ki je v zimskem času odprta
ob sobotah, nedeljah in praznikih
med 11. in 16. uro.
Za najavljene obiske telefonirati
na 067/79-197 ali 79-226!*

Informativno revijo Kras izdaja podjetje Mediacarso, d.o.o., 61000 Ljubljana, Rimska 8 - telefon +386-061/125-14-22 - Glavni urednik Lev Lisjak; odgovorna urednica Ida Vodopivec-Rebolj - Naslov uredništva: Revija Kras, 66223 Komen, p.p. 17, telefon: +386-067/78-434 - Maloprodajna cena 500 SIT, 6.500 Lit, 6,00 DEM, 4,00 \$; naročnina šestih zaporednih števil s pošno dostavo v Sloveniji 3.000 SIT, za tujino s pošno dostavo 80.000 Lit, 80,00 DEM, 60,00 \$ - Fotografije: fotoagencija Mediacarso - Nenaročenih rokopisov in fotografij uredništvo ne vrača - Brez izdajateljevega pisnega dovoljenja ponatis ali kakršno koli povzemanje objavljenih prispevkov iz revije Kras ni dovoljeno - Po mnenju Urada vlade R Slovenije za informiranje št. 23/142-92 od 27.5.1993 sodi revija Kras s prilogami med proizvode informativne narave, za katere se plačuje davek od prometa proizvodov po 5-odstotni stopnji - Mednarodna standardna serijska številka ISSN 1318-3257.

Alenka Urbančič v pogovoru z uredništvom:	"VSE NI ODVISNO OD MINISTRSTEV"	2
Dušan Grča:	BOLEČINA KRAŠKEGA BISERA	6
Damjan Grmek:	"NEKEGA DNE SEM NAPISAL PISMO"	8
Lenka Molek:	PROJEKT KRAS	10
Mag. Ljubo Lah:	ČRNIH GRADENJ DRUGOD, PO RAZVITI EVROPI NE POZNAJO	14
Vladimir Mljač v pogovoru z uredništvom:	KAKO GRADITI NOVO ALI PRENAVLAJATI STARO NA KRASU?	16
Dr. William Starc:	SPET RAZPRAVE O USTANOVITVI NARAVNEGA PARKA	20
Nuša Vogrin:	BOMO DOVOLILI NADALJNJE ZARAŠČANJE KRASA?	22
Dr. Pal Narancsik:	ZAKAJ ZDRAVLJENJE V PODZEMSKIH JAMAH?	25
Agencija Kras:	OKROGLA MIZA REVIE KRAS	26
Agencija Kras:	KATJA NADALJUJE STOLETNO TRADICIJO KAVČIČEV	32
Jožko Žibera:	OD VREMŠČICE DO KAČNE JAME	36
Branka Marušič:	ŠOLARJI NAVDUŠENI ZA TURIZEM	40
Silva Matos:	NE DENAR, NE ZNANJE ŠE NISTA DOVOLJ ZA USPEŠEN POSEL	42
Dr. Miran Košuta:	VILENICA - BLAGODEJNI BABILON JEZIKOV IN KULTUR	43
Maja Razboršek:	RANJENI PAPIR - LA CARTA FERITA	44
Dr. Jože Pirjevec v pogovoru z I.V.R.:	PRIMORSKA JE IMELA V NAŠI ZGODOVINI IZREDEN POMEN	46

Spoštovani sodelavci, dragi prijatelji!

Ko se končuje drugo leto izhajanja revije Kras, smo zadovoljni zaradi vse večjega kroga izjemnih sodelavcev od vsepovsod v domovini in na tujem. S svojim pisanjem v revijo Kras obujate iz pozabe, aktualizirate in odkrivате številna - za Kras in z njim povezana območja Slovenije - pomembna vprašanja ter s tem sprožate njihovo razreševanje. Veseli smo tudi podpore vse več posameznikov - podjetnikov, menagerjev, strokovnjakov v upravnih organih in drugih, ki cenite prizadevanja ustvarjalcev revije. V spodbudo so nam tudi z vsako novo izdajo vaša naročila nanjo. Še zlasti, ker ste jo mnogi naročili tudi svojcem in prijateljem, ki živijo sicer daleč od Krasa...

Ustvarjalci revije smo veseli, da se počutite z nami povezane v našem klubu revije Kras v skupnih prizadevanjih za ohranitev naravne in kulturne dediščine Krasa, za njegov razvoj in pravilno vrednotenje ter promocijo doma in na tujem.

Namesto ustaljenih voščilnic se vam, spoštovani sodelavci in dragi prijatelji, za dosedanje sodelovanje zahvaljujemo javno, v tem nagovoru! Sporočamo vam, da bomo sredstva, ki bi jih porabili za voščilnice in poštino, namenili za obdaritev otroka neke kraške družine. Prepričani smo, da se s tem strinjate!

**Telefon uredništva:
061/125-14-22**

Zaželimo si sreče v letu 1996!

Uredništvo

Pogovor uredništva
z Alenko Urbančič,
državno sekretarko
za prehrano

"VSE NI ODVISNO OD MINISTRSTEV!"

Alenko Urbančič, dipl. inženirko živilske tehnologije, državno sekretarko za prehrano v Ministrstvu za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, smo spoznali v pripravah na okroglo mizo o Vipavski vinski turistični cesti, ki jo je revija Kras pripravila skupaj s kmetijskim ministrstvom, s projektnim svetom za VTC 2 in z agencijo Vas, d.o.o. Zamisel za uredniški pogovor se je izoblikovala, ko smo določali cilje pogovora za okroglo mizo in se dogovarjali, čemu predvsem dati poudarek. Vprašanja se nanašajo na pomen vseslovenskega projekta o vinskih turističnih cestah v Sloveniji in na pričakovan prispevek Krasa ter Vipavske doline v gospodarskem uveljavljanju Slovenije ter njenem vključevanju v Evropsko zvezo.

ljenosti in s tem tudi ohranitev kulturne krajine".

Pogovor za okroglo mizo o Vipavski vinski turistični cesti v Zemonu 9. novembra je pokazal, da se razen kmetijskega ministrstva s projektom o vinskih turističnih cestah druga ministrstva resneje ne ukvarjajo, čeprav je glede na izrazito gospodarsko usmerjen projekt samo po sebi umevno, da bi v njegovem uresničevanju sodelovala še druga ministrstva, med njimi vsekakor Ministrstvo za gospodarske dejavnosti - turizem, Ministrstvo za kulturo in Ministrstvo za okolje in prostor. V projektu o vinskih turističnih cestah se namreč ponuja kot tipični turistični proizvod Vipavske doline ne samo tamkajšnja vina in tamkajšnje kulinarike. Pod takim proizvodom se razumeva tudi naravne in kulturne spomenike tega območja, ostaline

Gospa Urbančičeva, kaj je bilo vodilo Ministrstvu za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, da se je v okvirih sektorja CRPOV (Celostni razvoj podeželja in vasi) odločilo za projekt o vinskih turističnih cestah in kaj si z njegovo uresničitvijo obeta?

naravne in kulturne dediščine, kulturne in druge prireditve in še kaj, kar naj bi turisti hkrati obiskovali in si ogledovali. Kako naj bi se vključevala ta ministrstva in kako naj bi potekalo usklajevanje, da bi projekt v celoti uspel?

"Ko se je v Sloveniji po zgledu nekaterih zahodnih držav pojavila zamisel o vinskih turističnih cestah, se je kmetijsko ministrstvo začutilo najbolj poklicano, da prevzame vodilno vlogo pri njenem uresničevanju. Te ceste namreč potekajo po podeželju, velik del čez strma pobočja, na katerih bi razen vinske trte le težko uspevala kakšna druga kultura. Vinske turistične ceste ponujajo precej možnosti za dodatni zaslužek ljudem, ki živijo na teh območjih s praviloma težkimi pogoji za kmetovanje. To pa, seveda, neposredno vpliva na uresničevanje enega med glavnimi cilji slovenske kmetijske politike - ohranitev pose-

"Pravilno ste povzeli vsestranskost projekta o vinskih turističnih cestah in logično je vprašanje o vključevanju tudi drugih, v projekt vpletenih ministrstev... Ugotavljamo, da je projekt še razmeroma mlad in da ga po izdelavi strokovnih idejnih projektov šele začnemo uresničevati. Na nekaterih območjih, zlasti na mariborskem, je že precej daleč, drugje je šele na začetku. Toda projekt nikoli ne bo končan, saj bo še vedno nastajalo kaj novega. Zato ni razloga, da bi bili zaradi dosedanjega premajhnega sodelovanja med ministrstvi malodušni. V republiški projektni svet za vinske turistične ceste smo že

pritegnili državnega sekretarja za turizem mag. Petra Vesenjaka, ki je neposredna povezava z Ministrstvom za gospodarske dejavnosti. Sodelovanje na državni ravni torej že teče! Prav tako bomo pritegnili v sodelovanje tudi Ministrstvo za kulturo. Prepričana pa sem, da na območjih posameznih vinskih turističnih cest to sodelovanje že poteka na tamkajšnji ravni, bolj v vsakdanji praksi... Vsekakor se bomo trudili, da bi bilo to sodelovanje čim večje, saj bo projekt le tako lahko v celoti uspel".

Okroglo mizo o Vipavski vinski turistični cesti smo skupno pripravili, da bi v pogovoru ponudnikov turističnih storitev, organizatorjev vinskih turističnih cest in nosilcev projekta ugotovili, kako daleč je njegovo uresničevanje, kaj ga zavira in kaj storiti, da bi vinske turistične ceste pri nas čim prej zares "zaživele" ... V kolikšni meri, ocenjujete, da je bil cilj pogovora za okroglo mizo dosežen?

"Pomembno je, da smo se srečali in pogovarjali, in to v precejšnjem številu. To kaže na veliko zanimanje. Normalno je, da si zainteresirani ponudniki storitev ob vinski cesti želijo hitrejšo uresničitev projekta, da bi mogli čim prej tržiti in dosegati oprijemljive finančne rezultate. Res pa je, da se projekt uresničuje zelo počasi. Zlasti tam, kjer ljudje osebno niso zelo zainteresirani in kjer se sami za to veliko ne prizadevajo. Pokazalo se je, da je potrebna organiziranost ponudnikov, kajti kot posamezniki bodo veliko težje uspeli. Prav tako sta nujni povezanost in tesno sodelovanje z upravnimi enotami, kar je bilo do sedaj zaradi reorganizacije lokalne samouprave zelo oteženo. Denarja države ne bo na pretek, zato je zelo pomembno, da se ljudje zavedo, kako lahko le z lastno pobudo, s svojim delom in s povezovanjem na različnih ravneh dosežejo, da bodo vinske turistične ceste res zaživele v svojem pravem smislu".

Ker ste, gospa Urbančičeva, državna sekretarka za prehrano, izrabljamo pogovor tudi za vprašanje o nadaljnjih razvojnih možnostih Krasa in Vipavske doline s posebnim poudarkom na tistih dejstvih, ki vplivajo na pridelavo in proizvodnjo hrane in prehranjenih izdelkov. Kaj naj bi glede na smiselno usmeritev slovenskega gospodarstva in vključevanja Slovenije v Evropsko zvezo predvsem razvijali in pospeševali na Krasu in kaj v Vipavski dolini?

"Vključevanje v Evropsko zvezo ni preprosto, saj vlada na trgu huda konkurenca. Mislim, da moramo poleg prizadevanja za visoko kakovost nameniti posebno skrb tistim pridelkom oziroma izdelkom, ki so za našo državo značilnost, ki jih drugod po Evropi ali ne poznajo ali pa je njihova kakovost drugačna. Tu mislim, na primer, na kraški pršut in teran, na vipavski zelen, na kakovostno olivno olje s Koprškega itn. Poiskati in uveljaviti moramo tiste posebnosti, po katerih bomo v Evropi prepoznavni. Hkrati pa se

moramo truditi, da bomo čim več Evropejcev privabili k nam, kajti tu jim lahko, skupaj z naravnimi lepotami in našo kulturo, ponudimo in prodamo za dobro ceno tudi naše pridelke in izdelke. Kras in Vipavska dolina sta dovolj bogata, le vse različne dejavnosti je treba medsebojno povezati in jih skupaj tržiti!"

Kakšen je, čeprav vprašanje neposredno ne sodi v Vaše delovno področje, pogled v kmetijskem ministrstvu na nezadržno zaraščanje Krasa z gozdom, na prodiranje podrasti in grmičevja na nepokošene pašnike in opuščene njive? Kako zaustaviti to zaraščanje, ki bistveno spreminja klimo na Krasu, povečuje vlago v ozračju, zaus-tavlja burjo in - kakor napovedujejo strokovnjaki - omogoča hitrejše razvijanje bolezni na trti in sadju ter otežkoča sušenje suhomesnatih izdelkov, zlasti pršuta? Ali ima ministrstvo, v katerem delujete, v zvezi s tem kakšen program in predloge za ustrezne sistemske ukrepe?

"Analize kažejo, da so vzrok za zaraščanje predvsem tri med seboj povezana dejstva. To so: neugodne pridelovalne razmere na tem območju (majhnost parcel, plitva tla, kamenje), velika lastniška razdrobljenost obdelovalnih površin in, očitno, ljudje so si našli vir dohodka drugje. Temu problemu namenjam na našem ministrstvu veliko skrb, zato smo povečevali in še povečujemo obseg sredstev za tiste oblike kmetovanja, ki so za Kras primerne. Na primer za vinogradništvo, za rejo krav dojlj, za rejo drobnice, za oljkarstvo ob morju itn. Prav tako poskušamo pomagati pri urejanju lastniško posestnih razmerij oziroma pri komasacijah, združevanju in zaokroževanju raztresenih zemljišč za lažjo obdelavo. Toda vse to ni odvisno le od ministrstva oziroma od države. Odvisno je tudi od ljudi, ki tam živijo, in od njihovega odnosa do okolja ter njihove dediščine".

Kaj bi rekli za revijo Kras in njeno vsebinsko usmeritev, ki poudarja poleg promocije in popularizacije Krasa ter območij okrog njega tudi sonaravno gospodarjenje v tem prostoru in razvijanje tako imenovanega mehkega turizma, oprtega na kmetijstvo - zlasti na vinogradništvo, sadjarstvo, živinorejo in pridelavo vrtnin?

"Omenila sem že, kako pomembno je, da se ljudje zavedajo vrednot, ki jih imajo na svojem območju, saj je to osnovni pogoj za njihovo ohranitev in za razvoj. Pri njihovem osveščanju in vzgajanju za te vrednote imajo

mediji izredno pomembno vlogo... Mislim, da je revija Kras na dobri poti, saj je k temu vedenju že veliko prispevala, in iskreno upam, da bo tako tudi poslej. Zato je vredna velike pozornosti bralcev!"

Slika na levi: Motiv iz Vipavske doline

Slika na desni: dvorec Zemono pri Vipavi

foto: Joco Žnidaršič

"Pomembno je, da smo se srečali in pogovarjali, in to v precejšnjem številu. To kaže na veliko zanimanje. Normalno je, da si zainteresirani ponudniki storitev ob vinski cesti želijo hitrejšo uresničitev projekta, da bi mogli čim prej tržiti in dosegati oprijemljive finančne rezultate. Res pa je, da se projekt uresničuje zelo počasi. Zlasti tam, kjer ljudje osebno niso zelo zainteresirani in kjer se sami za to veliko ne prizadevajo. Pokazalo se je, da je potrebna organiziranost ponudnikov, kajti kot posamezniki bodo veliko težje uspeli. Prav tako sta nujni povezanost in tesno sodelovanje z upravnimi enotami, kar je bilo do sedaj zaradi reorganizacije lokalne samouprave zelo otežkočeno. Denarja države ne bo na pretek, zato je zelo pomembno, da se ljudje zavedo, kako lahko le z lastno pobudo, s svojim delom in s povezovanjem na različnih ravneh dosežejo, da bodo vinske turistične ceste res zaživele v svojem pravem smislu".

BOLEČINA KRAŠKEGA

Dušan Grča

Če bi besede in študije obnavljale Štanjel, potem bi bil ta svojevrstni kraški biser že kar lepo obnovljen. Ker besede brez denarja ne obnavljajo, je Štanjel tak, kot pač je. Dve tretjini tega prelepega kraškega naselja, katerega nastanek sega v mlajšo železno dobo, je ena sama ruševina. V vasi na pobočju 364 metrov visokega Tuma sedaj živi v 26 stanovanjskih enotah kakšnih 70 ljudi. Pred desetletji jih je tod živelo več kot 200, leta 1931 pa je Štanjel štel 431 prebivalcev. Večina jih je živela "zgoraj"; prvi, ki jim je prostor na hribu postal pretesen, premalo uporaben, so se v dolino začeli seliti konec 19. stoletja.

Štanjel se še danes razrašča, cveti, žal le enostransko in naključno - v dolini. "Pravi" Štanjel - Štanjel, ki je poznan tudi po svetu - še vedno bolj ali manj zaostaja, če ne kar propada. Pred enainpetdesetimi leti je bil Štanjel požgan. Prenekatero hišo so po vojni obnovili, mnogo je ostalo nepopravljenih. Marsikdo si je novo bivališče uredil v dolini; njegova je ostala le ruševina na hribu. Prebivalci, ki so hoteli ostati zgoraj, si želijo, da bi kraj obnovili. Toda kako?

Vikendi ne pridejo v poštev. Pravijo, da to ne pomeni revitalizacije. Da bi se kdo izmed domačih vrnil na hrib, na katerem so šele pred leti po vasi speljali nekakšen asfalt - protiprašno zaščito, kakršna je za kraj primerna, zadovoljiva za domačine in tudi varstvenike kulturnozgodovinskih spomenikov - je tudi težko pričakovati. Pravi vodovod ima komaj pol vasi. Letos naj bi ga dobila še druga polovica vasi na hribu. Nekaj hiš, na katerih visijo lističi "Naprodaj", ni mogoče prodati, ker morebitni kupci hitro ugotovijo, da bi bil vložek v hiše prevelik zalogaj. Staro je v bistvu treba porušiti in na star način,

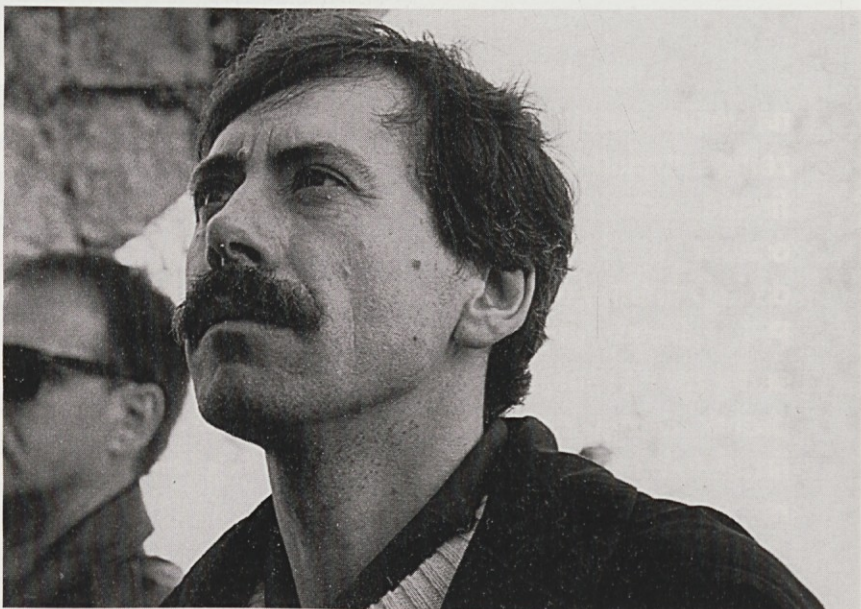
skladno z varstvenimi normativi, ponovno zgraditi. Dileme, stiske so velike, težko premostljive in nič čudnega ni, da je nastala o Štanjelu vrsta ločenih študij, ki ugotavljajo stanje, na nek način vsaka zase celo "ve", kaj bi s Štanjelom morali narediti, vse skupaj pa so brez moči, ker nimajo nič skupnega. Štanjelci, občina Komen, pod katero zdaj sodi ta kraj, so še bolj brez moči. Zato se znova in znova ponavlja vprašanje: kaj narediti, da bi ustavili propadanje, da bi Štanjelu vmili življenje?

In prav s tem so se konec oktobra soočili trije izvedenci Sveta Evrope - programski koordinator Sveta Evrope za tehnično pomoč in sodelovanje na področju varstva kulturne dediščine Mikhael de Thyse, profesor krajinskega načrtovanja na univerzi v Oxfordu Brian Goodey in direktor za narodne parke v

Franciji Jean Luc Sadorge. Po nekajdnevnem bivanju v Sloveniji, zlasti pa po dveh dneh na Krasu, so se spoznali s tem, kako se v Sloveniji lotevamo varstva kulturne dediščine, še posebej pa jih je zanimal Štanjel.

O tem kraju vrsto let modrujejo na različnih ravneh, le (današnje) ministrstvo za kulturo in ministrstvo za ekonomske odnose in razvoj sta ob skromnih občinskih sredstvih prispevali sredstva za obnovo Štanjela. Po letu 1964, ko so Štanjel uvrstili med 14 najbolj pomembnih kulturnih spomenikov v Sloveniji, so zanj leta 1972 izdelali obširno študijo naselja in njegovega stavbnega fonda. Nato so leta 1973 obnovili Kraško hišo ter pozneje še deset objektov, med katerimi uživa posebno mesto Spacalova galerija v gradu. To je bil le skromen, delni prispevek k obnovi, in tisti, ki

V ospredju Jean Luc Sadorge, direktor francoske direktcije za regionalne parke

BISERA

*Izvedenci Sveta Evrope med ogledovanjem Štanjela.
V ospredju Brian Godey iz Oxforda, profesor krajinskega načrtovanja.
Fotograf: D. Grča*

*Mikhael de Thyse,
vodja tehnične pomoči za varstvo kulturne dediščine
pri Svetu Evrope*

so uspeli zbrati denar za obnovo, so marsikdaj presegli svoje pristojnosti. Na srečo se je dogajalo tudi to!

Danes takih ni več, ki bi prekoračili svoje pristojnosti. Samo v ministrstvu za ekonomske odnose in razvoj so za Štanjel namenili nekaj denarja in še ga bodo, če se bodo na njihove razpise v občini Komen primerno prijavili. V Komnu pravijo, da ni bojazni. Bodo se prijavili. Še veliko več prošenj imajo, kot so možnosti omenjenega ministrstva. Pritisk na to ministrstvo je velik, saj je kar 60 odstotkov Slovenije - tako zakon - demografsko ogrožene in ta Slovenija je na ministrstvo poslala 428 vlog za pomoč pri sofinanciranju objektov, vrednih več kot 10 milijard slovenskih tolarjev. Njihove zahteve naj bi država podprla s 4 milijardami tolarjev, denarja za vse pa je bilo na voljo le 1,15 milijarde tolarjev. In v tem okviru je občina Komen dobila 10,6 milijona tolarjev za tri projekte in

od tega 1,3 milijona tolarjev za Štanjel... Štanjel torej dobiva, toda le drobtinice. Izračunajte, kaj pomeni obnoviti (beri: na novo zgraditi) 50 hiš z, denimo, 80 kvadratnimi metri površine, če nova gradnja v komunalno opremljenih novih naseljih ne stane manj kot 2500 mark za kvadratni meter! Človek pride do števil, da se ti ob njih zavrti...

Članom ekspertne skupine Sveta Evrope se ni "zavrtelo". Zelo pragmatično, brez ovinkov so - potem, ko so videli, kaj je Štanjel, kaj je Kras - predlagali, da je treba v Sloveniji (lokalne oblasti in državne oblasti oziroma ministrstva te države skupaj) narediti celovit projekt za prenovu Štanjela. Ta - tako

misli Mikhael de Thyse - je lahko prva osnova za nadaljevanje pogovorov o sodelovanju Sveta Evrope pri obnovi Štanjela. "Ko boste v Sloveniji naredili ta projekt, potem se bomo dogovarjali in vse uskladili z našimi pogledi, predlogi. Tudi mi bomo naredili svoje. Zelo ekspeditivni in konkretni smo lahko, kar pomeni, da ni izključena naša finančna pomoč pri pripravi projektov in finančna pomoč pozneje. Vse je stvar dogovora in vaše pripravljenosti za sodelovanje! Projekt, ki ga pričakujemo, pa ne sme obravnavati samo Štanjela. Mora biti širši; obseči mora prostor Krasa, ki smo ga spoznali te dni". Profesor Brian Goodey pa je dodal: "Štanjel je kraj, ki mora zaživeti. Na vas je, da ga oživite! Toda ne razmišljajte preveč o turizmu. Ne računajte na tujce, če sami ne boste živeli v Štanjelu". Profesor je bil zelo neposreden in predlagal, naj oblasti od zasebnikov odkupujejo stare hiše, jih postopno obnavljajo ter potem spet prodajajo. "Tudi tujce bi lahko vključili v to", je pristavil in nadaljeval: "seveda, če se Slovenci ne bojite, da bo ogrožena vaša nacionalna integriteta, če boste komu prodali kakšno hišo! V obnovljenih hišah bi lahko uredili raznovrstne lokale, stanovanja, tudi za vikende. Toda ne vikende, v katere bi ljudje prihajali enkrat na leto za teden ali dva, pa potem samo še za kakšen dan. Te vikende bi se lahko dajalo v tako imenovani dolgoročni najem. To bi se verjetno obneslo!" In še je imel idej oksfordski profesor, ki se je čudil, da v času odličnih elektronskih komunikacij in tudi relativno dobrih cestnih povezav - iz Ljubljane do Štanjela je z avtom manj kot ura vožnje - vse državne službe ostajajo v središču Slovenije, Ljubljani. "Zakaj jih ne bi razselili in kakšno dejavnost prenesli tudi na Kras?" je vprašal... Predlog je, seveda, utopičen, nastal pa je v glavi, neobremenjeni s centralizmom, z razdaljami. Da je predlog res utopičen in da bo za obnovo Štanjela potrebnega še veliko časa, priprav, projektov in predvsem denarja, je na svojstven način ponazoril profesor Goodey z vprašanjem. "Kako bi bilo, če bi se zdaj vsi skupaj postavili na dvorišče hiše, v kateri smo (bilo je to v gostilni Pri Zorotu v Štanjelu - op. ur.), in se zagledali v prelepi Štanjel na hribu, jaz bi pa vprašal, kdo bi šel živeti tja gor?" V odgovor so se vsi potihoma nasmihali...

"Ko boste v Sloveniji naredili ta projekt, potem se bomo dogovarjali in vse uskladili z našimi pogledi, predlogi. Tudi mi bomo naredili svoje. Zelo ekspeditivni in konkretni smo lahko, kar pomeni, da ni izključena naša finančna pomoč pri pripravi projektov in finančna pomoč pozneje. Vse je stvar dogovora in vaše pripravljenosti za sodelovanje! Projekt, ki ga pričakujemo, pa ne sme obravnavati samo Štanjela. Mora biti širši; obseči mora prostor Krasa, ki smo ga spoznali te dni".

Mikhael de Thyse,
programski koordinator Sveta Evrope za tehnično pomoč in sodelovanje na
področju varstva kulturne dediščine

Damjan Grmek,
predsednik Turističnega društva Štanjel:

Da se je o nadaljevanju prenove in o zaresni revitalizaciji Štanjela začelo besede pretvarjati v dejanja, je v precejšnji meri tudi zasluga predsednika Turističnega društva Štanjel Damjana Grmeka. Ne biva sicer v starem štanjelskem naselju na griču, marveč v novi hiši pod njim. Je pa zelo zavzet pobornik zamisli, da je vasi tam zgoraj treba vdihniti življenje z ljudmi, ki imajo poleg poslovnega smisla tudi smisel za arhitekturo dediščino tega kraškega bisera... Takole pravi o pobudah domačinov in o svoji odločitvi, da je nekega dne napisal pismo poslancu v državnemu zboru in predsedniku slovenske delegacije v Svetu Evrope Borutu Pahorju:

"Pred enajstimi leti smo se v krajevni skupnosti Štanjel odločili organizirati v Štanjelu kulturne večere, imenovane Grajski večeri. Prve je organiziralo prosvetno kulturno društvo Klasje skupaj s krajevno skupnostjo, potem je večere prirejela vaška skupnost Štanjel, pozneje pa je njihovo prirejanje prevzelo novo nastalo Turistično društvo Štanjel. Na začetku je bilo zanje zaradi ustrezne kakovosti prireditev kar veliko zanimanja, sčasoma pa je zanimanje zanje začelo upadati. V zadnjem času pa se zdi, da so Grajski večeri samo še zaradi večerov samih... In vseskozi je bilo v ospredju tudi vprašanje, kako prireditve financirati. Zvečine so to omogočali sponzorji, nekaj krajevna skupnost. Toda prave rešitve ni bilo, kakor je tudi ni bilo nasploh v zvezi z vedno bolj žgočim vprašanjem, kako revitalizirati Štanjel na griču.

Gostje in gostitelji med ogledovanjem Štanjela. Tretji z leve je Damjan Grmek, predsednik Turističnega društva Štanjel, pobudnik najnovejših prizadevanj za prenovu in revitalizacijo tega lepega kraškega naselja

Foto D. Grča

"NEKEGA DNE SEM NAPISAL PISMO"

Ker se z načrtno prenovno Štanjela in zlasti z njegovo revitalizacijo ni nihče ukvarjal, smo sklenili na sestankih Turističnega društva Štanjel, da na nek način pritismo na ustrezna ministrstva v Ljubljani. To tembolj, ker se je vsa obnova Štanjela usmerjala v obnavljanje zidov, za oživitev naselja v smislu razvijanja in pospeševanja kakšnih turistično pridobitnih dejavnosti pa ni in ni bilo nobenih predlaganih rešitev. Poleg ureditve stalne Spacalove galerije v gradu in muzejske kraške hiše se za to ni zgodilo nič. Zato smo se odločili pisati Ministrstvu za kulturo, naj se na državni ravni naredi predlog za celovit pristop k obnovi in revitalizaciji Štanjela. In prvemu je sledilo še nekaj pisem s podobno vsebino, v kateri smo že tudi sami predlagali nekatere praktične rešitve, da bi pritegnili zanimanje investorjev v prenovi. Predlagali smo, na primer, oprostitev plačila prometnega davka za gradbeni material, vgrajen v obnovo, predlagali smo brezplačno urejanje lastništva in da bi vprašanja o tem uredili za ves Štanjel, in predlagali smo, naj bi se čim prej začelo izdelovati namembnostni načrt za Štanjel, ki ga še sedaj ni. Na vse te naše predloge pa pravega, uporabnega odgovora ni bilo... Potem je spodnji del Štanjela na griču dobil vodovod in meteo-omo kanalizacijo iz občinskega in republiškega denarja, vzporedno pa je goriški zavod za spomeniško varstvo postopno uredil nekaj nadaljnjih stvari v naselju.

Ker pa se resnično kaj korenitega ni zgodilo, sem nekega dne napisal poslancu v državnem zboru in predsedniku slovenske delegacije v Svetu Evrope Borutu Pahorju pismo, v katerem sem mu natančno razložil razmere v Štanjelu in ga prosil za pomoč. Odgovoril je, da se je dogovoril z direktorjem oddelka za varovanje kulturnih spomenikov pri Svetu Evrope g. Ballesterjem za obisk pri nas. In ta gospod je res prišel v Štanjel, si ga skrbno ogledal, ocenil pomembnost tega kulturnega spomenika in obljubil brezplačno tehnično pomoč pri prenovi in revitalizaciji Štanjela. Potem smo povabili na pogovor v Štanjel ministra za kulturo Sergija Pelhana, državnega svetnika Danijela Božiča, državnega sekretarja v Ministrstvu za okolje in prostor Dušana Blaganjeta, državnega sekretarja za turizem mag. Petra Vesenjaka, svetovalko vlade v Ministrstvu za gospodarske dejavnosti Natašo Pobega in še druge državne uradnike. Dogovorili smo se za ustanovitev medresorske skupine za Štanjel, na kateri, mislim, da bo poslej vsa teža nadaljnjih prizadevanj za začetek revitalizacije Štanjela. Ta je medtem že pripravila program za enotedenski obisk izvedencev Sveta Evrope v Štanjelu in na Krasu, sedaj pa usklajuje nadaljnje postopke na občinski ravni in med ministrstvi ter njihovimi službami. V Turističnem društvu Štanjel pa bomo še naprej s kraško tmooglavostjo vztrajali, naj se dogovorjeno tudi uresniči!"

PROJEKT KRASA

Varstvo vrednot kot razvojni izziv in priložnost.
Možnost za obnovo in revitalizacijo Štanjela.
Vzorčni projekt za Slovenijo in Evropo

Od 23. do 27. oktobra se je v Sloveniji mudila skupina izvedencev Sveta Evrope za tehnično sodelovanje pri projektu o revitalizaciji Štanjela in Krasa. O tem poročamo v novinarskem prispevku z naslovom "Bolečina kraškega bisera". O nadrobnostih v zvezi z načrtovano revitalizacijo Štanjela, ki naj bi po predlogu izvedencev zajela širše območje Krasa, če naj bi v tem sodeloval s finančno pomočjo tudi Svet Evrope, pa pripoveduje v odgovorih na vprašanja uredništva revije Kras Lenka Molek, dipl. inženirka arhitekture, višja svetovalka in vodja službe za varstvo kulturne dediščine v Upravi R Slovenije za kulturno dediščino.

S kakšnim ciljem so prišli v Slovenijo, v Štanjel in na Kras strokovnjaki Sveta Evrope za tehnično sodelovanje?

"Tehnično sodelovanje je posebna, že več kot dvajset let uveljavljena oblika dela Sveta Evrope na področju varstva kulturne dediščine. Na pobudo države-članice in po potrditvi predloga pošlje Svet Evrope v državo-prositeljico skupino najboljših dosegljivih evropskih strokovnjakov za podobna vprašanja, da na mestu samem proučijo razmere in probleme ter pripravijo poročilo s predlogi za njihovo rešitev. To sodelovanje odpira vrata tudi za pridobitev sredstev iz različnih programov.

Problem, ki ga želimo rešiti s pomočjo Sveta Evrope, je prenova naše stavbne in naselbinske dediščine v mestih in na

podeželju. Ta pri nas v primerjavi z razvito Evropo močno zaostaja, po letu 1990 pa se je sploh ustavila.

Uprava Republike Slovenije za kulturno dediščino je ocenila, da je stanje kritično in da se lahko zgodi najhujše - nepovratna izguba dediščine, celo najpomembnejše. Zato bi bilo treba čim prej najti nove osnove in načine za vnovični zagon prenove. Na Svet Evrope je naslovila prošnjo za pomoč za dva primera iz seznama naše najpomembnejše naselbinske kulturne dediščine. Za Škofjo Loko kot primer mestne prenove in za Štanjel kot primer prenove podeželskega naselja. Oba naj bi služila za vzorčna primera s čisto praktičnimi rešitvami, za državo pa bi bil koristen predvsem nasvet za sistemske rešitve na področju zakonodaje, financiranja in strokovnega dela.

Obe prošnji je Svet Evrope sprejel. Evropa obravnava Štanjel kot vzorčni primer tudi za druge članice, predvsem nove. In taka odločitev je za nas veliko priznanje!

Glede Štanjela moram dodati, da gre za več obiskov. Prvi, v decembru 1994, je bil spoznavalne narave in je prispeval k sprejetju našega predloga in k natančnejši določitvi problema. Drugi, ki je bil med 23. in 27. oktobrom 1995, naj bi prispeval k oblikovanju globalne razvojne strategije. Tretji obisk pa je predviden spomladi 1996 in bo namenjen izvedbenim vprašanjem, predvsem urbanističnemu urejanju, financiranju in ključnim projektom.

Strokovnjaki, ki so prišli k nam v oktobru, so: direktor francoske direkcije

regionalnih parkov Jean Luc Sadorge, ki vodi sekcijo o trajnostnem turizmu v varovanih območjih v programu "Parki za življenje" pri IUCN (Mednarodna zveza za varovanje narave), strokovnjak za krajinsko načrtovanje in priznani ekspert za tehnično sodelovanje pri Svetu Evrope prof. Brian Goodey iz Oxforda in vodja tehnične pomoči za varstvo kulturne dediščine pri Svetu Evrope Mikhael de Thyse".

Obiska se je poleg spomeniške službe in strokovnjakov Sveta Evrope udeležil zelo širok krog ljudi. Zakaj, če gre za spomeniškovarstveni problem?

"Obiska se je res udeležilo veliko ljudi, ker to zahteva narava naloge. Da to pojasnim, moram najprej razložiti nekaj okoliščin!

Predlog za pomoč prav Štanjelu je dala lokalna skupnost. Ta zameri spomeniški službi, da ni obnovila naselja in da se je to

Štanjel ni samo staro jedro na griču. Njegovega razvoja, urejanja in varstva se ni mogoče lotiti brez upoštevanja naselja kot celote v povezavi z okolico in s kulturnim izročilom življenja v posebnih okoliščinah Krasa - Arhiv Uprave R Slovenije za kulturno dediščino, foto: B. Bartol.

zaradi nje izpraznilo. Za spomeniško službo pa je Štanjel eno izmed 80 slovenskih najpomembnejših spomeniških naselij s podobno vrednostjo in s podobnimi problemi. Pogledala je vase, kot se reče, in ugotovila, da je za Štanjel naredila prav vse, kar je objektivno v njeni moči, in več kot za katero koli drugo takšno naselje v Sloveniji.

Spomniti moram na našo ustavo, ki v 73. členu nalaga državi in lokalnim skupnostim - torej ne samo spomeniški službi - skrb za dediščino. Tudi Granadska listina o varstvu stavbne dediščine, ki je za našo državo ratificirana konvencija, nas kot državo - torej ne samo spomeniško službo - zavezuje celovito varovati dediščino ter upoštevati širši prostor in povezave.

Prepričani, da je edina možnost za ohranitev in oživitev samega Štanjela trajnostni in na upoštevanju vrednot temelječ razvoj njegovega širšega območja, smo v pripravo in izvedbo oktobrskega obiska povabili predstavnike vseh tistih ministrstev, za katera smo prepričani, da jih Štanjel zadeva. To so

področja: urejanje prostora in naselij, prenova, stanovanja, komunala, varstvo narave, turizem, regionalni razvoj demografsko ogroženih območij, kmetijstvo s programom za celoviti razvoj podeželja in obnove vasi (CRPOV). Da pri njih na začetku nismo naleteli na kakšno posebno zagretost za "naše" probleme, ni treba posebej poudarjati. Vendar se zdi, da se navsezadnje uveljavlja zamisel, kako je razvoj varovanih območij skupna naloga z izzivom za sinergične učinke na vseh področjih, ne le na spomeniškovarstvenem!

Vsaj v začetku se je nepovezanost vladnih resorjev izkazala za skoraj nepremostljivo oviro. Če ne bi bilo ideje ministra za kulturo Sergija Pelhana, naj se vodenje delovne skupine poveri županu občine Komen Jožefu Adamiču in obisk pripravi od spodaj navzgor, kot rečemo, bi obiska verjetno ne mogli pripraviti tako uspešno, kot smo ga. Spodbuda se je izkazala za pomembno spremljajočo nalogo. Pobudo lokalnih dejavnikov in precejšnjo enotnost interesov pa so izvedenci Sveta Evrope ocenili kot izredno

priložnost za projekt. Zato upam, da bodo Kraševci vztrajali v dobro vseh!

Pri sami izvedbi obiska so sodelovali poleg tistih, ki smo botrovali pripravi predloga za tehnično sodelovanje pri revitalizaciji Štanjela, poslanec v državnem zboru in vodja slovenske delegacije v Svetu Evrope Borut Pahor in predsednik Turističnega društva Štanjel Damjan Grmek ter Uprava RS za kulturno dediščino, Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Gorica, predstavniki ministrstev, predstavniki Upravne enote Sežana, župani petih kraških občin, Konjerejsko turistični center Lipica, strokovnjaki s področja kmetijstva, turizma, urejanja prostora, zainteresirani podjetniki in posamezniki z drugih varovanih območij".

Kaj je doslej naredila spomeniškovarstvena služba za Štanjel in zakaj Štanjel ni obnovljen?

"Pri strokovnem delu v zvezi z varstvom naravne in kulturne dediščine sta za obnovo Štanjela sodelovala nekdanja republiški zavod in regionalni zavod. Glede na to, da gre za zelo pomemben kulturni spomenik, je v prvem obdobju to delal v glavnem republiški zavod, predvsem arhitektinja Nataša Šumi, po spremembi zakonodaje na področju spomeniškega varstva leta 1981 pa je za to skrbel predvsem regionalni zavod.

Spomeniška služba je že leta 1964 ovrednotila Štanjel za nacionalno pomemben spomenik. To je bil povod za njegovo natančno proučevanje, ki je imelo vrhunec v sedemdesetih letih. Naselje je spomeniška služba dokumentirala, predlagala nove rabe in celo naredila projektne preizkuse, naredila načrte in financirala obnovo nekaterih ključnih spomeniških objektov, za obnovo gradu je spodbudila politično akcijo, uvedla muzejsko in galerijsko dejavnost. Za polpreteklo obdobje pa so pomembne izdelava strokovnih osnov za prostorske planske in izvedbene akte republike in občine, sodelovanje v lokacijskih postopkih, priprava predloga za razglasitev Štanjela z okolico za krajinski park in sofinanciranje posegov. V zadnjih letih je državna spomeniška služba predlagala matični Kras v okolici Štanjela za vpis v Unescov seznam svetovnih kulturnih krajin, ga dve leti zapored vključevala v akcijo Sveta Evrope "Dnevi evropske kulturne dediščine" s temama o ljudski stavbi dediščini in o parkih. Organizirala je aktivnosti v šolah, obiske, razstave, seminarje in izdala odmevni publikaciji v več jezikih - "Po poteh ljudskega stavbarstva Slovenije" in "Zgodovinski parki in vrtovi v Sloveniji". In treba je poudariti, da je spomeniška služba med posameznimi akcijami za Štanjel uporabljala najsodobnejše teoretične, metodološke in tehnološke prijeme... Pa vendar Štanjel propada in je skoraj prazen, ogrožen pa je tudi kot kulturna dediščina!

Izdelava prepotrebne ureditvene ga načrta in zgraditev komunale, ki bi omogočila sodobno življenje tudi v starem delu Štanjela, ni v moči spomeniške službe. Naročiti, plačati in narediti ju morajo drugi.

ŠTANJEL

... Tudi ureditveni načrt in urejena komunala pa sta premalo, če niso hkrati rešena širša razvojna vprašanja, ki bi omogočila Štanjelu, da koristno predstavi in uporabi svoje kulturne potenciale. Da jih trži in ima od njih koristi. Da od njih živi. Ne pa, da zaradi njih zaostaja! Zato je treba pripraviti razvojni načrt širšega območja in posameznih točk v tej luči, pri katerem bo spomeniška služba prav tako morala sodelovati; predvsem z oblikovanjem varstvene strategije in z varstvom kulturne krajine...

Naloga spomeniške službe je pri tem sodelovati. Pripravila bo strokovni prispevek, ki bo pri Štanjelu zaradi njegove vrednosti seveda izhodišče za vse urejanje, ne pa edino, kar je narejeno, kot je bilo doslej. Pregledala bo svoje dosedanje delo in ga novelirala glede na novo stanje in metodološka izhodišča. Skrbela bo, da bosta načrt in komunala zasnovana ter izvedena na način, ki ohranja vrednote, zaradi katerih je Štanjel prepoznan za naselbinski spomenik. Lastnikom kulturnih spomenikov bo pomagala pri obnovi.

Tudi ureditveni načrt in urejena komunala pa sta premalo, če niso hkrati rešena širša razvojna vprašanja, ki bi omogočila Štanjelu, da koristno predstavi in uporabi svoje kulturne potenciale. Da jih trži in ima od njih koristi. Da od njih živi. Ne pa, da zaradi njih zaostaja! Zato je treba pripraviti razvojni načrt širšega območja in posameznih točk v tej luči, pri katerem bo spomeniška služba prav tako morala sodelovati; predvsem z oblikovanjem varstvene strategije in z varstvom kulturne krajine. Za nas je to dokaj novo področje in prvovrsten strokovni izziv".

V kolikšni meri zamisel sovпада z že znanimi zamislami o načrtovanih regijskih parkih?

"Zamisli se po mojem mnenju prepletata, dopolnjujeta in ju je treba povezati. Končno je cilj obeh varstveno naravnega razvoja. Razlika je le v tem, da naš projekt izhaja predvsem iz upoštevanja človeka v tem

prostoru, iz ustvarjenih vrednot, iz doseženega znanja in iz njegove bodoče vloge kot razvojne paradigme, zgleda. Ti vidiki so pri naravovarstvenih predlogih za parke bolj v ozadju, kar je razumljivo.

Ali se prekrivata in koliko se prekrivata bodoči Kraški regijski park in Kras kot posebno razvojno območje, bomo šele ugotavljali! Glavno razliko med njima vidim v tem, da so parki kot povezane prostorske celote normativno zavarovani, medtem ko razvojna območja to niso. Pri njih se na celoto nanaša le skupna razvojna strategija, zavarovana območja pa so manjša. Parki so, kot že ime pove, bolj stroge kategorije. Seveda pa dosledno prekrivanje tudi ni potrebno, saj gre za različni entiteti ali stvari".

In kakšni so sklepi vseh pogovorov in pričakovanja za naprej?

"Sklepi pogovorov so operativne narave. Nanašajo se na način in usmeritev dela v prihodnje, na določitev območja in podobno. Naloge so razdeljene. Posebno vlogo pa imajo, tako kot doslej, Kraševci sami. Pomemben predlog je, naj se območje občin Divača, Hrpelje-Kozina (del), Komen, Miren-Kostanjevica in Sežana obravnava kot interesno območje Kras in naj se zanj pripravi skupno razvojno strategijo s časovno opcijo desetih let. Uresničilo naj bi se ga s posameznimi projekti na ključnih točkah.

Pričakujemo, da bodo imeli kraški načrti še posebno prilžnost za pridobitev sred-

Slika zgoraj:

Največji pečat kulturni krajini na Krasu v doživljajskem smislu dajejo vinogradi. Poleg kulture vinogradništva predstavljajo tudi strukturo, ki je zelo spreminjiva. Pomenijo pestrost tipov vzgoje trte, prilagoditve vinogradov kraškim reliefnim razmeram in zemlji, njihove sezone podobe (neolistane, olistane zelene in rdeče), izvirno uporabo naravnih materialov in pregovorno zdravilnost kraškega terana. Pomenijo torej visoko kulturno vrednost kot celota in ne zgolj v prostorskem smislu.

Slika na sredini:

Ruj je značilna grmovna vrsta na površinah v zaraščanju. Doživljajsko je zelo privlačna (socvetje, barva). Zaraščanje samo, čeprav gre za naravni proces, v določenih delih prostora ni vedno zaželeno, ker pomeni izgubo kulturne krajine in vidno zapiranje prostora. Najustreznejše stanje v krajini, kakršna je Kras, je torej menjavanje gozdnih in kmetijskih površin, na katerih je ruj lahko enakovredna prvina kulturne in ne zaraščajoče krajine.

stev zaradi vpetosti v krajevne razmere, varstvene naravnosti, predvidene konkretnosti in kakovosti rešitev. Le narejeni načrti so osnova za pridobitev denarja - ne samo iz naših skladov za celovit razvoj podeželja ali za demografsko ogrožena območja in morda za prenovu, ampak tudi iz tujih virov!

Počakati moramo na poročilo skupine strokovnjakov, ki so ga obljubili zelo hitro. Njihove prve napovedi se že uresničujejo. Gospod Sadorge je povabil predstavnike Krasa in naše strokovnjake, naj bi že pozimi seznanili z dosežki podobnih projektov v Franciji.

Ne moremo pa tudi mimo pomembne vloge revije Kras in drugih sredstev javnega obveščanja pri uresničitvi projekta. Za prebivalce v projekt zajetega območja imajo tako informativno kot tudi spodbujevalno in izobraževalno vlogo, pomembna pa so tudi za vsesplošno ozaveščanje ljudi, da je Kras posebno območje, ponosno na svoje posebnosti.

Projekt o revitalizaciji Štanjela se je torej spremenil v projekt Kras, Štanjel pa bo predstavljal v njem eno izmed ključnih točk. Prihod življenja v vas na hribu bo Štanjel v mnogočem spremenil, kar morda nekaterim ljubiteljem kulturne dediščine ne bo všeč. Toda ljubiti dediščino do (njene) smrti je, prepričana sem, najslabša rešitev!"

Slika spodaj:

Obzidja utrjenih prazgodovinskih naselij, stare poti med njimi, steze, stara parcelacija in obdelane vrtače so prvine Krasa kot arheološke krajine, ki pričajo o sistemu obvladovanja prostora in stalnosti naselitve od srednje bronaste dobe do začetka Rima. Posamezne prvine so še starejše in nekatere še sedaj v rabi, saj so jih prekrila starejša naselja in ceste. Razvidni so predvsem s pomočjo zračne fotografije, kaštelir - kot je prikazana Debela griza pri Volčjem gradu - pa priča o tem tudi pri pogledu s tal.

Slike so iz arhiva Uprave R Slovenije za kulturno dediščino, foto: B. Bartol.

Mag. Ljubo Lah

magister arhitekture - Fakulteta za arhitekturo v Ljubljani,
61000 Ljubljana, Zoisova cesta 12

ČRNIH GRADENJ DRUGOD, PO RAZVITI EVROPI NE POZNAJO

Revija Kras in Slovenska nacionalna komisija za Unesco sta pripravila letos v Komnu pogovor za okroglo mizo "Ženska in njena vloga pri varovanju naravne in kulturne dediščine na Krasu". O njenih ciljih, udeležencih in uvodnih mislih direktorice Urada in generalne sekretarke Slovenske nacionalne komisije za Unesco Zofije Klemen-Krek je poročala agencija Kras v 9. številki revije Kras na straneh 55-57 ... Tokrat objavljamo s tega pogovora prispevek mag. Ljuba Laha z ljubljanske Fakultete za arhitekturo, v naslednji številki pa bomo objavili prispevek arheologinje dr. Ljudmile Gec Plesničar.

Glede na to, da se že več kot desetletje ukvarjam predvsem s problematiko, ki je vsebina pogovora za to okroglo mizo - prenova stavbne dediščine na podeželju - in da sem se zelo natančno ukvarjal tudi z aplikacijami za prenavljanje stavbne dediščine, ki jo ponujajo Kras, kraške vasi in sploh ta prostor, moram najprej pohvaliti uredništvo revije Kras, ki je spodbudilo in skupaj s slovensko komisijo za Unesco organiziralo to okroglo mizo! Zdi se mi, da v marsičem prispeva k spreminjanju splošne klime in sploh naklonjenosti vprašanju, ki ga obravnavamo tukaj. Družbeno kolesje se namreč vrti vse prepočasi, da bi se splošna mentaliteta ali miselnost ljudi spreminjala bolj intenzivno in hitreje.

Uvod gospe Zofije Klemen-Krekove ("Spodbuditi organizirano gibanje!", revija Kras, št. 9/95, str. 56-57 - op. ur.) je bil dovolj splošen in dovolj jasen, da se da iz njega na nek način občutiti, v čem so problemi. Zato sem razumel svojo vlogo za sodelovanje v tem pogovoru tako, da bom bolj polemičen in kar se da konkreten, kajti le v tej polemičnosti in določnosti vidim ključ do rešitev!

Ta čas se kar vrstijo srečanja s tematiko, ki se sklada z vsebino naše okrogle mize. To kaže, da imamo pri urejanju prostora kar precejšnjo krizo in zmedo. Včeraj (24. maja 1995 - op. ur.) sem bil na podobnem

srečanju v Mariboru z naslovom "Problemi sakralne arhitekture na Slovenskem", kar pomeni, da je problematika ohranitve in obnove sakralne dediščine, sakralnih spomenikov tudi zelo splošna in da so vprašanja o prenovi stavbne dediščine na podeželju samo en del v zavzemanju za prenovu take in drugačne vrste. Čez nekaj dni (bilo je to 9. in 10. junija 1995 - op. ur.) bo srečanje urbanistov Slovenije z naslovom "Zaton urejanja prostora". Spominjam pa se srečanja Slovenskega konservatorskega društva pred več kot desetimi leti v Sežani, ko se je govorilo o zatonu kraške arhitekture... Mislim, da so te navedbe dovolj jasni kazalci, kam zadeva pelje.

V tem pogovoru se osredotočam na samo dva ključna problema - na samograditeljstvo in na presojo, ali prenavljati ali graditi novo!

Samograditeljstvo in njegove posledice

Problema samograditeljstva in z njim povezanih črnih gradenj, kakor smo že slišali v uvodu gospe Krekove, razvita Evropa ne pozna. In če poskušamo, na primer, v Nemčiji zvedeti, kaj so črne gradnje, odgovora ne bomo dobili... Podobno je v Angliji...! Se pravi, da je problem v organiziranosti, v pristopu, v organizaciji sistema, po kakšnem zaporedju se posega v prostor.

Pri samograditeljstvu, ki pomeni pri nas večinski delež posegov v prostor, stroke preprosto ni zraven. Hkrati pa ne morem reči, da stroka za to ni odgovorna, kajti mislim, da je odgovorna in to v največji meri!

Samograditeljstvo v bistvu pomeni načeloma nekakšen nestrokovni poseg; običajno tako, da je vsakdo sebi enkrat v življenju arhitekt. In, če se to redno dogaja v vsej populaciji, pomeni, da se redno tudi dogajajo začetniške napake. Zato mislim, da je skrajni čas, ko vendarle že mora priti do preboja med elitizmom v naši stroki in med tem, da je arhitekt nujen in koristen tudi pri majhnih posegih.

Ta sistem v gradnji se da silno preprosto urediti, saj gre za nekakšen trikotnik, ki pa ga ne znamo pravilno razrešiti. Eno njegovo stranico predstavlja investitor, to je tisti posameznik, ki si poskuša nekaj v prostoru narediti, pa naj bo to nova stavba, prenova objekta ali pa kakšen drugačen poseg. Druga stranica tega trikotnika je investitorjev oziroma naročnikov "projektant", ki ga dajem kar v narekovaj, saj je to dandanes ponavadi kar lokalni mojster. Tretja trikotnikova stranica pa je izvajalec, gradbinec, zidar, ki dejansko opravlja gradnjo ali prenovu oziroma poseg v prostor... In pri nas tega trikotnika naštetih treh udeležencev posega v prostor in razmerij med njimi pri najbolj splošni, to je individualni ali zasebni gradnji nismo znali urediti!

V Nemčiji je drugače

Za primerjavo naj povem, kako so ta razmerja urejena v Nemčiji!

Investitor skupaj s svojim izbranim projektantom pripravi načrt. Ta mora biti osnova, po kateri se bo poseg v prostor opravljal. To pomeni pri prenovi take vrste načrt, dokument, ki se mu sicer dopušča, da se ga sproti dopolnjuje. Če gre za novo delno gradnjo, pa je načrt zaključen in dokončni dokument. In ta načrt gre v vsakem primeru, naj bo to prenova ali nova gradnja, v presojo na strokovno zbornico. To pa pomeni, da vnaprej določen organ presodi, ali izbrani strokovnjak - projektant v investitorjevem imenu - dela pošteno ali ne... Pri nas se postopek že tukaj zaskoči, ker pri nas take strokovne zbornice enostavno še ni. Takega nadzora nimamo! ... V Nemčiji služi načrt ne samo za strokovno presojo, kako izvajalec (gradbinec, zidar,...) za investitorja opravlja naročeno delo, ampak tudi kot dokument, na osnovi katerega projektant podpiše izvajalčev račun investitorju in s tem potrdi, da je bilo delo opravljeno po načrtu. S tem pa je onemogočena kakršna koli nedovoljena, mimo načrta opravljena črna gradnja, saj gre izvajalčev račun v registracijo ustreznih agencij, podobni naši Agenciji za plačilni promet, nadziranje in informiranje.

In še nekaj je zelo pomembno v opisanem nemškem sistemu! Tako projektant kakor tudi izvajalec prenove ali nove gradnje s posegom v prostor vselej tvegata svojo pri-

dobljeno licenco. To pomeni, preprosto povedano, da vsak obrtnik med opravljanjem svojega dela, če to ni podprto z načrtom - uradno listino, tvega svojo licenco in se izpostavlja možnosti, da mu država prepove opravljanje obrti... Pri nas pa tega ne poznamo in črne gradnje se lahko bohotijo še naprej. In to je problem, ki ga nismo znali in ga še vedno ne znamo obvladati... Če tega ne bomo v bližnji prihodnosti pripravili popraviti in uvesti ustreznega reda tudi pri nas, potem črnih gradenj in nedovoljenih posegov v prostor še dolgo ne bomo zaustavili!

Prenavljati ali graditi novo?

Drugo in hkrati ključno vprašanje pa je sama presoja, ali prenavljati ali graditi novo! To se nekako ves čas pojavlja pri samograditeljih. V veliki meri tudi zato, ker so pogoji za novo gradnjo pri nas ugodnejši, kot so za prenovu. To se je potrdilo tudi v anketi, ki smo jo pred leti opravili. In tudi tega v Evropi ne poznajo več, ker so izračunali, da je prenova - kar je čisto logično - cenejša od nove gradnje. Investitor ima namreč pri prenovi obstoječega objekta že dano lokacijo, razpoložljivi prostor, priključke za vodo, kanalizacijo, elektriko, morda tudi za plin ter stavbno strukturo, zaradi česar tega vsega ni treba zgraditi in v to vlagati denar. Problem je le v tem, da pri nas nimamo razvitih ne tehnologij in ne znanja, s katerimi bi znali obstoječe obnavljati in prenavljati, ampak lahko vsak lokalni mojster investitorju

svetuje, ga prepriča ali celo postavi pred dejstvo, da je obstoječe treba podreti in sezidati novo. To je značilna praksa in klima, ki se uveljavljata pri poseganju v prostor!

Marsikatera študija iz raznih držav zahodne Evrope potrjuje, da je prenova v bistvu za 20 do 25 odstotkov cenejša od nove gradnje, kajti v investicijski vložek vstevajo tudi ceno zemljišča, denar za novo infrastrukturo in še druge dejanske stroške...

Prenova stavbnega fonda na Krasu

Mislim, da je naš Kras tipično območje, na katerem naj bi se v Sloveniji prenova stavbnega fonda zagotovo izplačala. To je možno dokazovati in dokazati s samim vzorcem prenove vsakega objekta posebej, še večje prihranke pa bi se dalo dosegati, če bi bila prenova naselij organizirana. To pomeni, da bi si investitorji urejali svoj bivalni standard in vso infrastrukturo skupaj ter na ravni naselja...

V neki raziskavi, kakšne stroške ima država zaradi dovolitve tako imenovane pah-ljačaste pozidave novih naselij in pri pozidavi v obliki šahovskih vzorcev, ko so razdalje med posameznimi novimi objekti zelo velike, zaradi česar je treba zgraditi veliko več infrastrukture (cest, vodovodnih in kanalizacijskih napeljav, energetskih instalacij ipd.), četudi jo zvečine plača vsak investitor zase, se je pokazalo, da je to tudi za državo zelo drago, kajti seštevek vseh takih investicij posameznikov je hkrati tudi investicija države... V tako dodatno infrastrukturo vložen denar bi bilo sicer mogoče porabiti za druge prvine standarda in s tem razvitosti, opremljenosti države!

In v preteklosti je bilo prav v tem izjemno veliko nespretnosti ter malo narejenega, da bi se investitorje načrtno vzgajalo in usmerjalo z utemeljenimi razlogi v gradnjo racionalnih objektov in s tem tudi racionalnih naselij. Še manj pa je bilo narejenega za prilagojenost novih gradenj prostoru, za ohranjanje identitete in kontinuitete ter sploh za Krasu primerno oblikovanje prostora. To kljub temu, da je v povprečju uporabna površina starejše kraške domačije mnogo večja od površine neke novejše škatlaste stanovanjske gradnje!

Pogovor
z Vladimirjem Mljačem,
gradbenim inženirjem,
vodjo Oddelka
za okolje in prostor
Upravne enote Sežana

KAKO GRADITI NOVO IN PRENAVVLJATI STRO NA KRASU?

Revija Kras si je zadala med drugimi tudi nalogo, da bralcem z razlagami in nasveti pomaga pri urejanju njihovih bivanjskih vprašanj. Mednja sodijo tudi vprašanja o prenovi in gradnji bivališč, gospodarskih in poslovnih prostorov, njihove okolice ter s tem povezana vprašanja o človekovem poseganju v prostor.

Vodjo oddelka za okolje in prostor Upravne enote Sežana Vladimirja Mljača, gradbenega inženirja, smo prosili, da je za revijo Kras predstavil delo oddelka, ki ga vodi, opisal njegove naloge in pristojnosti po uveljavitvi nove lokalne samouprave. Spregovoril je o postopku, ki je obvezen, da sme investitor zgraditi nov objekt ali obnoviti, posodobiti že zgrajenega. Povedal je, kako poskušajo v oddelku za okolje in prostor investitorju pomagati do vseh potrebnih soglasij in z zakonom določenih odločb. Spregovoril je o svojem osebnem odnosu do avtentične, pristne kraške arhitekture, ponovil že večkrat predlagano, kako naj bi država pomagala bodočim investitorjem, ki bi radi obnovili in posodobili tipična kraška bivališča, spremljajoče objekte in s tem pomagali ohraniti kraško arhitekturno dediščino. In povedal je svoje mnenje o reviji Kras in o njeni vsebinski naravnosti.

Najprej moram povedati, da je po 1.1.1995, s spremembo lokalne samouprave, prišlo vse v zvezi z izdajanjem dovoljen za posege v prostor v pristojnost upravne enote, ki je državni organ na prvi stopnji. Vsi upravni postopki, povezani s posegi v prostor na območjih novih občin Divača, Hrpelje-Kozina, Komen in Sežana so tako sedaj v pristojnosti Upravne enote Sežana. Tovrstne pristojnosti pa ima ta upravna enota tudi za kra-

jeve skupnosti Podgorje, Rakitovec in Zazid, ki so se z novo lokalno samoupravo sicer pripojile koprski občini.

Posegi v prostor so nove gradnje, to so lokacijski in gradbeni postopki. **Investitor**, to je naročnik nove gradnje in njen plačnik, lahko pa tudi njen samograditelj, **mora za vsako novo gradnjo pridobiti lokacijsko dovoljenje in gradbeno dovoljenje**. To sta dva ločena postopka, za katera upamo, da bosta z novo zakonodajo združena v en postopek, saj smo med redkimi državami v Evropi, ki ima za poseg v prostor ločena postopka... Posegi v prostor so tudi manjše adaptacije, to je prenovitve ali preureditve obstoječih objektov. **Za adaptacije pa se zahteva postopek za prigrasitev gradbenih del**. Tako za lokacijsko in gradbeno dovoljenje kakor tudi za odobritev prigrasitve del se izda upravno odločbo, na katero je v zakonitem roku možna pritožba.

Ko se investitor odloči, da bo gradil novo hišo...

Ko se investitor odloči, da bo gradil novo hišo ali drug objekt, mora najprej oddati vlogo ali prošnjo upravni enoti za izdajo lokacijskega dovoljenja. Na območju kraških občin je to Oddelku za okolje in prostor Upravne enote v Sežani, 66210 Sežana, Partizanska 4. Skoraj v vseh primerih, razen če je zadeva z načrtovanim objektom povsem jasna in nesporna, ker so že narejeni in potrjeni zazidalni načrti in pridobljena vsa potrebna soglasja, **vedno razpišemo ustno obravnavo v lokacijskem postopku** in to na načrtovanem prostoru za bodoče gradbišče. Nanjo povabimo poleg investitorja pristojne ustanove, kot so: zdravstvena inšpekcija, požarnovarstvena inšpekcija, upravljalci cest, komunalne organizacije, in tudi sosedje-mejaše, da že na sami ustni obravnavi navedejo svoje pogoje, pod katerimi bodo z izdajo lokacijskega dovoljenja

soglašali. Zato omogočimo investitorju že takoj na začetku upravnega postopka spoznati, pod kakšnimi pogoji bo smel graditi. O taki ustni obravnavi naredimo zapisnik.

Pri novi gradnji si mora investitor potem priskrbeti lokacijsko dokumentacijo, kar mu zaenkrat na območju kraških občin Divača, Hrpelje-Kozina, Komen in Sežana s pooblastilom teh občin uredi Zavod za urbanistično načrtovanje občine Sežana, 66210 Sežana, Partizanska 4. K tej dokumentaciji si mora pridobiti še soglasja, ki so jih zahtevali zavodi in ustanove na javni obravnavi, medtem ko požarnovarstveno soglasje in zdravstveno soglasje pridobi zanj naš oddelek v upravnem postopku. Za poenostavitev samega upravnega postopka pa Zavodu za urbanistično načrtovanje predlagamo, naj ponudi investitorjem tudi pridobitev drugih potrebnih soglasij, saj bi ga s tem bistveno razbremenil administrativnih potov v upravnem postopku. In kaže, da bodo z novo organizacijo občinske uprave to tudi naredili in da bodo kraške občine zavod pooblastile za investitorje pripravljati dokumentacijo z vsemi potrebnimi soglasji.

Ko si investitor pridobi vsa zahtevana soglasja in je dokumentacija nared, upravna enota izda odločbo o lokaciji. Seveda pa se mora investitor pred izdajo te odločbe izkazati, da je zemljišče, na katerem načrtuje novo gradnjo, njegova last in da ima z njim razpolagalno pravico. V načelu je dokaz o razpolagalni pravici z zemljiščem zemljiškoknjižni izpisek, vendar mi ne vztrajamo v vsakem primeru pri njegovi predložitvi, ker vemo, da tudi zemljiška knjiga ni ažurna. Zato upoštevamo kot dokazne listine o razpolaganju z zemljiščem tudi zakonsko overjene kupnoprodajne pogodbe.

Največ sporov na terenu, v vsakdanji gradbeni praksi, se dogaja pri pridobivanju soglasij sosedov-mejašev. **Predpis namreč določa, da si mora investitor pridobiti tudi soglasja sosedov, ki mejijo z njegovo posestjo, na kateri načrtuje gradnjo.** Še posebej, če investitor načrtuje zgraditi objekt za dejavnost, ki bi imela širši vpliv na okolje. Na to opozorimo investitorja že pred ustno obravnavo in mu naložimo, da povabi nanjo tudi zainteresirane sosedje. S tem je povečana možnost, da se investitor izogne morebitnim poznejšim težavam, ki izvirajo iz odnosov med sosedmi, in celo pritožbam na izdajo lokacijskega in gradbenega dovoljenja. Povsem logično je namreč, da vsakdo ščiti svoje interese, pa je zato primernejše, da sosedje in drugi morebiti prizadeti povedo svoje ugovore oziroma pogoje za izdajo lokacijskega in gradbenega dovoljenja že na ustni obravnavi.

Seveda pa v upravnem postopku ne zahtevamo dovoljenja sosedov in drugih zainteresiranih k načrtovani investitorjevi gradnji. Postopek predvideva le njihovo soglasje. Lokacijsko dovoljenje in gradbeno dovoljenje izda namreč upravni organ. Za našo odločitev o izdaji odločbe so pomembni argumenti ali razlogi, zaradi katerih kdo ne soglaša z načrtovano gradnjo. In na njihovi osnovi, upoštevajoč same investitorjeve načrte v zvezi z novo gradnjo, odločimo. **Sosedje-mejaši in drugi zainteresirani se lahko na izdano lokacijsko in na izdano gradbeno dovoljenje v petnajstih dneh po njuni izdaji pritožijo, mi pa moramo potem po svoji službeni dolžnosti pritožbo izročiti v upravnem postopku na drugo stopnjo, to je Ministrstvu za okolje in prostor.**

Ko je lokacijski postopek končan in ko izdana odločba po petnajstih dneh postane pravnomočna (če nanjo ni pritožb, lahko

investitor dobi gradbeno dovoljenje). **Za gradbeno dovoljenje mora investitor na osnovi lokacijske dokumentacije pridobiti še tehnično dokumentacijo oziroma projekt za gradbeno dovoljenje (PGD).** To je gradbeni načrt z vsemi drugimi vsebinami, ki jih zahtevajo predpisi. Na to dokumentacijo pridobimo mi v upravnem postopku še soglasje zdravstvene inšpekcije in soglasje požarnovarstvene inšpekcije. In **po preteku petnajstih dni, ko postane lokacijska odločba pravnomočna, če nanjo ni pritožb, lahko izdamo še gradbeno dovoljenje**, saj med potekajočim lokacijskim postopkom investitor že pripravlja projekt za pridobitev gradbenega dovoljenja.

Ko investitor pridobi še gradbeno dovoljenje, pa upravni postopek zanj še vedno ni končan, ker **mora začetek načrtovanih gradbenih del še prigrasiti**. To vse zahteva zakonodaja o graditvi objektov. Taka prigrasitev začetka gradbenih del vsebuje pregled vseh izdanih dovoljenj, kdo bo dela opravljal - lahko tudi investitor sam kot samograditelj, ker to zakonodaja sedaj še dovoljuje, in kdo bo nadzorni organ. Tako prigrasitev podpišeta investitor in nadzorni organ. **Priložena pa mora biti še potrditev pristojne geodetske uprave, da je bila zakoličba opravljena po lokacijski dokumentaciji**, kajti tehnična dokumentacija mora biti skladna z lokacijsko dokumentacijo.

Po vsem tem investitor lahko začne graditi. In ko je gradnja končana, mora vložiti na oddelku za okolje in prostor pristojne upravne enote vlogo za

tehnični pregled zgrajenega objekta in zahtevo za izdajo uporabnega dovoljenja.

Tako je, v povprečju, pri novi gradnji v lastni režiji postopek končan v kakšnih desetih letih! Lahko pa je, seveda, končan tudi prej.

Kako ravnati, če se odločimo za prenovno obstoječega stavbnega fonda?

Če v začetku upravnega postopka ugotovimo, da lokacijski postopek ni potreben, investitorja napotimo, naj vloži prošnjo za prigrasitev gradbenih del. To je tudi odločba v upravnem postopku, ki sloni na zakonu o graditvi objektov in v katerem je navedeno, za kakšne gradbene posege lokacijski postopek ni potreben in zanje zadošča prigrasitev del. To so običajno prekritje streh, prezidava predelnih sten, popravila ometov, in dela, ki ne pomenijo spremembe konstrukcijskih elementov, fasad, oblik in gabaritov. Mednja pa sodijo tudi dela po odloku o objektih, za katera ni potrebno lokacijsko dovoljenje. To so pomožni objekti za potrebe družin in občanov, kot so, na primer: garaže, vetrolovi, lope za spravilo orodja, mejni zidovi, zunanje ureditve, čebelnjaki in tudi nekateri objekti za športna društva, kot so balinišča z nujnimi pomožnimi objekti in sanitarijami. **Za taka dela zahtevamo, naj investitor priloži prošnji za prigrasitev del še skico nameravanih pomožnih objektov, soglasje sosedov-mejašev, če jih nameravani poseg ali graditev pomožnega objekta zaradi bližine zadeva, in dokaz o pravici razpolaganja z nepremičnino (zemljiščem).**

Na vsak način priporočamo investitorju, zlasti za nameravano novo gradnjo, naj si pridobi pri pristojnih strokovnjakih - arhitektih, gradbenih inženirjih z izkušnjami iz projektiranja - že v lokacijskem postopku idejno rešitev nameravane nove gradnje, ki mora biti zajeta v sami lokacijski dokumentaciji in ki se jo potem dodela še s tehnično dokumentacijo. Le tako je mogoče že pred posegom v prostor videti, kakšen bo novi ali prenovljeni objekt, kakšna bo njegova zunanost, kakšni bodo glavni gabariti, to so tloris, širina, dolžina, višina.

Investitorjem tudi svetujemo, pomagamo in jih usmerjamo

Investitorji pa prihajajo med upravnim postopkom k nam tudi po nasvete v zvezi s svojimi načrtovanimi novimi gradnjami in prenovami že zgrajenih objektov ter preverjajo, pod kakšnimi pogoji bodo potrebna dovoljenja dobili. Mi jih opozarjamo, zlasti če name-ravajo zgraditi objekt za dejavnost, ki bi utegnila škodovati okolju ali bi prizadela sosedo, naj pridobi tudi mnenja in soglasja strokovnih ustanov. Občutek in zavzetost ljudi za varovanje okolja in prostora se vse bolj izostrujeta, zato nastaja največ zapletov prav pri dejavnostih, ki onesnažujejo okolje in motijo ljudi v soseski. Ker nismo strokovna ustanova, ki ve odgovoriti na vsa vprašanja, svetujemo in opozarjamo, kaj narekujejo predpisi, in jih usmerjamo na prave naslove, kot so biroji, zavodi in svetovalne organizacije. **Investitorjem tudi svetujemo, naj se pri novih gradnjah in pri prenovah odločajo za prave rešitve v smislu arhitekturnih oblik in sožitja novih ali prenovljenih objektov s krajino. Svetujemo jim, naj ne bodo sami sebi arhitekti in si sami ne rišejo načrtov.**

Arhitektura znanost in zlasti ta del krajinarstva s poudarkom na sonaravnem ustvarjanju in poseganju v prostor sta danes že tako razvita, da se za vsako slovensko območje glede na njegove značilnosti ve, kaj in kako se sme graditi nanovo in prenavljati že obstoječe in česa se ne sme graditi oziroma spreminjati. Zato se pri svojem delu in svetovanju močno opiramo na Urad R Slovenije za prostorsko planiranje v okvirih Ministrstva za okolje in prostor in na nasvete njegovih strokovnjakov - arhitektov, krajinarjev, ekonomistov ipd. In pomagamo si z dvema njegovima publikacijama - Glosar arhitekturne tipologije in Arhitekturne krajine in regije v Sloveniji - ter čakamo še na tretjo, ki bo vsebovala metodologijo za izdelavo lokacijske dokumentacije. Sprejeli smo ju kot okvir za svoje delo in našemu ministrstvu predlagali, naj bi nam njegovo uporabo z nekim dokumentom uradno priporočili. V publikacijah so opisane arhitekturne krajine, regije in tipologije in vsak arhitekturni poseg naj bi bil v priporočenih okvirih za posamezno krajinsko območje. Ker smo državni organ na prvi stopnji, si sami okvirov in omejitev ne moremo predpisati, moramo pa zagotavljati, da so planski dokumenti občin o poseganju v prostor

skladni z zakonom. Tako priporočilo ministrstva bi bilo v bistvu dokument, ki bi zagotavljal kakovostno poseganje v prostor, ki ga sedaj ni. Sedaj namreč še nimamo veljavnega dokumenta, ki bi bolj podrobno predpisoval oblike, načine poseganja v prostor.

Stara kraška hiša ostaja na zunaj, kot je bila, v njej pa se da sodobno živeti

Moj odnos do kraške avtentične arhitekture se kaže že v tem, da sem v številčni družini, iz katere izhajam, v Lokvi ostal sam v stari kraški hiši, v kateri sem si ustvaril družino in v kateri živim še danes. Ker razvoj zahteva in opravičuje stalno izboljševanje človekovega bivalnega standarda, sem hišo posodobil. Pripeljal sem vanjo vodo, uredil kanalizacijo, kot mora biti, popravil stare stropove, prenovil streho z lesenim ogradjem, obnovil omet na fasadi, naredil pa nisem na njej nobenega radikalnega ali vidnejšega posega. Ohranil sem celo prvotne predelne stene, vmesni leseni strop in vse tipične oblike kraške hiše...

Tudi sam sem se vpraševal, ko sem ostal sam v hiši po očetovi zgodnji smrti in ko so se moji najbližji odselili drugam, kaj zdaj? Zaradi otroške in tudi intimne navezanosti na hišo sem ostal v njej. Kot gradbeni inženir sem sicer vedel, kako graditi in prenavljati, saj sem sprojektiral in preprojektiral na stotine starih in novih hiš, nikoli pa nisem imel želje, da bi gradil zase... Toda naša hiša je bila dimenzijsko ugodna za funkcionalno preureditev, saj ima za svoj čas postavitev klasično razporeditev prostorov. Skozi vhodna vrata se pride v vežo, na levi je kuhinja in na desni kamra, v nadstropju, na katerega se pride po notranjih stopnicah, pa sta dve sobi. Pod stopnicami so še stopnice v hram. Hiša ima, seveda, tudi gank. In gospodarski del, štaló s skednjem nad njo, ki je bil prizidan stanovanjskemu delu hiše na "L", kot rečemo, smo uredili v kopalnico in pomožne prostore z garažo, skedenj pa preuredili v mansardne bivalne prostore za otroke. Stara kraška hiša ostaja na zunaj, kot je bila, v njej pa se da sodobno živeti!

Pomagati tistim, ki obnavljajo obstoječi stavbni fond!

Ko smo obnavljali hišo v Lokvi, se razen za kakšno majhna posojila nismo odločali. Velikih posojil smo se namreč zaradi visokih obresti bali. Kakšne drugačne zunanje

pomoči pa ni bilo. Toda že v obdobju, ko sem bil član izvršnega sveta nekdanje občine Sežana zadolžen za komunalo, infrastrukturo in sorodne zadeve, sem dosegel, da smo v skupščini sprejeli **odlok, ki je investitorjem za saniranje ali obnavljanje starih objektov v vaških jedrih omogočil pridobiti lokacijsko dovoljenje s soglasji vred po polovični ceni.** To je bila prva spodbuda, da smo pomagali tistim, ki so se odločili za obnavljanje obstoječih objektov. In tudi sedaj bi občine lahko sklenile investitorjem, ki obnavljajo obstoječi stavbni fond in zato ne posegajo na nova zemljišča in ne povzročajo zahtev po novi infrastrukturi, da jim pokrijejo vse stroške za pridobitev lokacijskih dovoljenj. Občinska služba, ki to dela in se jo financira iz davkov, naj ne bi več zaračunavala teh postopkov. In možno je, da občine sprožijo v parlamentu zahtevo po ustrezni sistemski spodbudi države takim investitorjem z davčno olajšavo, to je z oprostitvijo plačila prometnega davka za material, po veljavnih normativih vgrajen v prenovitev in posodobitev obstoječega stavbnega fonda. Po skrbnem izračunu primerjalnih podatkov o stroških za novo gradnjo in stroških za prenovo obstoječega stavbnega fonda in upoštevajoč omenjene ugodnosti bi se prenekateri investitor odločil za prenovo in opustil misel na novo gradnjo. Ker je sedaj enostavneje graditi nanovo na odprtem, ravnem prostoru, se dogaja, da investitor zapusti staro hišo, ki je obsojena slej ali prej postati podrtija, ter zgradi novo, ki zahteva novo in drago infrastrukturo ter zmanjšuje delež kakovostnih obdelovalnih površin.

Čudovito je, da imamo revijo, ki je namenjena Krasu..!

Čudovito je že to, da imamo revijo, ki je namenjena Krasu in ki piše o krasu. Nasploh dosti več govorimo o njem, kot pišemo in prikazemo... Revijo sedaj redno dobivam, ker jo je upravna enota naročila za svoje uslužbenke, in jo tudi preberem! Zelo koristno pa bi bilo, da bi v njej na eni strani ali dveh od izdaje do izdaje v stalni rubriki prikazovali z besedo in sliko tudi slabe stvari, ki se dogajajo ali so se zgodile na tem krasu. Mislim na prikazovanje izstopajočih napak, s čemer bi nekako spodbudili tiste, ki so napakam botrovali ali jih naredili, da bi pojasnili, zakaj. In revija bi lahko hkrati organizirala majhne forume ali kritične pogovore prizadetih in strokovnjakov o takih primer ter objavljala in popularizirala ukrepe za odpravo napak in nepravilnosti.

Propadanje "Radonove" domačije v Koprivi na Krasu v mnogočem "simbolizira" splošen odnos do dediščine stavbarstva. Iz knjige mag Ljuba Laha "Prenova stavbne dediščine na podeželju" (posnetki od leta 1985 do 1993)

V čakanju na nov deželni ozemeljski načrt

SPET RAZPRAVE O USTANOVITVI NARAVNEGA PARKA

Dr. William Starc

dipl. inž. arh. - načelnik Odseka za gospodarski razvoj
in zaščito okolja Pokrajine Trst,
34132 Trst, Trg Vittorio Veneto 4

Ustanovitev Kraškega parka je Dežela Furlanija-Julijska krajina predvidela že v deželnem urbanističnem načrtu, sprejetem leta 1978. Predvidel je ustanovitev 11 naravnih parkov in 78 zaščitene območij. Kraški park je bil označen kot naravni park. Njegovo ozemlje naj bi segalo v Tržaško in Goriško pokrajino, v parku pa so bila predvidena še zaščitena naravna območja. Novi zakonski predlog o deželnih parkih ponovno načena razpravo o teh predvidevanjih, vendar zmanjšuje število parkov in njihov teritorialni obseg. Počakati pa bo treba na novi deželni ozemeljski načrt, ki je v pripravi. Iz njega bo namreč mogoče spoznati resnične namene Furlanije-Julijske krajine.

V tem prispevku predstavljam nekatere upoštevanja vredne vidike območij, za katere naj bi veljal režim naravnega parka, s posebno pozornostjo problemom teritorialne narave. Zadevajo Pokrajino Trst. To je namreč glavni voz, ki bo je treba razvozljati za pravilno načrtovanje parka samega.

Kratek opis območja

Meja Kraškega parka naj bi potekala po meji med Italijo in Slovenijo ter po bregu nad morjem. V območju tega pasu so vsi najbolj značilni zastopniki in predstavniki "karsizma". Svojevrsna apnenčasta sestava terena je zaradi delovanja padavinskih voda omogočila nastanek jaškov in jam, medtem ko so na površju značilne doline s pomembnimi botaničnimi posebnostmi. Glavna vodna toka sta podzemeljska reka Timava in površinski hudournik Glinščica, po katerem se imenuje tudi dolina Glinščice, po kateri teče. Za vegetacijo je značilno sožitje sredozemske in srednjeevropske ilirske flore, medtem ko je za območje značilno tudi veliko število živalskih vrst.

V Tržaški pokrajini naj bi Kraški park pokrival 99 kvadratnih kilometrov, to je 45 odstotkov vse njene površine (211,78 kvadratnega kilometra). Segal naj bi na ozemlje petih izmed šestih občin, ki sodijo v njeno pristojnost. Obenem naj bi bil delno zaobsežen tudi v ozemlju, ki ga upravlja Kraška gorska skupnost, to je ustanova, ki je pristojna za družbeno-gospodarski razvoj hribovitih in gorskih območij.

Problematika

V nasprotju s tradicionalnim pojmovanjem, kaj je naravni park, po katerem se v takem parku izključuje urbana središča, je na ozemlju načrtovanega Kraškega parka veliko naselij in občuten je na njem tudi antropični ali človeški pritisk zaradi 265.000 prebivalcev, ki živijo v Tržaški pokrajini.

Zaradi selitev iz mesta se je v povojnem obdobju večala naseljenost tržaškega Krasa, na katerem živi zgodovinsko prisotna slovenska narodnostna skupnost. Poleg tega je potreba po novih območjih za proizvodne in storitvene namene in potreba po infrastrukturi za gospodarske in družbene dejavnosti postopno odjedala kmečke in druge površine. To tembolj zaradi ozemeljske omejenosti Tržaške pokrajine, ki je stisnjena med državno mejo in morjem.

To je povečalo konfliktnost in nasprotja med mestom in podeželjem. Mesto namreč postopno teži k asimiliranju ali usvajanju podeželja, ne da bi priznalo njegove značilnosti glede na okolje, gospodarstvo, družbene in etnične ali narodnostne vidike, saj poskuša ozemlje izkoriščati pretežno za dejavnosti mestnih prebivalcev v prostem času, medtem ko podeželje gleda nase kot na zadnje pokolenje skupnosti, ki je s stoletnim izročilom zakoreninjena v zemeljsko posest, ponosna na svojo kulturo in posebnosti. V zadnjem času večkrat predlagana sporazumna rešitev predvideva uporabo kraških površin za potrebe mesta v zameno za finančna sredstva v korist skupnosti, ki na njih živi. To pa zagotovo ne olajšuje ohranjanja okolja, ampak povečuje zahtevo po spreminjanju območja samega! Upravna razdrobljenost je vzrok za diskontinuiteto ali nepovezanost sicer enotnega naravnega območja, kajti težko je doseči enotnost v namembnosti in usmerjenosti teritorialne ureditve, ki jo poskušajo uveljaviti posamezne občinske uprave.

V zaščiti okolja, ki bi jo bilo treba uveljaviti v pričakovanju načrta za Kraški park in njegove ustanovitve, je očitna edinole omejevalna okoliščina, ne pa priprava na pristop, ki naj združi posebne interese s splošnimi in tako zaščiti zgodovinski spomin, istovetnost krajev, kulturo prebivalstva, ovrednotenje okolja in gospodarsko specializacijo. Avtocestne povezave so še bolj razdrobile ozemlje, ustvarile veliko obrobni površin in ločile enovita območja. Tega vidika ni več mogoče zane-

marjati zaradi problemov, ki so se pojavili v pripravi načrta in potem v njegovem upravljanju.

Postopno izginjanje gospodarskega pomena primarnega sektorja prinaša tudi stalno spreminjanje podobe, istovetnosti in spomina krajev, bodisi da so to obdelana polja in pašniki ali zgodovinska naseljena jedra. Širjenje gozda in podrasti se nadaljuje, ker prebivalstvo opušča obdelane površine in pašnike, ki so jih v prejšnjem stoletju s potrpežljivim delom ustvarili rodovi. Opuščanje živinoreje in obrtništva prinaša tipološko pačenje naselij, ki so značilna za tržaški (in slovenski) Kras. Ti hitro razvijajoči se pojavi ustvarjajo popolnoma drugačno, različno okolje od tistega, ki bi ga hoteli zavarovati.

Razvoj urbane ali mestne kulture, ki sta ji pretežno osnova potrošništvo in prosti čas, zahteva uporabo ozemlja, ki ni združljivo z njegovimi naravnimi značilnostmi, zato ga je težko bodisi ohraniti nedotaknjene, bodisi obnoviti do prvotne oblike, saj gre za neobnovljivi vir.

Perspektive

Zaradi spremenjenih zakonskih določil o krajevnih ustanovah se je mogoče lotiti upravne razdrobljenosti in posebnih pristojnosti na področju varstva okolja v novi perspektivi, ki lahko ovrednoti značilne lastnosti tega ozemlja. Določiti je treba nove odnose v spoštovanju vloge javnih in zasebnih subjektov, ki delujejo v tem smislu. Načrtovanje in ustanovitev Kraškega parka ne more in ne sme potekati po logiki nadaljnjega odvzemanja ozemlja, ki naj bo podvrženo novi ustanovi, kajti Tržaška pokrajina, kar se njene razsežnosti tiče, že sedaj trpi zaradi številnih ustanov s primarnimi ali prednostnimi pristojnostmi v zvezi z ozemljem, ki jih medsebojno ne usklajujejo. V načrtovanju mora, nasprotno, prevladati perspektiva, ki naj v odločitvi upravne ustanove poudari ozemeljske značilnosti kot dejavnik novega zagona za gospodarstvo, družbo in okolje.

Razsežnost posegov, na katerih naj se gradi načrt, je zaradi odnosov, ki jih lahko sproži park, nadnacionalne narave. Območje, ki na italijanski strani ni bilo zavarovano, bi se lahko razširilo čez državno mejo. To bi omogočilo razvoj novih odnosov med italijansko in slovensko skupnostjo ter tako obnovilo geografsko območje, ki je lastno kulturi večine

Kraška hiša v Prebenegu v Italiji, ob meji s Slovenijo

prebivalstva, živečega na tržaškem Krasu. Nadaljnje naselitve na Krasu bi morale biti podrejene načrtom za urbano prekvalifikacijo ali ponovno ocenitev mesta in kot procesi poselitvene decentralizacije usmerjeni v bolj uravnovešeno pokrajinsko ureditev. Ceste in železnice je treba načrtovati tudi za mobilnost ali gibljivost prebivalstva, da se spodbudi čim večjo uporabo javnih prevoznih sredstev in omeji uporabo zasebnih vozil ter tako zmanjša škodo zaradi oneznaznevanja zraka, zaradi hrupa in zaradi potratne uporabe ozemlja za prometno infrastrukturo. Zato bi bilo zelo koristno preurediti primarni sektor s specializacijo za dohodek, ki ga lahko ustvarja zaradi posebnosti pokrajinskega okvira, a tudi s posebnim upoštevanjem vloge, ki jo ima kmetijstvo v vrednotenju okolja za ločevanje naseljenih površin od območij z naravno valenco ali močjo.

Obenem bi bilo treba spodbujati ohranjanje tipoloških značilnosti kraških naselij s spodbujanjem in ohranjanjem tradicionalnih gospodarskih dejavnosti. Posegi bi morali biti usmerjeni v uveljavljanje kulture prostega časa, katerega primarna vrednota naj bo upoštevanje okolja in cilj kar največja uporaba obstoječih storitvenih centrov, ne pa njihovo nerazsodno razmnoževanje na pokrajinskem ozemlju. In, končno, načrt za Kraški park in njegovo upravljanje bi morala biti zasnovana kot stalni laboratorij, ki naj omogoča proučevanje značilnosti okolja, obenem pa še naprej razvija sožitje različnih narodnostnih skupnosti, ki v njem živita!

Vprašanje, ki zahteva odgovor:

BOMO DOVOLILI NADALJNJE

ZARAŠČANJE KRASA?

Nuša Vogrin
studentka biologije

Kras - kamniti pašniki, brinova gmajna ali prostrani gozdovi črnega bora (*Pinus niger*)? To je vprašanje, ki zadnje čase precej buri duhove. Veliko čmila je že bilo prelitega o tem; tudi v reviji Kras! Vsi zagovarjajo svoja stališča, ki so podkrepljena z zelo različnimi dejstvi. Zajemajo gospodarske, politične in tudi naravovarstvene vidike.

Na kratko o Krasu in črnem boru

Že pred prihodom Rimljanov na območje sedanjega Krasa so takratni naseljenci požigali gozd in si s tem ustvarjali pašnike ter polja. To so nadaljevali tudi Slovenci pri svojem poseljevanju Krasa. Izsekavanje pa je bilo še posebej izrazito, ko je Kras prišel pod nadvlado Benečanov. Erozija ali razjedalno delovanje vode in vetra sta naredila svoje. Človek ju je poskušal omiliti z gradnjo sedaj tako značilnih kamnitih ograj, da je preprečeval odnašanje zemlje. Grmovje, ki je pričelo preraščati takšne ograje, pa je zadrževalo vlago v tleh.

Gozdar Josip Ressel, ki je služboval v Trstu v letih od 1821 do 1857, je bil začetnik načrtnega pogozdovanja Krasa. Sledil mu je Josip Koller, ki je poskusno zasadil nasad črnega bora pri Bazovici nad Trstom. Leta 1875 je bilo že 14 % površine Krasa pokritega z gozdom, sedaj pa gozd pokriva že več kot polovico Krasa in se še vztrajno širi.

Črni bor velja skupaj z rdečim borom za pionirsko vrsto. Kjer raste posamično, s senco in zatišjem privablja druge, bolj občutljive drevesne vrste. V nasadih pa črni bor deluje na okolje škodljivo. Debela plast borovih iglic, ki se nabare na tleh, omogoča talno erozijo ob nalivih, poveča pa se tudi nevarnost požarov in polomasti. Strokovnjaki, ki se ukvarjajo s požari na Krasu, ugotavljajo, da so varstveno najbolj vprašljivi enovrstni (!) sestoji iglavcev na apnenih podlagah (Jakša, 1995).

Živalstvo in rastlinstvo

Ko so v davnini na Krasu posekali gozdove, se je med drugim spremenila tudi njegova klima. Tako so nastali popolnoma novi življenjski prostori za nove vrste živali in rastlin, ki jih prej na tem prostoru gotovo ni bilo. Mislim na vrste, ki so vezane, na primer, na kamnite pašnike, travnike.

Botaniki priznavajo, da je kras, posebej še visoki kras (Slavnik in slovenski del Čičarije) s svojimi, sedaj že opuščenimi pašniki, prava zakladnica rastlinskih vrst, tudi do 100 vrst na 100 kvadratnih kilometrov (Kaligarič, 1990). Tako je nad umetno "gozdno mejo" domovanje številnih travniških mediteransko-montanskih (sredozemsko-gorskih) petrofilnih, sklerofilnih in termofilnih, pa tudi drugačnih travniških vrst (Kaligarič, 1990).

O dolgih seznamih najrazličnejših žuželk in o drugih nevretenčarjih, ki živijo samo na Krasu, ni treba izgubljati besed. Tu živijo tudi ptice, ki so posebej vezane na kamnite travnike in pašnike s posamičnim grmovjem, kot sta, na primer, rjava cipa (*Anthus pratensis*) (Polak, 1991) in kratkoprsti škrlanec (*Calandrella Branchydstyla*) (Geister, 1995).

Kaj pa plazilci?

Favna plazilcev na Krasu je prav zaradi njegove razgibanosti in klimatskih pogojev zelo pestra. Na tem razgibanem suhem submediteranskem območju najdemo kraško kuščerico (*Podarcis melisellensis fiumana*), južnoevropsko zrvo (*Malpolon monspessulanus insignitus*), črnico (*Coluber viridiflavus carbonarius*), belico (*Coluber gemonensis*) in modrasa (*Vipera ammodytes*). Tu naj bi živel tudi mačjeoka kača ali čmostrel (*Telescopus fallax*).

Vse te plazilske vrste imajo precej skupnega. Njihova razširjenost v Sloveniji, razen modrasa, je na meji njihovega areala ali območja. Vse so bolj ali manj tipične mediteranske vrste, vezane na razgibano suho pokrajino, s posamičnim grmovjem, s kupi kamenja in z razvito zeliščno plastjo, kar nudi plazilcem dobro zavetje. Le nekatere lahko izjemoma najdemo v redkih listnatih gozdovih. Kraški pašniki in travniki, ki so obdani s kamnitimi ograjami in s posamičnim grmičevjem, jim zaradi tega zelo ustrezajo.

Ampak...

Človekov odnos do plazilcev, še posebej kač, je zelo negativen in odklonilen. Kaže se v njihovem neusmiljenem pobijanju. Mršič (1992) navaja, kako je prav to razlog, da so južnoevropska zrna, belica in mačjeoka kača uvrščene v kategorijo prizadeta vrsta. Črnica je v kategoriji ranljiva vrsta, kraška kuščerica in modras pa sta v kategoriji pogojno ranljiva vrsta. Vrstam, ki jim Kras predstavlja mejo razširjenosti, pa grozi "umiranje na obroke". Čemu takšen naziv?

Dandanes je že polovica Krasa poraščena z gozdovi, med katerimi prevladujejo sestoji črnega bora. Zaraščanje se še nadaljuje. Opušeni pašniki in travniki se hitro zaraščajo. Brinove gmajne predstavljajo vmesni štadij v zaraščanju kraških pašnikov. Za njimi se širi črni bor. Z zaraščanjem kraških pašnikov in travnikov navedene plazilske vrste, pa tudi druge vrste živali, izgubljajo svoj življenjski prostor, saj njihov habitat ali življenjski prostor niso borovi gozdovi, pač pa je to suha razgibana pokrajina s kupi kamenja, z razvito zeliščno plastjo in s posamičnim grmovjem. Popolno zaraščanje Krasa z gozdom je tako za te vrste in še mnoge druge popolnoma nesprejemljivo.

V premislek

Še nedolgo tega je veljala prepoved proste pašnje koz, da te ne bi obžirale mladega rastlinja in delale gozdu škode. Mislim, da je sedaj čas za ponovno uvedbo proste paše drobnice; še zlasti koz, ki bi obžirale mlado rastlinje in s tem omejile zaraščanje pašnikov. S tradicionalnim kmetovanjem in na gospodarsko sprejemljiv način bi se preprečilo zaraščanje edinstvene kulturne krajine in širjenje gozda. Da je uvajanje drobnice zares ekonomsko zanimivo in uspešno, kaže primer domačije Mozetičevih v osrčju Krasa (Bordon, 1995), ki ima trop koz. Po kozjem mleku, še bolj pa po mlečnih izdelkih, je veliko povpraševanje... Takšne domačije so tudi izredno zanimive za turiste, saj na njih lahko občutijo utrip Krasa in njegovega življenja.

Zaraščanje krasa pri Podgradu (foto: N. Vogrin)

V današnjem času, ko se celo vrednost sinice poskuša pretvoriti v trdno valuto, da bi se zadovoljilo ekonomiste, je težko napovedati, kakšna je prihodnost Krasa. So to širni gozdovi ali pa je to pokrajina, kakršno še lahko vidimo danes? Zavedati se moramo, da v primeru izgube kulturne krajine, kakršna je sedaj značilna za Kras, izgubimo hkrati tudi vrsto različnih živali, ki jim je prav takšna krajina omogočila živeti.

Herpetologi ali proučevalci plazilcev se radi pohvalimo, da imamo na Krasu pestro vrstno sestavo plazilcev in da na skrivaj še vedno upamo na odkritje kakšne nove vrste. Če pa se bo Kras povsem zarastel, bomo izbili še te, ki jih premore sedaj... V katero stran se bo nagnil jeziček na tehtnici, je nevhvaležna napoved. Bo zavest, da moramo ohraniti biološko pestrost tega območja, močnejša od želje po širih gozdovih Krasa?

Modras (Vipera ammodytes) je le eden izmed značilnih prebivalcev še nezaraslega krasa (foto N. Vogrin)

Literatura:

- Bordon, T.: Obnovljena kraška hiša Mozetičevih pritegne obiskovalce s svojo preprosto lepoto; Kras, št.7, str. 28-31, Ljubljana, 1995
- Geister, I.: Ornitološki atlas Slovenije; DZS, Ljubljana, 1995
- Gruber, U.: Die Schlangen Europas und runs ums Mittelmeer; Franckh-Kosmos Naturfuehrer, Stuttgart, 1989
- Jakša, J.: Gozd pokriva že polovico Krasa; Kras, št.7, str. 19-22, Ljubljana, 1995
- Kaligarič, M.: Botanična podlaga za naravovarstveno vrednotenje slovenske Istre; Varstvo narave, št. 16, str. 17-44, Ljubljana, 1990
- Mršič, N.: Rdeči seznam ogroženih plazilcev (Reptilia) v Sloveniji; Varstvo narave, št.17, str. 41-44, Ljubljana, 1990
- Polak, S.: Rjava cipa *Anthus campestris* gnezdi tudi na Notranjskem; Acrocephalus, št. 12, str. 137-138, Ljubljana, 1991
- Skoberne, P.: Zaraščanje Krasa - da ali ne?; Kras, št.6, str. 56-57, Ljubljana, 1995

NA DIVJIH ODLAGALIŠČIH "ŠKAVACE", NA CESTAH DIVJAKI...

Letos praznujemo leto varstva narave, varstva svetovnega pomena... Kaj je s tem varstvom na Krasu, našem najožjem življenjskem prostoru? Le nekaj kilometrov vožnje je dovolj, da ob cestah zunaj naselij vidimo najrazličnejša odlagališča odpadkov, pločevine in vsega, kar sta še pred leti zbirali odkupni podjetji Dinos iz Ljubljane in Surovina iz Maribora, sedaj pa navajata, da se jima to ne izplača, ker je tak odvoz predrag. Razbiti avtomobili, številniki, pralniki in "škavace" vsepovsod, da Kras ni več krasen, ampak je umazan, zapuščen!

Ceste morajo biti pregledne, zato grmovje ob njih ne sme segati nanje. Zlasti v ovinkih ter križiščih mora biti ustrezno posekano ali obrezano. Ponekod namreč veje rastejo prav v cestno ozračje... Res je sicer, da se mora voznik prilagoditi razmeram na cesti in prometnim razmeram, res pa je tudi, da grmovje ob cestah ne sme zmanjševati voznikove in pešceve preglednosti. Če za to ne poskrbijo lastniki gozdnih parcel, naj to stori nekdo drug na njihove stroške, četudi bodo še tako

veliki! Podobno velja tudi za žive meje po vaseh in mestih. Te naj bodo tako obrezane, da vidi voznik iz avtomobila ali motorist oziroma kolesar čeznje v križišče, na cesto, na katero zavija ali jo namerava prečkati. Voznik ne more vozila ustaviti, stopiti iz njega in se v križišču prepričati, ali je pot prosta.

Vsak lastnik take sporne žive meje lahko ugotovi, kako visoka sme biti. Sicer pa so za to že tudi uveljavljeni predpisi!

In tudi na hitrost vožnje v mestih, po vaseh in naseljih ter na odprtih cestah je treba misliti! Ker tega skoraj nikjer več ne kontrolirajo, ni malo voznikov, ki omejitve hitrosti sploh ne spoštujejo. Če bi imeli policisti dovolj radarjev za merjenje hitrosti, bi se pri nas nabralo iz kazni za prehitro vožnjo toliko denarja, da bi bili radarji kmalu poplačani, vozniki pa bi postali previdnejši. In potem bi bilo prometnih nezgod bistveno manj, kajti nezgod zaradi tako imenovanih objektivnih razlogov, kot so, na primer, nenadna okvara zavornega sistema, defekt avtomobilske gume in še bi se kaj našlo, je res malo. Za večino nezgod je kriv voznik sam, pa naj bodo to prehitra vožnja, prepovedano prehitvanje čez polno črto ali vožnja z alkoholom v krvi. Zato izgovor, da je pri nas veliko prometnih nezgod zaradi neustreznih cest, ne zdrži. Te so, kakršne so! In takim se mora voznik prilagajati!

Zato se zavzemam, naj policisti kontrolirajo promet ne le v Ljubljani in v večjih mestih, ampak naj to delajo povsod, tudi na podeželju. Redno in ob vsakem času! In kakšne naj bodo kazni? Odvzem vozniškega dovoljenja, saj se vozniki zares bojijo samo tega. Seveda tisti, ki se zavedajo, da pogosto kršijo prometne predpise...

A nekaj je treba storiti, da Slovenija ne bo čez petdeset let eno samo veliko odlagališče odpadkov. Odkupna podjetja so odpadke sortirala in jih taka prodajala drugim v predelavo. Pomislimo samo, koliko dreves je treba podreti, da dobimo z njihovo predelavo kup papirja, četudi samo časopisnega! In prav tega gre sedaj ogromno v izgubo, medtem ko tako imenovani makulturni ali star papir uvažamo. Papir, ki ga odmetujemo v smetnjake, zabojnike ali drugam, pomešan z drugimi odpadki, pogosto zamazan z vsem mogočim, je za reciklažo ali ponovno uporabo neprimeren. Če pa bi ga zbirali na suhem in ločeno od drugih odpadkov, bi bil primeren za predelavo in uvoz starega papirja bi lahko zmanjšali... In tudi za ločeno odlaganje črepinj, najrazličnejših steklenic ter steklenih posodic za mezge in sokove nismo še dovolj storili! Ali je res ceneje steklene črepinje, steklenice in drugo stekleno embalažo uvažati, kakor jih ločeno odlagati, zbirati in jih predelovati, oziroma zbirati in prati?

Za zbiranje in gospodarno uporabo odpadkov mora biti nekdo odgovoren. Za to naj poskrbi ministrstvo za okolje in prostor! Turist, še posebej iz tujine, si lahko ustvari o Sloveniji zelo slab vtis, če vidi ob cestah kupe najrazličnejših odpadkov. Če se že pri določanju najrazličnejših cen sklicujemo na zgledovanje po zahodnih državah, potem se moramo po njih vsestransko zgledovati. Ne samo pri zviševanju cen!

Pri zgledovanju s tujino pa še nekaj besed o naših cestah in prometu na njih. Tudi po tem nas ocenjujejo tujci, ki prihajajo k nam!

Mag. Lojze Cafuta

Mednarodno srečanje
speleologov
in speleoterapevtov
v Sežani

ZAKAJ ZDRAVLJENJE V PODZEMSKIH JAMAH?

Speleoterapija ali jamska terapija je metoda za zdravljenje oziroma del rehabilitacijske obravnave kroničnega pljučnih bolnikov - predvsem bolnikov z bronhialno astmo in s kroničnim bronhitisom - v podzemskih jamah. Obravnava traja tri tedne s štiriurnim dnevnim bivanjem v jamah, ki imajo zdravilne lastnosti. V jami poteka multidisciplinarni rehabilitacijski program, to je program, katerega cilj je izboljšati bolnikovo zdravje na osnovi spoznanj raznih znanosti. Vključuje respiratorno ali dihalno fizioterapijo, s sprostitvenim in protistresnim programom ter razne edukacijske ali vzgojne programe, kot so šola za astmatike, protikadilski program ipd..

Učinki speleoterapije se kažejo v izboljšanju pljučne funkcije človekovega organizma, povečuje se odpornost telesa zaradi izboljševanja njegovega imunološkega odziva, zmanjša se poraba zdravil, bolj redko se poslabša bolnikova osnovna bolezen, da bi zahtevala ambulantno ali bolnišnično zdravljenje. Vse to pa pomeni izboljšanje kakovosti bolnikovega življenja.

Zdravilni dejavniki v jamah so velika koncentracija aerosolov in negativnih ionov, velika relativna vlaga (več kot 90 %), stalnost temperature ozračja (med 10 in 12 stopinjami Celzija) pri neznatnem gibanju, premikanju zraka (manj kot meter na sekundo), nizke doze radonskega sevanja, odsotnost organskega, anorganskega in biološkega onesnaževanja ter neugodnih dražljajev.

Zaradi naraščanja števila kroničnih pljučnih bolezni in zaradi omejenih možnosti za njihovo zdravljenje z zdravili, ki imajo večkrat tudi nezaželene stranske učinke, se strokovnjaki vse bolj zavzemajo za dopolnjevanje zdravljenja z naravnimi načini zdravljenja. Med take načine zdravljenja sodi tudi speleoterapija. S pridom jo uporabljajo v mnogih evropskih državah, na primer v Nemčiji, Avstriji, Franciji, Češki, Ukrajini in na Slovaškem, Madžarskem in še kje.

V sežanski bolnišnici oziroma v umetni kraški jami poleg nje pomagamo kroničnim pljučnim bolnikom z astmo in bronhitisom od leta 1993. Tudi izsledki našega

V sežanski Bolnišnici

za zdravljenje in rehabilitacijo pljučnih bolnikov in v Lipici je bil od 26 do 29. oktobra posvet o zdravljenju v podzemskih jamah, to je o speleoterapiji.

Organizirala ga je speleoterapevtska komisija Mednarodne speleološke zveze (UIS). Udeležilo se ga je trideset strokovnjakov, ki se ukvarjajo s speleoterapijo.

Prišli so iz Avstrije, Češke, Madžarske, Slovaške, Ukrajine in Slovenije, med njimi predvsem zdravniki, fiziki, kemiki, mikrobiologi in speleologi.

raziskovalnega dela na tem področju potrjujejo izkušnje drugih multidisciplinarnih raziskav o ugodnih učinkih takega zdravljenja.

Posvetovanje v Sežani in v Lipici smo pripravili, da poglobimo strokovne povezave med evropskimi speleoterapevtskimi centri. Da si zagotovimo znanstveno osnovo za speleoterapevsko obravnavo, smo se dogovorili za stroge kriterije pri izbiri jam z zdravilnimi lastnostmi, kar je mogoče določiti le z najsodobnejšimi meritvami fizikov, kemikov, mikrobiologov, zdravnikov in speleologov...

Naslednji posvet speleoterapevtske komisije Mednarodne speleološke zveze bo prihodnje leto v Permu v Rusiji.

Dr. Pal Narancsik

doktor medicinskih znanosti,
specialist-internist v Bolnišnici za zdravljenje
in rehabilitacijo pljučnih bolnikov Sežana,
61000 Sežana, Cankarjeva 4

OKROGLA

REVIJE KRAS

Agencija Kras

Revije Kras je sprejela pobudo Kmetijske svetovalne službe Ajdovščina. Na skupnem pogovoru je zbrala ponudnike turističnih storitev in proizvodov v Vipavski dolini, načrtovalce projekta o vinskih turističnih cestah v Sloveniji, nosilce in organizatorje tega projekta za Vipavsko vinsko turistično cesto, upravne službe države ter občin Ajdovščina, Vipava in Nova Gorica, turistične strokovnjake in novinarje. Skupaj z Ministrstvom za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, s projektnim svetom Vipavske vinske turistične ceste in z združno turistično agencijo Vas, d.o.o. iz Ljubljane je 9. novembra v dvorcu Zemono pri Vipavi pripravila okroglo mizo. Izmed 194 povabljenih se jih je pogovora udeležilo 96, med njimi 28 ponudnikov turističnih storitev oziroma proizvodov.

Zakaj okrogla miza?

SPODBUDITI MEDSEBOJNO SODELOVANJE...

Ida Vodopivec-Rebolj,
odgovorna urednica revije Kras

"Za to okroglo mizo smo se odločili zato, da spodbudimo medsebojno sodelovanje vseh, ki uresničujejo in ki bodo uresničevali projekt o vinskih turističnih cestah. Cilji revije Kras so namreč: poglobljeno obravnavati izbrane teme, spodbujati gospodarski, družbeni in kulturni razvoj Krasa ter območij, ki ga obdajajo in katerih dogajanja so povezana z njim. Hkrati pa je njen cilj ta del Slovenije ter vse njegove značilnosti in posebnosti predstavljati, popularizirati in tržiti doma in na tujem kot gospodarsko, turistično, zgodovinsko in kulturno pomemben in tipičen del Slovenije".

Pozdrav domačina - občine
Vipava

DOBRO VINO IN PRIJAZNI LJUDJE...

Branko Tomažič, tajnik občine Vipava

"Lep pozdrav vsem v Vipavski dolini, v deželi sonca in grozdja, v deželi dobrega vina in dobre pijače ter vrhunskih vin! V imenu občine Vipava in občine Ajdovščina vam izrekam toplo dobrodošlico! Vipavska burja in vipavsko vino dajeta temu kraju in temu prostoru svojevrsten pečat in svojevrstno identiteto. Ljudje na tem prepihu znajo dobro razmišljati in ustvarjati.

Vinska cesta in turistična podoba v tem prostoru bosta dajali svojevrsten pečat ter širili tisto, kar imamo. Imamo pa veliko! Imamo lepo in neokrnjeno naravo, imamo vinogradniške lege, ki jih povečujemo, in naša glavna alternativna kmetijska panoga je v tej dolini zagotovo vinogradništvo s sodelovanjem drugih panog. Turistična ponudba vinske ceste se bo vključevala v alternativni turizem, ki ga ta dolina že ponuja in ga bo ponujala v še večji meri. Seveda, z vašo pomočjo, z vašim

ustvarjanjem in prizadevanjem, da končno le naredimo, kar si želimo. Vipavska dolina je poznana po svojem dobrem vinu ne samo na Dunaju izpred stotih let ampak vsepovsod po svetu! Hvala vsem, ki se trudite, da bi to negovali še naprej in po vinski turistični cesti vodili čim več ljudi, saj bodo tukaj našli, kar iščejo po svetu - lepoto, dobro vino, prijazne ljudi in pravo domačnost!"

Vinske turistične ceste na
tujem in pri nas

CILJ VSEGA JE USTVARITI ZANIMIVO, PRIVLAČNO TURISTIČNO PONUDBO

Alenka Urbančič, državna sekretarka za
prehrano v Ministrstvu za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano

"Ta okrogla miza ima namen skupaj razmisliti o vinskih turističnih cestah pri nas in združiti vsa naša iskanja v nekakšno skupno rezultanto. Slovenija je izredno lepa država. Tujci so navdušeni, ko prihajajo k nam in uživajo lepote naše domovine. Toda, lepote se

Pri pripravah na okroglo mizo so pomagali sodelavci kmetijske svetovalne službe Ajdovščina, Društvo turizma na kmetijah občine Ajdovščina, Tovarna pohištva Lipa iz Ajdovščine ter občini Ajdovščina in Vipava.

Izbor tipične vipavske domače kulinarike so udeležencem okrogle mize v dvorcu Zemono ponudili: vinogradniška kmetija Dušana Benčine, Lože 18 pri Vipavi; turistična kmetija Arkade Jordana in Silve Cigoj, Črniče 91; vinogradnik Branko Furlan, Zavino 33; vinogradniška kmetija Fanike in Jožeta Marca, Planina 11 pri Ajdovščini; Kmetija prijaznih ljudi Ide in Jožeta Reharja, Lože 9 pri Vipavi; Tradicionalna kuhinja Mateja Tomažiča, Slap 18 pri Vipavi; turistična kmetija Na hribu Izidorja Žorža, Slap 93 pri Vipavi; vinogradnik Jurij Žorž, Slap 13 pri Vipavi in podjetje AGROIND VIPAVA 1894.

Udeleženci okrogle mize se jim za izbrana jedila in pijače ter za profesionalen način ponudbe kulinaričnega strokovnjaka Mateja Tomažiča zahvaljujejo!

same po sebi ne da prodajati. Ljudje samo od naravnih lepot ne morejo živeti...

V zahodni Evropi se je zamisel o vinskih turističnih cestah rodila že mnogo prej, kot smo take ceste začeli uvajati pri nas. V bistvu povzemamo ideje z zahoda in sedaj se te selijo počasi tudi na vzhod.

Ideja o vinskih turističnih cestah je pri nas postala aktualna v letu 1992. Takrat se je Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano zavedlo, da s svojo dejavnostjo še v največji meri pokriva tisto, kar naj bi take ceste sploh predstavljale. Umestilo jih je v okvir Centra za razvoj podeželja in obnovo vasi.

Kaj je bistvo vinskih turističnih cest? To je povezanost vseh turistično zanimivih potencialov nekega območja, na katerem se prideluje vinsko trto, v celostno turistično ponudbo. To pa pri nas ni preprosto, kajti vsa naša vinorodna območja niso zadovoljivo preprejena s primernimi cestami. Za razliko od razmer v zahodni Evropi so pri nas vinogradniška območja tudi zelo razpršena, pa jih je zato težko povezati z ustreznimi cestami... In na teh območjih je, poleg kakovostnega vina, še veliko drugih turistično privlačnosti, ki jih kaže ponuditi. Mislim na naravne znamenitosti, kulturne in zgodovinske spomenike, kmetije, ki so pripravljene nuditi poleg pristne in kakovostne domače hrane še gostoljubnost in domačnost, prenočišče in najrazličnejše oblike rekreacije. Sestavine turistične ponudbe so še razni drugi potenciali, na primer kulturne, folklorne, zabavne in športne prireditve, tipični poklici in obrti ter njihovi izdelki, itn. Seveda pa je treba vse to ustrezno razviti, medsebojno povezati in ponuditi kot skupen, enovit turistični proizvod nekega območja. In to je treba opraviti načrtno!

Na Ministrstvu za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano so se najprej rodile idejne zasnove, potem idejni projekt in potem je bil ustanovljen republiški projektni svet za vinske turistične ceste v Sloveniji, ki naj bi na nek način vlekel rdeče niti za medsebojno usklajeno in povezano delovanje. To je projekt, ki se bo uresničeval več let. To ni enkratna akcija. Cilj vsega pa je ustvariti zanimivo, privlačno turistično ponudbo, po kateri bo povpraševanje. Turistična ponudba ob vinskih cestah mora izboljševati življenje ljudem teh območij in hkrati mora pomagati pri promociji naše države ter s tem tudi povečevati stvame možnosti za trženje našega vina. Strokovnjaki so že zdavnaj ugotovili, da lahko doseže naše vino najboljšo ceno tam, kjer nastaja.

Ker je pogoj za uspešnost turistične ponudbe ob vinskih cestah sodelovanje številnih panog, se tudi naše ministrstvo poskuša čim bolj povezati z drugimi ministrstvi, zlasti z ministrstvom za promet in zveze, z ministrstvom za okolje in prostor ter z ministrstvom za ekonomske odnose in razvoj, v katerem bo deloval sklad za regionalni razvoj podeželja in iz katerega se bo vinske turistične ceste tudi financiralo.

Bistvo dogajanja ob vinskih cestah je dogajanje na terenu. Če ne bo zadostne pobude na samem terenu, potem bo zamisel težko uredničiti. Vse je namreč odvisno od zainteresiranosti ljudi. Država sicer lahko pomaga, toda njena pomoč je odvisna od tega, koliko ji za to omogoči vsako leto parlament v proračunu. Če hočemo, da se bodo vinske ceste razvijale v pravo smer, je nujna pobuda na terenu. In ker smo prav pobudo na terenu izbrali za prvi kriterij pri sicer zelo strogem določanju, pod kakšnimi pogoji in kje vinska turistična cesta, smo naknadno vključili v projekt slovenskih vinskih turističnih cest še nekaj območij, ki sprva niso bila predvidena za to. Pretehtala je volja ljudi, ki so sami hoteli nekaj narediti. Zato vidim pravo pot in zagotovilo, da se bo projekt uresničil, prav v sodelovanju projektnih svetov posameznih cest z republiškim projektnim svetom!"

Uresničevanje slovenskega projekta o vinskih turističnih cestah

VINSKA TURISTIČNA CESTA NI PROJEKT, KI SE GA DA URESNIČITI ČEZ NOČ!

Janja Kokolj-Prošek, svetovalka ministra v sektorju CRPOV, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano

"V letu 1992 smo v Ministrstvu za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano sprejeli izziv Turistične zveze Slovenije in na nek način poskušali nadaljevati pobude ter delo

turističnih društev in Turistične zveze Slovenije iz prejšnjih let. Ugotovili smo, da je glavni problem pri uresničevanju zamisli o vinskih turističnih cestah v Sloveniji izjemna nepovezanost in neusklajenost s hkratnim pomanjkanjem enotnih in skupnih kriterijev in podatkov, ki bi opredeljevali območja vinskih turističnih cest prostorsko, po ponudbi in po aktivnostih, ki jih mora vinska turistična cesta uresničevati. Začeli smo delati bolj načrtno. Naredili smo povzetek dotedanjih aktivnosti za te ceste in na njihovi osnovi izdelali idejne zasnove zanje. Potem smo začeli pripravljati idejni projekt. Ta je na ravni Slovenije določil območja, ki po nekakšnih mednarodnih kriterijih zadovoljujejo pogoje za vključitev vinskih turističnih cest v širšo turistično ponudbo.

Ker je bilo to delo organizirano zgolj na relaciji med Ministrstvom za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, izvajalsko organizacijo, ki je takrat pri tem delu sodelovala, ter občinami, na območju katerih so predvidene vinske turistične ceste, smo ugotovili, da moramo pripraviti razmere za uresničitev vseh idej iz idejnega projekta, ki predstavlja dvajset zajetnih zvezkov - za vsako cesto po eden. Zato smo na ravni države ustanovili projektni svet za vinske turistične ceste Slovenije, ki ga vodi državna sekretarka za prehrano Alenka Urbančič. Povezati poskuša vse državne službe, ki naj ga pomagajo uresničiti. Ker

organizacija dela na ravni države samo s tem projektnim svetom ni zadoščala, smo spodbudili za vsako izmed dvajsetih vinskih turističnih cest ustanovitev projektnega sveta za usklajevanje dela na svojem območju in na tamkajšnji ravni. Pri tem pa smo naleteli na izredno velike težave zaradi reorganizacije lokalne samouprave konec leta 1994 in zaradi nastanka novih občin. Program aktivnosti za leti 1994 in 1995 se ni uresničeval, kot bi se moral, saj se je prvotno imenovanje projektnih svetov za vseh dvajset vinskih turističnih cest zaradi tega podrlo. Vsi letošnji napor so v glavnem usmerjeni v imenovanje novih projektnih svetov in v zagon njihovega dela. To je predvsem povezovanje izjemno velike pobude ljudi, ki bi radi nudili svoje turistične storitve in proizvode ob vinskih turističnih cestah.

Zelo pozdravljam idejo revije Kras, da smo se zbrali na pogovoru za to okroglo mizo o Vipavski vinski turistični cesti! Pred poldrugim letom smo se že enkrat srečali v nekakšni vmesni fazi izdelave idejnega projekta, ko smo jo hoteli predstaviti vsem, ki so na področju vinskih turističnih cest takrat delovali... Državna sekretarka za prehrano Alenka Urbančič je že opozorila na dve bistveni stvari: da vinske turistične ceste bistveno presegajo resor Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano in da sta zelo pomembni enotno vodenje in usklajevanje vseh dejavnosti. Ker

še nimamo ustrezne normative ureditve tega področja, je med našimi najpomembnejšimi nalogami v zvezi s projektom o vinskih turističnih cestah priprava ustreznih predpisov. Ti bodo vinsko cesto opredeljevali ne le prostorsko, ampak bodo zaokroževali oziroma poudarili vse potrebne aktivnosti, da bo vinsko cesto kot enotno ponudbo v prostoru sploh mogoče oblikovati. Pri tem je treba tudi upoštevati, da vinska turistična cesta ni projekt, ki lahko nastane čez noč, ampak je proces, saj bo treba uresničiti vse izoblikovane in na papirju že zapisane ideje. Vinska turistična cesta je celovit turistični proizvod, ki naj bi ga nudili tako vsem Slovencem kakor tudi vsemu svetu. Pokazati imamo izjemno veliko. Škoda je le, da se vse, kar že ponujamo, ponuja preveč razdrobljeno in nepovezano. Do vinskih turističnih cest kot enotnega turističnega proizvoda je zato še dolga pot!

Naj dodam, da se v vsebine do sedaj opravljenih faz dela v tem uvodu nisem spuščala, saj imate vse to natančno predstavljeno v 10. številki revije Kras (v sestavku Janje Kokolj-Prošek "Vinske turistične ceste" na straneh od 20 do 23 - op. uredništva!) kot nekakšen povzetek. Vsi projektni sveti pa imajo vse - od leta 1992 do sedaj - pripravljeno gradivo, vključno z biltenom "VTC novice", ki ga pošiljamo redno vsem projektnim svetom".

V uvodnem delu okrogle mize so spregovorili: od leve proti desni - Ida Vodopivec-Rebolj, Branko Tomažič, Alenka Urbančič, Dušan Rebolj, Janja Kokolj-Prošek, Tatjana Renner in Mojca Krašovec

Vipavska vinska turistična cesta

ZARADI UVEDBE NOVE LOKALNE ZAKONODAJE SMO IZGBILI ŠE ENO LETO!

Tatjana Renner, koordinatorka projektnega sveta VTC 2 - Vipavske vinske turistične ceste

"Zakaj smo se vključili v projekt Vipavska vinska turistična cesta?"

Nekdanji Zavod za družbeno planiranje prejšnje občine Ajdovščina je deloval kot razvojno jedro, katerega cilj je bil optimalen in skladen razvoj Vipavske doline v smislu takega razvoja vse regije. Leta 1991 smo določili za Vipavsko dolino ključne elemente razvojne strategije in potem tudi uresničili nekatere projekte. Uporabili smo metodo marketinško-strateškega načrtovanja in upravljanja in po postopnih fazah prišli do izločitve prednostnih področij z naslednjimi cilji: Izrabiti bogato kulturno in naravno dediščino, vezati

lokalno proizvodnjo, spodbujati ljudi za "izobraževanje in kakovost" in izoblikovati promocijsko strategijo Vipavske doline z njenimi obronki. Med prednostnimi področji in cilji smo poudarili prav naravne in ustvarjene danosti ter s tem vinogradništvo in vinske ceste.

Z velikim poletom smo se pridružili nacionalnemu projektu o vinskih turističnih cestah, v katerem je med cilji poudarjena uskladitev različnih potencialov na območjih, ki so porastla z vinsko trto, da bi pritegnili domače in tuje obiskovalce ter jim ponudili pravo podobo o nas. Ko omenjam raznovrstnost potencialov, pa si moramo znati odgovoriti na strokovno vprašanje: KAJ in KDO tvori TURISTIČNI PROIZVOD vinskih turističnih cest?

Problemi, s katerimi smo se ukvarjali v letih od 1992 do 1994, so bili povsem konkretni, določni. Vsi skupaj tvorijo PODOBO o Vipavski dolini. Kakšno podobo dobi o nas obiskovalec, ko se spusti v Vipavsko dolino, je najbolj odvisno iz načina informiranja o zanimivostih, turističnih objektih, gostilnah - torej od tega, kakšno vidno komunikacijo smo z njim navezali...

Te okrogle mize zagotovo ne bi bilo, če se zanje ne bi zavzela dipl. inž. agronomije Linda Kogoj iz Kmetijske svetovale službe Ajdovščina. Na njeno pobudo je revija Kras letos na pomlad povabila na spoznavno srečanje vinogradnike in kmete, ki nudijo tudi turistične storitve ali prirejajo osmice. In kot nadaljevanje takšnega povezovanja sta s koordinatorko projektnega sveta Vipavske vinske turistične ceste dipl. inž. arhitekture Tatjano Renner predlagali ta pogovor za okroglo mizo!

VINSKE TURISTIČNE CESTE

Zelo pomemben element je okolje, njegova urejenost, prenova, saj z nepravilnimi posegi vanj izgublamo identiteto, ki je naša glavna primerjalna prednost. In ker smo s svojim prostorom v bistvu majhni, svoje vizije o razvoju ne moremo graditi brez povezanosti s sosednjimi območji, ki so za nas kvečjemu pridobitev. Mislim, na primer, na Štanjel, na gradova Rihenberk in Kromberk..!).

Ko se odločamo o vsebini Vipavske vinske turistične ceste, ne moremo mimo opredelitve, katerim ciljnim skupinam ljudi je ta cesta kot ponudba namenjena. Pomembne pa so tudi povezave med že obstoječimi ciljnim skupinami obiskovalcev Vipavske doline, kot so, na primer, pohodniki, zmagarji, kolesarji.

Iz vsega povedanega je očitno, da je čas za razreševanje vseh naštetih problemov še kako pomemben, če želimo s projektom uspeti. Na to opozarjajo tudi investitorji, ki so projekt o Vipavski vinski turistični cesti že prehiteli, kot tudi očitne neskladnosti med tistim, kar naj bi s projektom dosegli, in že storjenim!

Zaradi uvedbe nove lokalne samouprave smo dokončno izgubili še eno leto, kajti za izoblikovanje in uveljavitev kakovostnega proizvoda Vipavske vinske turistične ceste je nujno treba preseči lokalno raven in njen proizvod vgraditi v slovensko strategijo. Če ne bo sinergičnih ali družno delujočih učinkov združevanja lokalnih skupnosti, pričakovanih učinkov ne bo!

Za to je nujen tako imenovani interdisciplinarni pristop, v katerem morajo sodelovati poleg nosilnega Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano še drugi državni resorji. S pospeševanjem novih delovnih mest na podeželju in z razvojem turizma se ukvarja Ministrstvo za gospodarske dejavnosti, z urejanjem prostora se ukvarja Ministrstvo za okolje in prostor, z novimi gospodarskimi proizvodi se ukvarja Ministrstvo za znanost in tehnologijo, z naravno in kulturno dediščino pa se ukvarjata Ministrstvo za okolje in prostor ter Ministrstvo za kulturo, medtem ko povezovalo vsega tega s socialno politiko, z izobraževanjem in spreminjanjem sedanjih družbenih odnosov zadeva Ministrstvo za delo in Ministrstvo za šolstvo in šport.

Seveda si moramo znati tudi odgovoriti na vprašanje, kako naprej, da bomo sprejeti cilj tudi dosegli?

Sedanja upravna družbena organizacijska struktura po uvedbi nove lokalne samouprave ustreznega pristopa zagotovo ne omogoča. Projektni svet za Vipavsko vinsko turistično cesto je s 1. januarjem 1995 prenehal delovati, ker je Vipavska dolina iz ene enote razpadla na tri - na Upravno enoto Ajdovščina ter na občini Ajdovščina in Vipava, pri čemer je ostala nejasna razmejitev med državnimi in lokalnimi nalogami. To je še najbolj razvidno pri razvojnih projektih, kar Vipavska vinska turistična cesta nedvomno je. Z vsem tem pa je prekinjen že uveljavljen, vendar skromen interdisciplinarni pristop, saj vsako ministrstvo ločeno ureja svoj vrtiček z vidnimi posledicami. Projekt je povsem zastal!

Kot strokovnjakinja ugotavljam, da je z novo lokalno samoupravo lokalnim skupnostim omogočeno izkazati se z večjo uspešnostjo v razmerju med občino in podjetništvom. Je cilj države, da prepusti tekmovanja med občinami, s čimer bodo razlike med njimi še večje in še bolj vidne, ali pa je smisel nacionalnega projekta - v našem primeru o vinskih turističnih cestah - prav to, da vso Slovenijo svetu predstavi kot državo vinskih turističnih cest s pripadajočo kakovostno ponudbo?

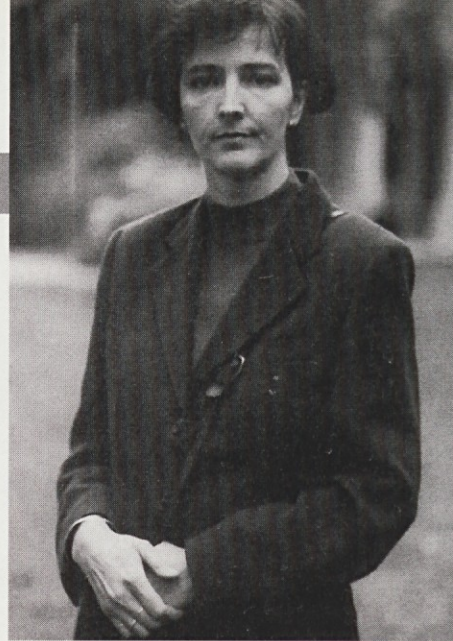
Zaenkrat se nam zdi, da dvajset vinskih turističnih cest v Sloveniji pomeni hkrati tudi dvajset nekakšnih držav v državi. Navsezadnje pa to še ni tako slabo, če se spomnimo, da imamo kar 147 občin in prav toliko malih držav, katerih vsaka ima urede v svoji meri!"

**Turistični informacijski center
gornje Vipavske doline**

POMEMBEN KORAK V RAZVIJANJU TURIZMA

Mirjam Paš, svetovalka za podjetniški razvoj turizma, 61000 Ljubljana, Trnovska 10

"V času, ko se že vsi zavedamo, kako pomembne so za vsakršni razvoj in za katerokoli gospodarsko delovanje informacije, je odveč poudarjati njihovo potrebnost. Važno jih je čim prej učinkovito vpreči v podjetniško

*Koordinatorica projektnega sveta
za Vipavsko vinsko turistično cesto Tatjana Renner*

ponudbo in povpraševanje. To velja tudi za Turistični informacijski center gornje Vipavske doline!

Pobudnik za ustanovitev Turističnega informacijskega centra je občina Ajdovščina. Center je eden izmed elementov razvojne strategije gornje Vipavske doline, hkrati pa je tudi pomemben element tržne strategije slovenskega turizma. Slovenija bo uspešna le, če se bo sposobna čim prej vključiti v nove načine trženja, ki potekajo v vedno večjem deležu po elektronskih medijih. Tudi v Evropi naj bi v dveh ali treh letih prevladali neposredni načini trženja (brez papirne tiskane ponudbe in sejmov), ko bo lahko posameznik po svojem telefonu ali računalniku izbral, rezerviral, naročil in kupil vse turistične storitve (Stefano dell' Aglio: Temeljne spremembe v trženju turizma, ECONSTAT, Bologna - Portorož, oktober 1995).

Območja v Sloveniji, kjer se zavedajo, kako pomembno je spremeniti način dela v gospodarstvu in se - posebno v turizmu - vključiti v informacijsko trženje, imajo veliko strateško prednost pred območji, ki jih bosta v to prisilila šele zakon ali lastna gospodarska kriza.

Turistični informacijski center:

* omogoča komuniciranje in povezovanje ponudnikov turističnih storitev in med njimi posameznih interesnih skupin (gostilničarji, lastniki kmetij odprtih vrat, osmičarji, ...) in jim posreduje pomembne informacije (o finančnih virih, tehnični pomoči, oblikovanju turističnih proizvodov....) in pregled nad povpraševanjem po turistični ponudbi (Temeljno načelo uspešnega turizma je, da se ponudbo oblikuje

Svetovalka za podjetniški razvoj turizma Mirjam Paš je predstavila Turistični informacijski center gornje Vipavske doline

šele takrat in takšno, ko je na trgu zaznavno povpraševanje po njej);

* opravlja za ponudnike turističnih storitev informacijski servis;

* omogoča vključevanje območja v informacijske mreže (domače in mednarodne);

* pomaga pri oblikovanju tržnih proizvodov (na osnovi analize povpraševanja);

* pomaga pri promociji območja z novimi mediji.

Uporabniki turističnega informacijskega centra so predvsem domači ponudniki turističnih storitev, posredniki turističnih storitev (agencije, društva, ipd.) in turisti-posamezniki.

Ob spoznanju turističnih ponudnikov, da je skupen nastop bolj učinkovit in finančno ugodnejši, se lahko sčasoma razvije uspešna tržna ponudba in promocija gornje Vipavske doline. Zato predstavlja Turistični informacijski center pomemben korak v razvijanju turizma na tem območju Slovenije!

Prve praktične izkušnje

VSI, KI V PROJEKTU SODELUJEMO, SE BOMO MORALI POVEZATI

Mojca Krašovec, direktorica združne agencije Vas, d.o.o.

"Naša agencija se ukvarja predvsem s trženjem slovenskega podeželja... O kakšnih

resničnih praktičnih izkušnjah iz trženja slovenskih turističnih cest je še težko govoriti, saj se je ta projekt šele začel uresničevati in tudi sam turistični proizvod za to še ni docela izoblikovan. Vanj smo se vključili v začetku leta 1995 in pričakujemo rezultate šele čez čas, nikakor ne takoj.

Iz vsega povedanega in iz vseh gradiv, ki obravnavajo projekt o slovenskih turističnih cestah ter njegovo uresničevanje, je očitno, da se bomo morali vsi, ki v tem sodelujemo, medsebojno bolj povezati. Ko začnemo neko območje z vsemi njegovimi vrednotami in kakovostmi tržiti, ga moramo ponujati povezanega in ne razdrobljenega.

Kako si v združni agenciji Vas zamišljamo trženje slovenskih turističnih cest?

Tu so tržni interesi turističnih agencij in interesi širšega območja, po katerem je speljana posamična vinska turistična cesta. Od turističnih agencij je mogoče pričakovati na teh cestah predvsem organizirane skupine obiskovalcev, medtem ko prihajajo posamezniki na osnovi drugačnih tržnih aktivnosti... Zakaj turistične agencije bolj usmerjajo svoje skupine obiskovalcev oziroma turistov k organizacijam in zakaj manj h kmetijam, ki se odločajo za turizem? Zaradi neregistriranosti njihove dejavnosti, zaradi česar agenciji ne morejo izstaviti računa. Zato bodo morali vsi tisti, ki svoje v turizem usmerjene dejavnosti še nimajo registrirane, to čim prej storiti.

V Sloveniji deluje sedaj več kot 600 turističnih agencij in informacija o neki turistični ponudbi se po slovenskem prostoru najprej razširi po njihovi mreži. Potem pa je še trženje vsega tega v tujini. Naša agencija trži slovensko podeželje v tujini že štiri leta. Pri tem uporabljamo kar ustaljene poti in poslovne partnerje. Je pa povpraševanje tujine po slovenskem podeželju velikokrat drugačno od tistega, ki si ga ponudniki neke konkretne vinske turistične ceste predstavljajo in želijo. Kdorkoli pridobi skupino turistov iz tujine na svoje območje, si predstavlja, da jo bo tam zadržal. Zato je zelo presenečen, če turisti želijo videti še kaj drugega, zunaj tega območja ali celo zunaj Slovenije. In tu je spet v ospredju že ničkolikokrat povedano: nujna povezanost posameznih ponudnikov turističnih storitev, povezanost občin in regij pa tudi povezanost države z drugimi državami.

Zato vidim osnovni problem v vprašanju, kako nosilca neke turistične ponudbe ob vinski cesti prepričati, da se bo z oblikovanjem svoje ponudbe lahko prilagodil

že uveljavljenim turističnim tokovom in v njih sodeloval, in kako vse take ponudnike medsebojno povezati, da se bodo zavedali širšega interesa za celovit in popoln turistični proizvod neke vinske turistične ceste?"

Revija Kras in vinske turistične ceste

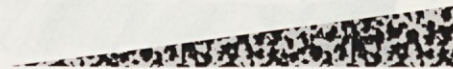
V OSPREDJU ČLOVEK

Dušan Rebolj, direktor podjetja Mediacarso, d.o.o.:

"V smislu že predstavljenih ciljev bo revija Kras v posebni rubriki "Vinske turistične ceste" za takšne ceste na območju primorskega vinskega rajona predstavljala bralcem ponudnike gastronomskih storitev, kulturnih, izobraževalnih, folklornih, zabavnih, rekreacijskih, športnih in drugih prireditev ter aktivnosti. Predstavljala pa bo tudi ogleda vredne naravne in kulturne znamenitosti, kraje, vasi, zaselke, zgradbe, parke, naravne pojave, podzemelske jame, brezna in druge znamenitosti. Bralec naj si sam osmisli in načrtuje svoje obiske, izlete, počitnice na Krasu, v Vipavski dolini, v Brkinih, na Kraškem robu... Na tak način bo revija - če jo bo imel in iz nje črpal informacije ali jo celo ponudil v branje svojim gostom gostinec, vinogradnik, kmet na kmetiji odprtih vrat, lastnik konj za trekinge, lastnik športnega objekta, vodja turistične agencije in še kdo - spodbujala tudi ogledovanje in uživanje vrednot pokrajine, okolice lokala, objekta, kmetije ali športnega centra.

Seveda pa revija postavlja v ospredje človeka. Zato v njej ponudniki turističnih storitev in proizvodov govorijo, svetujejo, kam na izlet, rekreacijo, počitek, dopust, na uživanje pristne domače hrane in dobrih vin in s svojo neposrednostjo vplivajo na odločitve bralcev. Vse več je namreč domov v Sloveniji, pa tudi na tujem, kamor revija Kras redno prihaja. In vse več je po Sloveniji in v zamejstvu prodajaln, kjer si jo bralci kupujejo...

Kdor hoče spoznati Kras in značilnosti slovenskega krasa, njegova mejna območja, kot so Vipavska dolina, Brkini, Kraški rob, Notranjska ipd., kogar ta del Slovenije zanima in privlači, dobi v njej poglobljene in pristne odgovore tudi največjih strokovnjakov!"

Gostilna "Pri Lojzetu" v Dornberku

KATJA NADALJUJE STOLETNO TRADICIJO

KAVČIČEV

KRUH
&
VINO

Brat
se sreča
z bratom,
kruh z vinom.
Podata si roke

in kot stara znanca zaželita dobrodošlico
prijateljem, ki vstopajo. Kot že tolikokrat, ko
sta jih povabila, naj pridejo in se razveselijo
darov zemlje. Grozda, v čigar jagodah se
zrcalita modrost sveta in moč sonca.

Klasa, ki se voljno upogiba v vetru,
a je vendar neupogljiv in pokončen
kot človek, ki ga požanje in zmelje v moko,
da nastane kruh. Kruh in vino.

Darovi zemlje in povabilo v goste:
"Vstopite, le vstopite..!"

Katjina zdravljica iz jedilnega lista
gostilne Pri Lojzetu

Pridružite se nam! Gremo v gostilno "Pri Lojzetu" v Dornberk na pogovor h Katji Kavčič in k njenima sinovoma Tomažu in Alešu... Do gostilne vodita dve magistralni cesti: Sežana-Branik (nekdaj Rihemberk) -Dornberk-Šempeter-Nova Gorica in Razdrto-Vipava-Ajdovščina-Selo-Nova Gorica z odcepom Selo-Dornberk. Stoji ob stičišču obeh, pri mostu čez železniško progo. Označena je z ličnim izveskom. Ima parkirišče in dvorišče, ki ju obdajajo mogočna drevesa divjega kostanja.

Vstopimo... Nasmehana Katja nam stopi naproti in nas povabi za prosto mizo, pogrnjeno z doma tkanim prtom in s pripravljenimi pogrnjki. In za povabilo v goste, kakor je zapisano v jedilnem listu, postreže najprej domač kruh na lesenem krožniku s kozarčkom terana. Na naše vprašanje, kaj nam priporoča dobrega, predlaga za predjed joto ali krompirjeve njoke z gorgonzolo ter našteje še vrsto drugih domačih predjed... Med izbiranjem glavne jedi se odločimo za domačega zajca, rostbif v lastni omaki in pečen smin hrbet s koruzno polento, za pražen krompir in koromač, por, cvetačo in brstični ohrovt za prikuho in za radič s fižolom ter sprejmemo še njeno ponudbo, da teranu doda še pol-suho belo vino iz bližnjih Zalošč, ki ju postreže kot izborni poznavalec vin sin Tomaž ter odhiti z naročilom v kuhinjo. Potem se razvname pogovor...

"Naša tradicija se je pričela z mojim nonotom Alojzem Kavčičem", pripoveduje Katja in nadaljuje: "Njegovo delo je prevzel moj oče, tudi Alojz Kavčič. Sedaj nadaljujem njuno tradicijo jaz in kot četrta generacija jo bosta nadaljevala sinova Tomaž in Aleš... Ime Pri Lojzetu se je postopno uveljavilo po nonotu in očetu. In ker ju spoštujem ter cenim njun trud v časih, ki so bili težji od sedanjih, pa tudi zaradi že stoletnega obstoja naše gostilne, je razumljivo, da gostilna ohranja ime po njenih začetnikih".

Pečat daje sedanjemu vzdušju v gostilni Pri Lojzetu Katja, za katero je neke napisano, da streže koščke sreče. "Seveda pa to", se nekako brani take pohvale Katja, "ni le moja zasluga. Zdi se mi, da pri nas prav vsi opravljamo svoje delo z ljubeznijo. Vsakdo s svojim deležem na nek način predstavlja cvetlico v skladnem šopku".

Posebnost gostilne Pri Lojzetu je pristen in neposreden odnos osebja do slehemelega gosta, ki vstopi, svoje pa dodaja tudi skrbno gojena tradicija. "Prijetno mi je", nadaljuje Katja, "kadar pridejo gostje, ki se spominjajo naše gostilne iz časov mojih staršev, ko sem v njej pomagala kot punčka. In, če se le da, poskrbimo, da sinova postrežeta otroke staršev moje generacije. Gost mora čutiti, da je prišel med ljudi, v krogu

Posebnost Katjine ponudbe je catering. To je tako imenovana celovita protokolarna gostinska storitev, ko "moštvo" pride kamor koli in v katerem koli negostinskem prostoru ali na prostem, tudi v naravi, pripravi sprejem, gostijo, poroko, banket ali drugačen družabni dogodek z značilno kulinariko.

"Sama ne vem, kako se je to pričelo", odgovarja na vprašanje večkratna zmagovalka republiških in državnih tekmovanj gostincev Katja. "Mislim, da je bilo to prvič na svetovnem kongresu kuharjev, med katerim sem na ljubljanskem Magistratu pričela srečati gostom s teranom in pršutom ter z domačim kruhom, rezanim na roko. In ker je bila jesen, smo se pojavili s kraškim rujem ter z rjavordečimi listi trte... Kamorkoli sem prišla pripraviti gastronomski del družabnega srečanja ali protokolarnega dogodka, naj so bili to slovo športnikov in prijateljev od tekmovalnega smučanja Bojana Križaja, rojstni dan rojaka in pred leti predsednika slovenske vlade Dušana Šinigoja, svetovno prvenstvo

na smuški letalnici v Planici ali svetovno kajakško prvenstvo v Bovcu, povsod smo se pojavili s domačimi štikanimi belimi prti, z ikebanami iz cvetja, ki ga je tisti čas ponujala narava. In vedno smo zvesti kraškemu stilu. Na Krasu, tam zgoraj, nad nami, za kraškim robom, proti Štanjelu, dobim ob vsakem letnem času dovolj "gradiva". In uporabljam samo naravne stvari.... Tudi pri izboru hrane! Najbolj enostavno, najbolj izvirmo in vedno domače!

Pršut mora biti poleti drugače postrežen kot v drugih letnih časih", prepričuje Katja. "Poleti sodi k njemu obvezno ohlajena melona." Sicer pa Katja postreže pršut na njej značilen način - z domačim kruhom, s hrenovim premazom in z olivami. Gospod Peter pa, praznično odet, z belimi rokavicami na rokah, reže z desnico v kavaletu vpet pršut na milimetrsko tanke liste ter hkrati ponuja domači kruh, ki ga sam speče vsak dan za

gostilno ali za catering... In, seveda, strežejo zraven še teran. Vse s Krasa! Zanj je vedno velja pravilo gostilne Pri Lojzetu: Izvirnost pršuta s kozarčkom terana, ki je božje darilo.

Pripoved Katja večkrat prekine, da sprejme in pozdravi prihajajoče goste ter se poslovi od odhajajočih. Vsakomur nameni delček svojega šarma, pristnost Primorke in obiskovalcu se zares zazdi, da streže koščke sreče.

Ko smo tudi mi odhajali in se poslovili, smo složno ugotovili: Gostilna Pri Lojzetu v Dornberku je prav gotovo eden izmed zaščitnih znakov kakovosti nastajajoče Vipavske vinske turistične ceste na Primorskem, pod robom Krasa... Prav nič se ne čudimo, če se je kot edina iz Slovenije znašla v italijanskem vodiču do najboljših gostiln "La Tavola dei Re" za leto 1994. Sem, h Katji, lahko napotimo tudi najbolj zahtevne svetovljane, s katerimi imamo poslovne stike!

Tisti, ki še niste bili v gosteh pri Katji, v gostilni Pri Lojzetu v Dornberku, zavrtite telefon 065/56-408, da si zagotovite za svoj obisk prosto mizo. Vendar, ne za sredo ali četrtek, kajti takrat imajo pri Katji zaprto!

Agencija Kras

Katja Kavčič s sinovoma Tomažem in Alešem

katerih je zaželen in kjer je na nek način že kar doma... Zato, veste, vsakega gosta, ko vstopi, pozdravimo, ogovorimo in povabimo za mizo ter z njim najprej malo pokramljamo, da ugotovimo njegove želje in pričakovanja ter mu svetujemo, priporočimo našo ponudbo. Šele potem mu damo v roke jedilni list in vinsko karto. To sta le pripomočka, da more gost sam preveriti, kaj vse nudimo, in da - seveda - lahko tudi pred naročilom ugotovi, koliko ga bo kaj stalo!"

Delovni dan Katjine velike "družinice" se prične okrog osme ure zjutraj in se konča tam med drugo in tretjo uro po polnoči. "Ne gremo spat", pripoveduje gostiteljica, "dokler ni za gosti in za nami vse pospravljeno in počiščeno. Kljub temu pa se lahko pohvalim, da pri nas gostu še nismo rekli: Ura je enajst ali ura je polnoč, zato lokal zapi-ramo... Večji del gostov nekako kar začuti, kdaj se obratovalni čas gostilne izteka".

Ob sredah in četrtek imajo Pri Lojzetu zaprto, vseeno pa Katja in njeni takrat ne počivajo. Ko se v sredo zberejo na delo, se najprej lotijo nekakšnega generalnega čiščenja prostorov, hladilnikov in zamrzovalnikov, štedilnika in številnih strojev. V četrtek se pripravljajo na naslednjih pet delovnih dni. Pripravljajo jestvine, kot so domači rezanci, kaneloni, njoki... Tako jim za resnični počitek preostaja le malo časa.

Dva gostinska in turistična veterana

KRAŠKA VINSKA TURISTIČNA CESTA

HOTEL **TRIGLAV** IN GOSTILNA **MAHORČIČ**

Ludvika Foški

vodja Sprejemnega centra Škocjanske jame, HTG Sežana

Med dvajsetimi vinskimi turističnimi cestami in hkrati med najbolj zahodnimi v Sloveniji je Kraška vinska turistična cesta. Začenja se pri Sežani, središču Krasa. Cestne in železniške prometne poti ter mednarodni mejni prehod Fernetiči so kraju omogočili razvoj trgovine in industrijske dejavnosti, v zadnjem času pa tudi razvoj malega gospodarstva.

Zgodovina Sežane sega daleč v preteklost. Z njo so povezani številni lokali in gostilne, ki so se ob glavni cesti vrstili drug za drugim. Če omenimo vsaj nekatere, so to zagotovo: hotel Triglav, gostilna Francin, gostišče Stari Pirjevec, gostilna Mahorčič, kavarna Pri Ančki, gostišče Šmuc, gostilna Pri Pirjevcu, bar Italia, gostilna Bella Venezia, hotel Central, gostilna Hrib, pivnica Pri Vandí, kavarna Šport, gostilna Pri Misleju, gostilna Božič, gostilna Pri zvezdi, hotel Trst, gostilna Malalan, gostilna Pri starem lovcu, gostilna Pri Martinu, gostilna Ob železniški postaji, gostinski obrat Na mejnem prehodu...

Tokrat namenjamo nekaj besed hotelu Triglav in gostilni Mahorčič, dvema v Sežani in naokrog najbolj poznanima ponudnikoma gostinskih in turističnih storitev na začetku Kraške vinske turistične ceste.

Hotel Triglav

Hotel Triglav stoji na samem začetku Sežane, če pridete vanjo iz ljubljanske smeri. Je takoj za odcepom ceste proti Novi Gorici in pred odcepom ceste proti Divači.

Ustni viri trdijo, da so hotel Triglav začeli graditi leta 1803, medtem ko je na vhodnih vratih te stavbe vklesana letnica 1805. Z zagotovostjo pa se sme trdit, da je objekt že stal leta 1820. Pozneje so ga prenavljali in posodabljali leta 1874 ali 1875.

Hotel, ki so mu rekli tudi Pri treh kronah, je bil že v prejšnjem stoletju prizorišče kulturnih dogodkov v Sežani. Vse igre in prireditve civilne

Sežanska razglednica iz leta 1914.

Na levi je hotel Pri treh kronah, zdaj hotel Triglav

oblasti so bile v njem. Ponašal se je z lepim prostorom - vrtom pod kostanji, ki stojijo še dandanašnji, le balnišča, ki se je raztezalo ob cesti proti Divači, ni več.

Govori se, da si je nadvojvoda Karel Habsburški izbral prav hotel Triglav (Tri krone) za začasni sedež svojega štaba med prvo svetovno vojno. Na nasprotni strani hotela so bili še dolgo vidni nosilci telefonskih žic, ki so vodile na soško fronto.

Tudi med obema vojnama je hotel Triglav ostal glavni turistični objekt v kraju. Prva leta po drugi svetovni vojni je v njem vsak dan igral ciganski orkester. In prav zaradi glasbe, plesa in zaradi lepega vrta je bil zelo obiskan. Sedaj je v lasti podjetja HTG - Hoteli, turizem, gostinstvo Sežana. Stavba je spomeniško zaščitena. Z leti je izgubila del nekdanjega sijaja pa tudi zanimanja gostov, saj sta v Sežani še hotel Tabor in motel Kompas na območju sežanskega terminala. V poletnem času na vrtu včasih še "igra muzika", ki verjetno zaradi načina življenja in večjih možnosti za izbiro gostinske in turistične ponudbe vsepovsod ne privablja veliko poslušalcev, kot jih je nekdaj.

Kogar koli pot zanese v Sežano in se ustavi v hotelu Triglav, bo postrežen s klasičnimi in tipičnimi kraškimi jedmi, ponudijo pa tudi pice. Žejo si bo potešil s teranom in kraškim belim vinom, imajo pa tudi vipavska in druga vina. V hotelu bo lahko tudi udobno prenočil.

Gostilna Mahorčič

Gostilna Mahorčič stoji nedaleč od hotela Triglav nasproti cerkve in s stavbami čez Partizansko cesto močno zožuje to glavno prometno žilo skozi Sežano. Že zelo zgodaj je zaslovela po dobri hrani in po dobrem vinu.

Z gostilno so upravljali Mahorčiči, ki so se v Sežano priselili iz Vremske doline okrog leta 1700. S podjetnostjo, ki jim je očitno ni manjkalo, in z denarjem, ki so ga imeli, so kupovali po Krasu vino in ga prodajali. Kmalu so postali pomembni trgovci z vinom in gostilničarji na Tržaškem. Nedaleč od gostilne so zgradili veliko vinsko klet in v njej skladiščili velike količine zlahtne kapljice, da je bila vselej pri roki.

Gospodarska moč je Mahorčičem odprla pot med najbolj vplivne ljudi. Zasedli so tudi

županski stol v Sežani, ki je kar nekajkrat pripadal tej družini. Zlasti v letih med 1840 in 1900 so imeli zelo velik vpliv na razvoj Sežane. Bili so pobudniki za ustanovitev čitalnice, družina Mahorčič in njihova gostilna hkrati so bili prvi na Sežanskem naročeni na Bleiweisove "Novice". Med njihovim županovanjem so v Sežani zgradili večino velikih in pomembnih zgradb, kot so, na primer, sodišče, šola, prenovljena cerkev. Ustanovili so tudi več društev, ki so budila in krepila slovensko narodno zavest. Zaradi svoje gospodarske moči so obdržali županstvo tudi pod Italijo.

Ena izmed starejših slik gostilne Mahorčič v Sežani

Tudi gostilna Mahorčič spada sedaj v okvire podjetja HTG. Obiskujejo jo radi predvsem Italijani. Gostje cenijo domače kraške posebnosti, kot so pršut, jota, krače, orehovi štrklji in različne ribje jedi. Postrežejo tudi kraški teran in druga vina s Krasa in iz Vipavske doline.

Kraška vinska klet Mahorčičevih še obratuje in to v okvirih Kmetijske zadruge VINAKRAS Sežana. Je prenovljena in služi tudi degustacijam ter kot gostinski lokal manjšim zaključnim skupinam, za martinovanja ter podobne priložnosti.

Podatki in nekatere misli so povzeti iz sestavka Pavla Skrinjarja "O nastanku naselja Sežana - Gostilne v Sežani".

Popravek in dopolnitev

HİŠI "TA BOGIH" IN "TA BOGATIH" SUŠEVIH V DIVAČI

V oktobrski, to je 10. številki naše revije smo na 26. strani objavili prispevek Jožka Žiberne "Izlet do razvalin dveh gradov", kateremu dodajamo nekaj dopolnil in popravek. Na 28. strani se nam je zamenjal podpis pod osrednjo sliko, saj smo zapisali Nekdanja hiša "ta bogatih Suševih", v resnici pa slika kaže hišo "ta bogih Suševih". Za napako se bralcem in avtorju opravičujemo, hkrati pa o obeh hišah dodajamo še nekaj zanimivosti!

Podpis Nekdanja hiša "ta bogatih Suševih" sodi k sliki, ki jo objavljamo v tem prispevku. Hiša "ta bogatih Suševih" stoji pri vaški cerkvi v Divači in je bila v svoji preteklosti neposredno povezana z gosposko gradu Švarceneg. V njej je bilo nekako do leta 1800 sodišče, lastniki pa so bili grofje Petači (Petazzi), tudi lastniki omenjenega gradu.

Nekdanja hiša "ta bogih Suševih", prikazana na osrednji sliki prispevka "Izlet do razvalin dveh gradov" na 28. in 29. strani 10. številke naše revije, je bila značilna kraška. Lastniki so bili srednje veliki kmetje in divaški jesarji. To se pravi ne prav "bogi". Njihov je bil tudi eden izmed zadnjih vinogradov in to blizu pokopališča, ki je "umrl" kmalu po prvi svetovni vojni.

Hiša "ta bogih Suševih" pa je zanimiva še po nečem ... Divača je, kot se ve, znana tudi po prvi slovenski filmski igralki Itri Rini - Idi Kravanja (o kateri smo pisali v 1. številki revije Kras - op. ur.). Manj znana pa je druga divaška lepota, to je Josipina von Herzingen, rojena Suša, iz hiše "ta bogih Suševih". Josipina, po domače Pepina, se je med prvo svetovno vojno poročila z nekim dunajskim oficirjem plemiškega rodu in se je po vojni, ko je ovdovela, vrnila domov. Seveda z nazivom "von". Kar zadeva njeno lepoto, pa je znano, da so domačini, kadar so hoteli poudariti, kako je kakšno dekle lepo, dejali: "Pupa je lepa kot Suševa Pepa!" In to lepoticu, Suševo Pepo, kaže v 10. številki naše revije objavljena fotografija nekdanje hiše "ta bogih Suševih". Je druga z leve, v belem predpasniku!

Jožko Žiberna

Hiša "ta bogatih Suševih" pri vaški cerkvi v Divači

Izlet OD VREMŠČICE DO KAČNE JAME

Jožko Žiberna

dipl. pravnik - 61000 Ljubljana, Erjavčeva cesta 22

Vremščica je gora, kot jih je mnogo v Sloveniji. Na pogled nič posebnega, če izvzamem njeno lego. Leži namreč na robu matičnega Krasa, rahlo nagnjena proti jugovzhodu, to je na sončno stran. Onkraj nje, proti severozahodu, je pozimi potreben en plašč več, da se ogreješ. Je med prvimi gorami od morja sem, ki meri več kot tisoč metrov v višino. Natančno 1027 metrov.

Meter manj, kot jih ima na jugu bližnji Slavnik, medtem ko jih ima na severu nekaj višji Nanos 1261 metrov.

Bolj kot pogled na samo Goro, kot imenujejo Vremščico domačini, je posebnost pogled z nje, ker je res kaj videti: svet tja do Triglavskega pogorja, čez ves Kras vse do Dolomitov, mimo Furlanije do morja in od Čičarije in Brkinov prav do Snežnika. Najbolj mogočen vtis pa daje pogled čez Gabrku na zunanji del svetovnega čuda, to je na razdrapan svet nad Škocjanskimi jamami... Če ne zaradi drugega, se je zaradi tega vredno povzpeti na sicer z vseh strani lahko dostopni vrh naše Gore!

Gora in burja

Toda Gora skriva tudi druge posebnosti. Omenim naj le pestro rastlinstvo z vrstami, ki rastejo samo na njej. Tod se namreč srečujeta z ene strani sredozemsko podnebje in z druge strani celinsko podnebje, kar vpliva na pestrost in rast rastlin... Seveda bi moral o tem spregovoriti strokovnjak za to področje, za navadnega ljubitelja narave pa je dovolj že lep razgled in uživanje ob pogledu na cvetove encijana, kačje rože, bedenice in drugih izjemnih cvetlic. Zlasti na pomlad, ko vse zaživi v svoji barvni pestrosti in bujni rasti.

Že zaradi razgleda in narave se tisti, ki je obiskal Goro, rad vrača nanjo. Med njimi je veliko takih, ki prej morda niti niso vedeli zanjo, a so morali nanjo. Le tako so dobili potrdilo o tem, da so bili na Gori. Čez Vremščico namreč pelje Slovenska planinska pot. In zapomni si tudi štampljko, ki je vlita v betonski podstavek, da je nihče ne more odnesti, in da jo je tudi precej težko odtisniti v planinsko knjižico. Seveda pa mora obiskovalec Gore za to izbrati pravi čas, kajti ko se zbudi burja, ki da ima, kot pravijo, na Gori mlade, je bolje, če počaka, da se pomiri in utihne... Kje ima burja svoje gnezdo, pa še do danes niso mogli ugotoviti, kajti kadar piha, je v gnezdu ni, ko preneha pihati, pa se skrije tako, da ga celo Japonci, ki so jo prišli raziskovat, kjub vsem svo-

*Pogled na Vremščico z novega mostu med Divačo in D. Ležecami
foto: J. Žiberna*

jim aparatu-ram niso mogli najti... Da se z njo ni šaliti, so vedeli že v starih časih. Tako so Rimljani speljali svojo cesto po najbolj zavetni strani Gore, kar kažejo še danes njeni ostanki. Pozneje pa ni bilo vedno tako, kar piše, na primer, Valvasor, ko navaja, kako burja na cesti pod Goro, to je na prelazu med Goro in Čebulovico, prevrača vozove, konje in ljudi... Črnogorski vladika Njegoš pa je moral na poti, ko se je bolan peljal zdraviti v Italijo, zaradi burje več dni prebiti v krčmi pod klancem... No, nazadnje so to občutili tudi graditelji železnice, ki je speljana prav pod Goro, saj jim je prevračala na Gabrku vagone. Zato so sezidali več metrov visok kamniti zid, ki se vleče ob progi vse do Divače. Poleg tega služi za zidom kot ščit pred burjo gost borov gozd... Kako so graditelji nove avtoceste upoštevali to burjo, ki ni nič bolj nežna od tiste v Vipavski dolini, pa bomo še videli!

Pot na Goro mimo ovčje farme

Pot na Goro začnemo ponavadi s prelaza med Vremščico in Čebulovico nad Senožecami. Seveda moramo prej, če se pripeljemo z avtom iz ljubljanske smeri, zaviti z magistralne ceste Razdrto-Senožec-Divača-Kozina-Koper nekaj kilometrov naprej od Senožec na vrhu klanca pod Gabrkom na levo in peljati po makadamski cesti do borovega gozdička, kjer parkiramo avto in se odpravimo v hrib peš. Mnogi pa se, kot je danes navada, peljejo z avtom še naprej, dokler se le da. To je do ovčje farme Karla Zanuttinija. Tam je navadno ob sobotah in nedeljah, ko pridejo zlasti izletniki s Tržaškega, in to celo z avtobusi, precej gneče. Prihajajo pa ne toliko zaradi narave, ampak bolj zaradi ovčjega sira in drugih dobrot, ki jih ponujajo na farmi. Pravijo, da se njihov sir ne more nikdar prav uležati, saj obiskovalci pokupijo še mladega, nedozorelega.

Od ovčje farme vodi položna pot proti vrhu v miru in po svežem zraku, ki ga lahko okušamo kot hrano. Po manj kot uri hoje pridemo na vrh do orientacijske plošče iz črnega granita, na kateri so smemiki z oznakami vseh vrhov, ki se jih vidi z vrha Gore. Pod vrhom je še nekaj razvalin nekdanje cerkve sv. Urbana, o kateri kroži med ljudmi vraža, da je v njej strašilo. Vrata, ki da so jih zvečer zagotovo vsakokrat zaprli, so vsako jutro našli odprta... O vzrokih za to odpiranje se niso spraševali; zlasti niso krivili za to burjo, temveč so verjeli staremu ustnemu izročilu...!

Za sedaj
na vrhu Gore
ni koč

Tentava - Gregor Žiberna ob spustu v jamo

Pot na Goro skozi "tri mostove"

Na vrh Gore lahko pridemo tudi po drugih poteh. Med takimi je tudi pot, ki vodi od "treh mostov". Do njih se pripeljemo po cesti iz Divače skozi Dolnje Ležeče mimo podrtije nekdanje Čotnikove hiše in naprej ob Gabrku do odcepa, kjer pri cestnem znaku Goriče zavijemo levo na makadamsko cesto, od tod pa peljemo skozi tri mostove pod železniško progo desno do prve hiše na samem, kjer parkiramo avto in peš nadaljujemo pot v hrib. Vmemo se po isti poti in če imamo še čas, peljemo po cesti naprej in pri Gornjih Ležecah v Vremško dolino. Pot vodi ob reki Reki, v kateri se je nekoč vrtelo na desetine mlinskih koles, kjer je bilo rakov kot nikjer drugod in kjer je nekoč ob južnih bregovih rastla trta. Mimogrede si lahko ogledamo Dujčev mlin, ki je mlel najdlje, tja do srede osemdesetih let. Sedaj je zavarovan kot kulturni spomenik.

No, o vinu iz te trte v Vremški dolini, ki so mu rekli vremščina, pa samo tole: če so hoteli porednega otroka ustrašiti, da je ubogal, so mu zagrozili, da mu bodo dali piti vremščino. In nekaj te vremščine raste še danes... Sicer pa je bila dolina poznana po slivah, ki so jih olupljene nekdanje celo izvažali, in po jabolkah, s katerimi pa se lahko na jesen založite še sedaj.

Vmemo se čez fameljski klanec mimo Gabrka, ki je večkrat omenjen. To je ravnina pod Vremščico in je sedaj znan kot letališče za motorno in jadralno letenje, medtem ko se z Gore spuščajo letalci z zmaji in jadralnimi padali. S tem je pridobila Gora in z njo tudi Divača kot turistično središče in izhodišče tega območja za sedanje čase pomembno dopolnilo za razvoj turizma.

To pa še ni vse, kar je vredno videti!

Omeniti moramo še koliševko Risnik, to je udomo jamo tik vasi ob cesti proti Lokvi, ki je nastala, ko se je udril strop nad podzemsko jamo, in ki postaja privlačna za plezalce vseh kategorij - od povsem navadnih do najbolj zahtevnih, ki plezajo po kakšnih 70 metrov visoki navpični steni.

Škocjan, v ozadju Brežec in Vremščica - foto: J. Žiberna

niti ne
planinskega
doma, kar je neokrnjeni naravi samo v prid.

Ko se peljemo po cesti proti Lokvi po kilometru vožnje ali dveh zavijemo onstran cestnega nadvoza čez železniško progo na desno do brezna Kačne jame. Iz nje se skoraj vedno kadi in pogosto je čuti čudne glasove. Ti naj bi, kot so nekoč verovali, prihajali naravnost iz pekla. Potem pa sta Tentava, ki se je spustil v brezno, in organizator te "odprave" Hanke povedala, da teče na dnu brezna reka Reka, ki da dela meglico, glasovi pa da prihajajo od skalnih golobov - katom, ki gnezdiijo nad breznom. Kačna jama je globoka 253 metrov in ima 165 metrov visoko navpično steno. Vanjo se je že leta 1880 spustil znani slovenski jamar - domačin Gregor Žiberna. In drzni jamarji so za njim do današnjih dni po rovih te jame prišli devet kilometrov daleč ter sledili podzemskemu toku Reke. Za nas pa je že samo pogled na vhod tega brezna zastrašljiv!

In nedaleč proč je še Divaška jama s čudovitimi kapniki, velika kot jama Vilenica, a zadnje času precej v ozadju obiskovalske pozornosti. Med drugo svetovno vojno so Nemci razstrelili njen špiralni vhod in za dolgo onemogočili njeno obiskovanje. Menili so namreč, da so partizani tako nespametni, da bi se skrivali v njej in se dali tako ujeti. Niso pa vedeli, na primer, za bolj pripravne bližnje Trglavce, to je manjši spodmol, kjer so partizani skrivali orožje.

Končno je treba omeniti še Krgunce, dolino ob stari Divači, v kateri se med veliko poplavo, ki jo povzroča zgoraj Reka, sliši piš zraka, ki ga voda spodriva iz podzemlja.

Za slovo še na šilce slivovke in na pršut!

Ko se vračamo, se lahko zgodi, da si Gora nadeva oblačno "kapo". To pomeni, da bo kmalu burja... Pred njo se imamo kje skriti, srkniti šilce brkinske slivovke in si naročiti po vsem doživetem in za lep konec izleta še domači pršut in v krušni peči spečen kruh. Na primer v Famljah v gostilni Ercigoj!

Pogled v Dujčev mlín - foto: J. Žiberna

MLADI ODKRIVAMO SVET

PRAZNIKI V AMERIKI

Veronika Fikfak
dijakinja, Postojna

V 10. številki revije Krasje naša mlada sodelavka Veronika Fikfak po vmitvi z enoletnega študijskega bivanja v ZDA v tej rubriki predstavi Ameriko nasprotij. Kakor jo je doživela v Bostonu, zvezni državi Massachusetts, ne pa New York, kot se nam je pomotoma zapisalo in za kar se avtorici ter bralcem iskreno opravičujemo. Tokrat piše o praznikih v ZDA in zlasti o božiču.

V Ameriki imajo v povprečju po tri ali štiri praznike v mesecu, vendar je malo takih, ki so dela prosti. Praznike, kot so materinski dan, dan očetov, dan staršev, dan vojnih veteranov,... se praznuje na soboto ali nedeljo, da delo ni moteno. Nekateri posebni prazniki, na primer praznik dela, dan predsednika države, so dela prosti dnevi, vendar jih tudi praznujejo na petek ali ponedeljek, da je zato daljši vikend in več možnosti za izlete in druge sprostitvene dejavnosti. Veliko praznikov je cerkvenih in največ je med njimi židovskih (Yom Kippur, Novo leto). In vendar so prazniki v ZDA zato, da nakupujete ali shopate. Kadarkoli, kajti trgovine so vedno odprte, tudi ob nedeljah in praznikih!

Židovski praznik Hanukkah

Konec decembra praznujejo Židje osemdnevni praznik Hanukkah v čast židovske družine Makabejcev, ki so leta 165 pred Kristusom prevzeli Veliki tempelj v Palestini, uničili prejšnje podobe v njem in ga prenovili. V templju so našli čašo, v kateri je gorelo olje, ki ga je bilo le še za en dan. A zgodilo se je, da je olje gorelo polnih osem dni. Zato Židje slavijo praznik svoje vere osem dni... Prenovili pa so tudi vero v enega boga - židovsko vero.

Božič ali Christmas

Po svoje je božič med najpomembnejšimi prazniki, ki jih praznujejo na drugi strani Atlantika. Enkrat na leto in to prav za božič se zbere vsa družina. Od blizu in daleč pride najožje sorodstvo in velikim gostijam ni kraja. Ulica in trgovine so okrašene; v nakupovalnih centrih imajo posebne ponudbe po znižanih cenah.

V vsakem mestu mora stati božično drevesce. V posebni otvoritvi ga dva tedna ali tri tedne pred božičem okrasijo in prižgejo lučke na njem. Najbolj znano je božično drevesce v New Yorku pred

nebotični-kom Empire State Building. Slovi po svoji višini, velikosti in okrašenosti, pa tudi po tem, da vsako leto nadaljuje tradicijo od leta 1882, ko so lučke na božičnem drevescu prvič zasvetile prav v New Yorku.

Za božič dišijo mesta po toplih prestah. To je čas prireditvev, kot so drsanje na ledu, koncerti na prostem, oblikovanje najrazličnejših figur in skulptur v ledu... Ljudje so na ulicah, povsod se sliši božične pesmi (Christmas Carols). Božiček (Santa Claus) razdaja majhna darila. Kdo hoče, se lahko fotografira z njim. Seveda za primerno ceno. Zdi se, da ni nikjer nič narobe in da je vse, kot bi moralo biti.

In vendar za Američani božič ni le to! Božič je zanje čas nakupovanja, čas daril. Trgovine so odprte skoraj neprestano, nekatere prav na božični dan, saj morajo ljudje nakupiti še in še za svoje najbližje. Trgovine nudijo vse s popustom, tako da je mogoče kupiti nešteto drobnarij za le nekaj dolarjev. Kot pravijo trgovci, je to praznik, ki prinese več denarja kot kateri koli drugi. Zato je razumljiva izjava britanske novinarke Katharine Whitehom: "Če bi božiča ne bilo, bi ga ustvarili trgovci!" In to se prav gotovo vidi na njihovih obrazih... Ko zapuščas trgovino, ti zaželiijo vesel božič.

Na božični večer, po šoli, delu in opravljenih nakupih, se vsa družina zbere za mizo k večerji. Darila so razvrščena pod okrašenim božičnim drevescem. Po radiju se sliši božične pesmi. Ljudje se po dol-

gem letu vendarle za trenutek ustavijo, umirijo... Veliko ljudi pa ta večer vseeno dela.

Naslednje jutro je čas za odpiranje gomile zavojev z darili, zbranimi pod božičnim drevescem (Boxing day). To je čas veselja, nasmehov in zahval. Zdi se, kakor da vseh daril sploh ne bo mogoče odviti v enem dnevu. A človeku postane hitro jasno, da je to le ameriški božič!

Dobraveljska šola v Vipavski dolini

ŠOLARJI NAVDUŠENI ZA TURIZEM

Branka Marušičpredmetna učiteljica zgodovine in zemljepisa, mentorica
Osnovna šola Dobravlje

Kadar v Vipavski dolini brije močna burja in cestarji prepovedo vožnjo za kamione, se jo res močno čuti tako v Vipavi kot v Ajdovščini. Tam, kjer je njena moč za skoraj polovico manjša, so Dobravlje. Vas leži v samem osrčju Vipavske doline, pod Čavnom, dobraveljska osnovna šola pa stoji ob zelo prometni magistralni cesti, ki nas povezuje z Novo Gorico in Italijo ter z Ajdovščino, Vipavo in Ljubljano.

Prav ta cesta je za nas velik problem in predstavlja stalno bojazen, da se ne bi našim učencem kaj pripetilo. Večkrat na dan jo morajo prečkati, saj imajo pouk športne vzgoje, gospodinjstva in še nekatere druge dejavnosti v objektih na njeni drugi strani.

Šolsko zgradbo, ki stoji v zelenju nad glavno cesto, so zgradili leta 1930, pod Italijo. Upamo, da se bo kmalu uresničila želja po zgraditvi novega prizidka in da bomo končno tudi v Dobravljah imeli enoizmenski pouk.

Osnovno šolo Dobravlje obiskuje kakšnih 600 otrok, vendar hodijo v centralno šolo le učenci od 5. razreda naprej, kar pomeni, da imamo v Dobravljah le predmetno stopnjo. Na razredni stopnji pa je pouk kar na sedmih podružničnih šolah. Te naše "ta male" šole so v Črničah, ki je največja, v Vrtovinu, Kamnjah, Skriljah in Šmarjah, na Brjah ter v Vipavskem Križu v tamkajšnjem gradu, ki ga sedaj obnavljajo. Večina stavb je starih in najstarejša v Šmarjah je že praznovala stoletnico.

Naš šolski okoliš je velik, saj obsega območje od vasi Cesta v bližini Ajdovščine na vzhodu, na zahodu sega do Črnič in na severu skoraj do samih vrhov Tmavske planote, proti jugu pa sega čez Vipavo in se dotika kraškega roba. Čeprav je to bolj vaški okoliš z vaškimi otroki, so naši učenci zelo sposobni in ustvarjalni, a premalo ambiciozni. Manj uspešni redno obiskujejo dopolnilni pouk, bolj uspešni pa se po kakovostnem dodatnem pouku udeležujejo matematičnih in fizikalnih tekmovanj, srečanj, na katerih se merijo v znanju tujih jezikov in poznavanju logike ter dosegajo na medobčinski in državni ravni zelo dobre rezultate. Uspešni so tudi naši športniki. Veliko učencev je vključenih tudi v številne interesne dejavnosti. Imamo računalniško učilnico ter šolsko hranilnico, ki je že opremljena z računalnikom. Kar bogata je tudi šolska knjižnica. Knjižničarka mesečno pripravlja nagradna vprašanja, zato učenci raje zahajajo vanjo... Še bolj kakovostno delo na šoli pa ovirata prostorska stiska in dvoizmenski pouk.

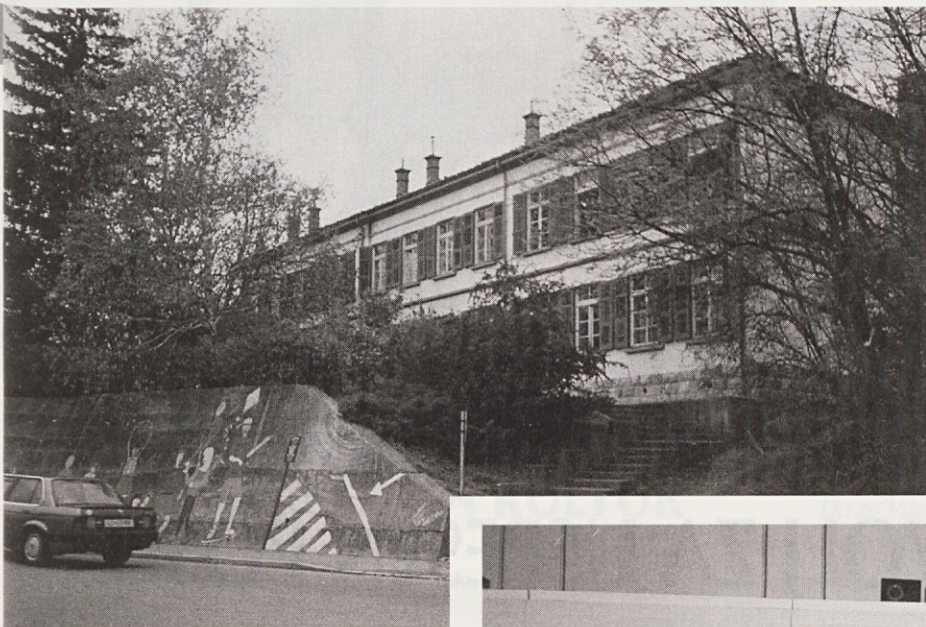
Med krožki, za katere se odloča veliko učencev, je tudi turistični. Začel je delovati v lanskem šolskem letu. Vanj smo povabili le učence lanskega leta 6. in 7. razredov. Povabilu se jih je odzvalo 22. Vsakdo med njimi se je malo razgledal po svoji bližnji okolici, fotografiral zanimivosti, obiskal in povprašal stare ljudi, kaj bi bilo vredno iztrgati pozabi, intervjuval bližnjega gostilničarja, osmičarja ali lastnika turistične kmetije, in ko smo vse to strnili v celoto, je nastala raziskovalna naloga z naslovom "Potepanje po osrčju

Vipavske doline". Izdelali smo tudi turistični prospekt, več plakatov in zbrali nekaj zanimivih starih predmetov. S tem in s kratkim nastopom učencev smo sodelovali na področnem tekmovanju "Turizmu pomaga lastna glava" v Kopru.

Nalogo smo zastavili kot potepanje oziroma potovanje po krajih, ki sodijo v naš šolski okoliš. Vsak kraj je poudarjen z naslovom, vendar nismo šli v temeljite opise, saj smo hoteli predstaviti le nekatere kulturnozgodovinske, etnografske in druge posebnosti.

Začeli smo s turistično najbolj znanim in vsebinsko bogatim Vipavskim Križem, o katerem bi lahko napisali veliko več, kot smo. Na Cesti smo se ustavili na "visti" ali veseljačenju ob vojaškem vpoklicu k naboru, v Stomažu poudarili pritrkavanje z zvonovi. V Dobravljah, kjer je naša šola, je vredna ogleda cerkev sv. Petra s freskami Antona Cebeja. Za dvorec v Velikih Žabljah imamo velike načrte ali bolje sanje, a se bojimo, da ga bo prej zob časa čisto uničil. Enako propadajo številne zanimive kmečke hiše in eno izmed takih smo predstavili v Kamnjah. Na Brjah ali v kakšni drugi vasi bi radi priredili trgatve v turistične namene. Tudi v Selu je dvorec, ki že propada, čeprav stanujejo v njem potomci Maitijevе rodbine, ki jo je v začetku 18. stoletja sam cesar Leopold I. povzdignil v plemiški stan. Tu je doma tudi izdelovalec pravih slovenskih harmonik Jožko Rutar. V Batujah je znano arheološko najdišče in veliko hiš tipične kmečke arhitekture. V Črničah, zadnji postaji na našem potepanju oziroma potovanju, spomnimo na obujanje starih običajev, med njimi tudi šagro, ter predstavljamo dve znani turistični kmetiji.

Za naše delo je po naključju zvedela kmetijska svetovalka gospa Linda Kogoj, dipl. agronomka, iz Ajdovščine in nas prosila za sodelovanje na srečanju organizatorjev kmečkega turizma in osmičarjev. Za to priložnost smo pripravili razstavo s plakati, ki prikazujejo turistične kmetije in osmice na območju nekdanje občine Ajdovščina, in poseben prospekt z isto tematiko. Spoznavno srečanje organizatorjev kmečkega turizma in osmičarjev Vipavske doline in Krasa pri Žorzevih na Slapu pri Vipavi, ki ga je pripravila revija Kras, smo popestrili s programom. Učenci so zapeli ob spremljavi kitar, poskrbeli za duhovito pridigo Janeza Svetokriškega in za

Slika na levi: Osnovna šola v Dobravljah je matična šola. V njej je le predmetni pouk...

Slika na sredini: Učenci turističnega krožka v šolskem letu 1994-95 ob predstavitvi raziskovalne naloge "Potepanje po osrčju Vipavske doline"

Slika spodaj: Zaradi pouka športne vzgoje in gospodinjstva ter zaradi nekaterih drugih dejavnosti v objektih nasproti šole morajo učenci večkrat na dan prečkati prometno zelo obremenjeno megalno cesto Nova Gorica-Ljubljana

Fotografije: Primož Vodopivec, OŠ Dobravlje

narečno pripoved o košnji na Mali gori ter prebrali zgodbe iz Černigojeve knjige Javorjev hudič.

Priprave na prireditev pri Žorževih in samo spoznavno srečanje so nas spodbudile, da nameravamo to šolsko leto o kmečkem turizmu in osmicah opraviti podrobnejšo raziskovalno nalogo. Zdi se nam namreč, da ima naše območje, to je Zgornja Vipavska dolina, možnosti za nadaljnji gospodarski razvoj prav s turizmom na vasi, s kmečkim turizmom in z osmicami. Povezali se bomo še s šolskim zemljepisno-zgodovinskim krožkom, ki je minuli dve šolski leti raziskoval kamnito dediščino našega šolskega okoliša. Za prvo o kamnitih vodnjakih so prejeli zlato priznanje na državnem srečanju mladih zgodovinarjev. In tudi turistični krožek se je že poslužil kamnite dediščine, saj si je za rdečo nit izbral kamnit vhod na dvorišče - kolono. Take oblike so vsi naši plakati in oba prospekta.

Za konec še to, da želi naš krožek postati turistični pomladek, to je najnižji na organizacijski lestvici, na katero so razvrščena turistična društva v Sloveniji, njen vrhni klin pa je Turistična zveza Slovenije. S tem se namreč obvezujemo, da bomo skrbeli za naš turistični razvoj!

POSLOVNI BONTON

Silva Matos
dipl. psihologinja

Ne NE DENAR, NE ZNANJE

ŠE NISTA DOVOLJ ZA USPEŠEN POSEL

Tržne razmere so dandanašnji zapletene.

Vedno več zahtevajo od nas, če se hočemo na tržišču uveljaviti. Toda še nikoli ni bilo v poslovnem svetu tako zanimivo, kot je sedaj. Treba se je le sprijazniti, da je vedno manj možnosti za improviziranje ali ravnanje brez dobre priprave in da se vse bolj zahteva profesionalnost, strokovnost. Samo ljubiteljstvo ne zadošča več!

Kadar se človek znajde v novih razmerah ali se v njem rodi velika želja, da bi se morda tudi sam poskusil v poslovnem svetu, se preden postavi vrsta vprašanj. Ne samo KAJ, ampak prej ali slej tudi KAKO. Morda ima izpolnjenih že kar nekaj pogojev: lahko je celo prepričan v svojo dobro ponudbo; ima denar ali pa tudi še ne dovolj; morda ima več znanja kot kdorkoli, ki ga pozna...

Samo, če bomo okolje, naš trg, možne kupce, partnerje prepričali, da je z nami mogoče v raznih pogledih dobro sodelovati, nam bodo v tolikšni meri zaupali, da bodo naredili prve korake. Denar je, seveda, potreben; mnogokrat je prvi pogoj za začetek. Ni pa dovolj. Prav tako ni dovolj znanje, strokovnost, če za to nihče ne ve... Z drugimi besedami bi lahko zapisali, da sta si posel in komunikacija kot prijatelja z roko v roki. Drug drugega podpirata. Če eden odpove, kupčija ne cveti. Zanemarjanje kulture poslovnega komuniciranja ali ignoriranje, kršenje poslovnega bontona izniči stroko. Je pa tudi obratno!

V poslovnih krogih pač pričakujejo, da se bomo znali lepo obnašati, spretno pogovarjati, da bomo v okolje izžarevali ugleden in prijazen odnos. Dober glas si bomo pridobili, če bomo znali svoje kupce - sedanje in potencialne ali možne - lepo pozdravljati, si zapomniti njihove želje, navade, jih poznati po imenu in priimku in jim nameniti pozornost, kadar je to le mogoče. Tudi sicer pričakujejo od nas, da znamo urediti sebe in svoje okolje, da bo to delovalo poslovno, prijetno in skladno s tem, kar delamo.

Izredno pomemben vidik uspešnega poslovnega komuniciranja so tudi naša pisma, razna obvestila tistim, s katerimi sodelujemo v poslu. Napisana naj bodo na visoki ravni, v lepi slovenščini ali pač v lepem jeziku, ki ga uporabljamo pri komuniciranju. Naj bodo prijazna, prijetna, ustvarjalna in privlačna! Pri pisanju nikoli ne pozabimo na pravilo, da ravnajmo z drugimi tako, kot si želimo, da bi drugi ravnali z

nami! Ne prezirimo torej izredno modernega načina komuniciranja, za katerega je značilno, da se oziramo na človeka osebno in na njegove potrebe. Za to pa so nujne ne toliko velikanske poteze kot drobne pozornosti, upoštevanje malih korakov - ki pa imajo vsi predvideno smer, predviden koncept.

Vedno upoštevajmo osnovno izhodišče, da gradimo podlago za trdno delovanje, da vzbujamo zaupanje za pošteno, dolgoročno dobro sodelovanje. Ne poskušajmo zaslužiti na hitro, na račun drugih, z zvitostjo in z nepoštenim zavajanjem svojih poslovnih partnerjev! Hitro nas odkrijejo in redko kdo je potem še pripravljen z nami sodelovati. Celotisti ne, ki z nami še nimajo izkušenj. Težko jih je prepričati, da bomo z njimi ravnali drugače.

Vsakemu poslovnemu dogajanju pač daje pravo intonacijo, začetni glas in privlačnost pošteno ravnanje, ki se odraža na vsakem našem koraku, torej:

- * v spoštovanju dogovorjenega;
- * v naši dokumentaciji, ki ne zavaja;
- * v postopkih, v katerih poskrbimo ne le zase, ampak odražamo tudi skrb za kupce;
- * v vnašanju medsebojnega spoštovanja pri vseh načinih komuniciranja;
- * v sprejemanju kritike, pripomb, ki nam lahko odprejo oči za svoje izboljšave;
- * v naši skrbi za strokovnost, kakovost dela, proizvodov, storitev.

Bodimo pozorni, kaj ljudje od nas pričakujejo! V poslovnem svetu namreč uspevajo najlažje tisti, ki ne le izpolnjujejo pričakovanja svojih kupcev, svojih strank, pač pa jim dajejo še malo več, kot so pričakovali. Tako postanejo zanimivi. Zato jih posnemajmo! Ljudje se bodo vedno znova vračali k nam...

Skratka: pristni, odkriti odnosi naj prevladajo s strokovnega vidika tudi v poslovnem bontonu. Če je naše obnašanje le zunanost, narejeno, votla oblika ali pa le na hitro naučena igra, nas razkrinkajo. Delujemo namreč prozorno, zlagano. Izdamo se na mnoge načine. In ugleda si po taki poti ne pridobimo. Ljudje nam ne zaupajo. Za posel nismo privlačni!

Pisma iz Trsta

VILENICA

- BLAGODEJNI BABILON JEZIKOV IN KULTUR

Miran Košuta

profesor slovenistike - pisatelj in prevajalec, Trst

Deveti september 1995. Sobota. Zgodnjejesenski vikend. Siv, mrleč, deževnat. Kam? Nobene dileme. Kot že desetič zapovrstjo. Leto za letom. Na Kras. Mimo Lipice proti Lokvi. V jamo, kjer so - tako pripoveduje njeno ime - nekoč domovale vile. Magična, bajeslovna, polbožanska bitja. Kreature mita, ki so z urokom, zagovorom, s čarobno besedo spreminjale svet. Približno tako kakor ljudje, ki se po zdrizastih stopnicah spuščajo zdaj v drobovje zemlje. Pesniki. Pisatelji. Dramatiki. Esejisti. Svečeniki besede. Vrač, ki preimenujejo stvarnost; magi, ki odkrivajo s Skaclom in Schillerjem spečo pesem v vsaki stvari. V vseh (srednje)evropskih vetrov zbrani za zaključno slovesnost edine mednarodne nagrade Društva slovenskih pisateljev. Kdo že je zapisal, da je literatura govor mita, jezik demiurgov, vilinska pesem? In če je res: kateri kraj na zemlji bi bil zanjo primernejši od ... Vilenice?

Z znanjem - italijanskim kritikom, založnikom in kulturnikom iz Trsta, ki sem ga kot član tokratne žirije in nekajletni vileniški sodelavnik predložil prirediteljem v povabilo - sestopam tudi sam v osrčje Krasa. 19 stopinj Celzija, 15, 12, 8, 7 ... bolj ko stopničasto pada temperatura, bolj raste v njem radovednost za kulturni dogodek evropskih razsežnosti, ki ga je imel vsa ta leta tako rekoč pred hišnim pragom, pa ga še slutiti ni. Čemu Vilenica? S kakšnim ciljem in namenom? Kako so jo preobrazile slovenske politične spremembe? Kaj lahko storimo zanjo v Italiji?

Natresem mu nekaj svojih, kajpada subjektivnih pristranskih pogledov. Da je Vilenica nastala s plemenito ambicijo, ponesti svet v Slovenijo in Slovenijo v svet. Da se samozadostni veliki narodi ne menijo za majhne literature, pa je bilo treba zato po Kafkovo sprejeti nase usodo slovenske književnosti, spodbuditi z nagrado njeno pomednarodenje, omogočiti prek povabljenih razumnikov njen preboj na tuje. Da je postala začetna srednjeevropska nastrojenost Vilenice po padcu berlinskega zidu anahronistična. Da kraško srečanje ne more več biti dovčerajšnji ventil vzhodnega, realsocialističnega disidentstva, svobodna tribuna na pragu kapitalističnega Zahoda. Da išče zato Vilenica svoj novi obraz, sodobno, času primerno kulturno vlogo.

Katero?, me znančevno kvizno vprašanje izzove v odgovor, ki ne more biti kaj več kot le slutnja, nedorečena prerokba: postati sredi velike Evrope glasnik majhnih literatur, opozarjati s križišča kulturnih poti med Vzhodom in Zahodom na dragocenosti različnosti, vrniti manjšinam (umetniškimi, intelektualnim, etničnim...) v potrošniško čedalje homolognejši konstelaciji evropskih narodov dostojanstvo subjektivnosti, razgaljati z žarometom kritične misli nevarnost novih nacionalizmov, totalitarizmov, atomizacij ali getizacij, pozivati k miru in sožitju, pa čeprav z nemim glasom navidezno (ne)potrebne in (ne)mocene književnosti... To bi lahko bilo poslanstvo Vilenice.

Sogovornik se z mano strinja. Pravi, da so bili pisatelji, razumniki vselej etični korektiv družbe, slaba vest politike, da živimo v času navidezne demokracije in da je pri odkrivanju njenih protislovij kritična, svobodna umetniška beseda zato tembolj potrebna.

Da se Vilenica morda že nagiba v to smer, nama kakor da pritrjuje izbira letošnjega dobitnika. Adolf Muschg, sivolasi, sredi staklitskega razkošja dvorane stoječi švicarski pisatelj, ki je pripotoval na Kras, da bi (za razliko od kakega zmrdljivejšega predhodnika...) tudi osebno prevzel nagrado, je namreč prav tak umetniški preizkuševalec družbene demokracije, romaneskni in esejistični patolog njenih številnih pasti, protislovij, absurdov.

Za takšnega ga razglša tudi utemeljitveni profil v privedenem zborniku, ki ga moj tržaški gost zdaj z zanimanjem prebira. Nemudoma mi prišepne, da pogrša v njem Italijanov, njihove tako literarne kot diskusijske prisotnosti na Vilenici. Obzimo nas okrc, da smo Slovenci kulturno veliko bolj povezani z nemškim prostorom. Spomnim ga na fašizem, na povojno asimilacijsko politiko "demokatične" Italije do njene slovenske manjšine. Namignem mu, da so odnosi med nami še v marsičem nedorečeni, zastrupljeni s preteklostjo, da pa si kultura le prizadeva blažiti naše nezacefljene rane. Tudi Vilenica pomalem, saj je bil njen prvi nagrajenec leta 1986 prav Italijan Fulvio Tomizza.

Ko se v najin pogovor vključi še Veno Taufer, moram vendarle priznati, da so bile finančne stiske nagrade letos prevelike za načrtno vabljenje zvenceh italijanskih literarnih imen. Sam da jih prav tako pogršam. In Veno, neprecenljivi spiritus agens Vilenice, mi zaskrbljeno prikim. Z neprisrčno bojaznijo za usodo in bodočnost prireditve. Kaj bo, če se država ne ove povsem njene kulturne nepogrešljivosti? Kaj bo, če ob čedalje bolj prazni gospodarski mošnji zataji tudi sponzorska pomoč ali doslejšnje kraško gostoljubje? Bi bila Vilenica drugje sploh še Vilenica?

Slovesnosti je konec. Odhajamo. 7 stopinj Celzija, 8, 12, 15, 19 ... Ko se vzpenjamo iz jame, me tržaški založnik kakor v tolažbo seznanj s svojimi novimi, med tridnevni lipiškim bivanjem porojenimi načrti: dvojezični slovar, televizijska oddaja, italijanska zbirka prevodov iz sosednjih književnosti, še najpoprej iz slovenske...

Morda pa le ne bo ostala vsa pri besedah ta Vilenica, pomislil, ko vlečem pri zakuski pod bližnjo lopo na uho še druge sorodne namere, zamisli, pogovore. V angleščini, madžarščini, poljščini, nemščini. Blagodejni Babilon jezikov in kultur.

Za hip se na lokevske gmajni počutim kakor sredi Pariza, Londona, Madrida. Kaj bi po zakompleksani slovenski navadi rinil na tuje! Evropa je tu. V Vilenici. Pa čeprav le tista razumniška, kulturna, literarna. Pa čeprav samo enkrat na leto. A je vendarle dovolj, da lahko postane tudi Kras nekega zgodnjejesenskega vikenda popek sveta!

Izšla je pesniška zbirka
Maje Razboršek

RANJENI PAPIR

V Sežani je v založbi Žbrinca izšla pesniška zbirka Maje Razboršek "Ranjeni papir". Za tak naslov se je avtorica odločila, ker je papir zanjo ranljiv; pod peresom se lahko rani in (za)krvavi brez sence dvoma in kančka retorike...

Maja Razboršek je doma iz Ljubljane. Tam je končala Srednjo šolo za oblikovanje. Od leta 1981, ko si je ustvarila družino, živi v Sežani in dela kot urednica za Radio Val 1. Pesmi objavlja petnajst let in sodeluje z večino slovenskih literarnih revij. Leta 1988 je izšel pri italijanskemu založniku De Filippisu v Arezzu zveščič štirih pesmi v slovenščini in italijanščini. Njena prve resnična pesniška zbirka, tudi v slovenščini in italijanščini, pa je "Ranjeni papir".

Poezijo kraške pesnice je pospremila med bralce prevajalka in publicistka Jolka Milič, ki je tudi prevedla vseh 56 objavljenih pesmi v italijanščino. V spremni besedi "Svetlobe in sence" je Jolka Milič zapisala:

Njen slog je čist. Brez odvečnih dodatkov in okraskov. Navidezno preprost. Vendar v teh verzih, ki so včasih prežeti z milino, gnezdi ne dovolj prikrita oziroma komaj obvladana zamera ali užaljenost do sveta in življenja. In skoraj bahaška nezaupljivost do bližnjega. To pesnico navdaja ključevalna melanholija, ki nemalokrat dobiva prav temačne barve in odenke. Vrh tega, ko se njene pesmi ukvarjajo z materinsko tematiko, jo izražajo skozi občutke zbežnosti in krivde, ki so včasih nerazumljivi, a skoraj vedno obremenjeni z neznan-sko pezo obžalovanja. Njena občutljivost, ki je nasplošno nagnjena k čmogledosti, jo pogosto prikrajša za čustva sprostitve in potešenosti, ki jih zmore vsaka ljubezen, torej tudi materinska, njej pa pušča v zameno dvom, negotovost, tesnobo in razdvojenost. Avtorica se tudi rada zateka k dokaj svojski in ponosni samokritičnosti, ki se zelo pogosto prelevi v malodane masohistično samoobsodbo. Ta prefinjena pesnica, ki ji nikakor ne moremo in niti nočemo odrekati neizpodbitne veljave, nenehno išče odpuščanja, ki so bržčas nemogoča, svet, ki jo obdaja, pa prav tako z veliko težavo sprejema njeno nadvse zahtevno in zapleteno osebnost, čeprav se zdi, sodeč po nekaterih njenih verzih, ko da se skuša popolnoma osamiti, in celo ne vedeti za ljudi, druge kratko in malo zradirati.

Branje teh pesmi bralca vsekakor silno prevzame, ko da bi zadevale njega osebno. Vendar tudi globoko vznemirjajo in vlijejo vanj nekaj neopredeljive nelagodnosti. Najboljši verzi Maje Razboršek niso samo trenutki visoke in občutene lirčnosti, marveč so tudi raziskovalna potovanja vase, v svojo nedotaknjeno in nedotakljivo osamljenost, ki jo loči in razlikuje od množic, med notranje napetosti in nemire, med redke luči (včasih celo neizprosne) in mnoge, da ne rečem neštete sence, ki pa so tu in tam zanjo nekakšno zavetje in toplo zatočišče, daleč od spopadov z zunanjim svetom, v katerem prežijo številne nevarnosti in dvoumnosti, vendar ne dovolj daleč od sodobnih stisk in skrbi, ki žal ne prizanesajo niti njej. Skratka, gre za zanimivo pesnico, ki jo kaže brati in vzljubiti. Saj je navsezadnje odprta tudi za ljubezen (v širšem pomenu besede) in za upanje.

Agencija Kras

prosojni kipec

podarjena dragocenost
prosojni kipec
jantarske barve
kakršna je svetloba
ob kasnih popoldnevih

kadar pogledam skozenj
se mi zazdi
kot da skušam razumeti svet
skozi kopreno iz solza

podarjena dragocenost
ki se je ne drznem dotakniti
kajti pod prsti ki preveč želijo
bi se kipec utegnil zdrobiti
v ničkoliko neznatnih
pa zato nič manj
bodičastih bolečin

prosojni kipec
dokler je cel
je kakor sveča

ob starem vodnjaku

ob hladni vselej zaprti hiši je
napol prazen zapuščen vodnjak
nadenj se nagnem
z odbleskom svoje podobe
gladino potemnim

sem sem prihajala -
kako čudne sanje! -
polna upov sem vstopila
razprla polkna
hišo razsvetlila
spregovorila s svetlim glasom
v zaprašeni
s pajčevino prepreženi molk

nikdar uresničljivo!

zdaj se vračam v resničnost
opeharjena zavoljo izjalovljenega upanja

zdaj se samo
nad napol prazni vodnjak sklanjam
kot da si umivam obraz

pajek bo prepredel nizko gladino
tančica mi bo pregriznila obraz
in slednjič bom vse pozabila

bom res?

lastni negativ

nihče me ne prepriča:
ne govorec
ne vojak
ne pesnik

nobene od zastav
ne obesim s svojega okna
nobene molitve
ne znam na izust
včasih preklinjam
toda samo iz obupa

ne prepoznam se
v nobenem od ljudstev
moj rod je menda rod izobčencev
ne zavedam se nobenih korenin

zato sem svobodna

pišem v maternem jeziku
zato ker sem se ga naučila
in mi je kot snov
ki jo znam oblikovati

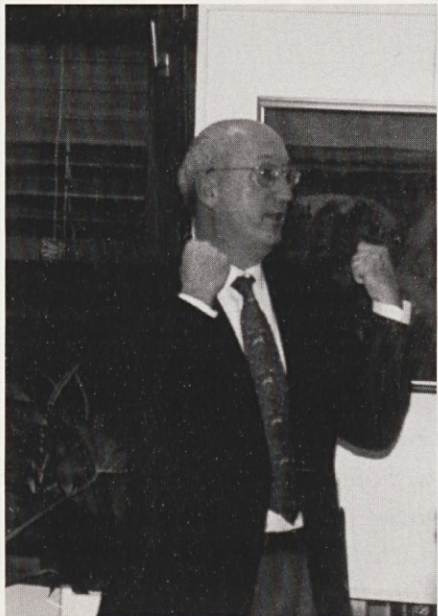
premorem bogato mavrico čustev
brezdanje znam tako ljubiti kot sovražiti
raniti globoko in biti globoko ranjena
še kar dobro znam risati

strastno ljubim plameneče barve
in nič manj sivino

imam nekaj ljudi
za katere mi ni vseeno
mimo ostalih hodim

zato sem svobodna
in zato nisem

Profesor dr. Jože Pirjevec je na sebi lasten, dinamičen in privlačen način odgovoril na številna vprašanja o svoji knjigi "Jugoslavija".

Na kulturnem večeru
v Kosovelovi knjižnici
predstavili knjigo
dr. Pirjevca "Jugoslavija"

PRIMORSKA

JE IMELA V NAŠI ZGODOVINI IZREDEN POMEN

Kultumi večeri v sežanski Kosovelovi knjižnici, ki jim nekateri redni obiskovalci pravijo kar "Lučkini večeri", ker jih pripravlja ter na sproščen, obiskovalcu neposreden način vodi ravnateljica knjižnice Lučka Čehovin, postajajo vse bolj razpoznaven znak kulturnega življenja na Krasu.

Tak je bil tudi literarni večer 17. novembra, na katerem so skoraj sto obiskovalcem v nevelikem zgornjem prostoru knjižnice predstavili knjigo "Jugoslavija - nastanek, razvoj in razpad Karadjordjevičeve in Titove Jugoslavije". Napisal jo je dr. Jože Pirjevec iz Trsta, ki sedaj v Padovi kot redni profesor predava zgodovino vzhodne Evrope. O Pirjevčevem najnovejšem zgodovinskem raziskovalnem delu so govorili zgodovinarica dr. Milica Kacin-Wohinz, zgodovinar dr. Branko Marušič, slovenist akademik dr. Boris Paternu in, seveda, avtor. Dva značilna odlomka iz knjige pa je za ponazoritev izjemno sproščenega in privlačnega načina podajanja zgodovinskih dejstev in avtorjevih komentarjev prebral gledališki igralec Stalnega slovenskega gledališča v Trstu Vladimir Jurca.

Predstavitve knjige je pospremila razstava izbranih slik slikarja in književnika Jerneja Vilfana iz Ljubljane, katerih eno je dr. Pirjevec izbral za naslovnico svoji knjigi in katerega umetniško pot je tudi označil na sežanski prirreditvi. Dogodek pa je Lučka Čehovin izbrala še za razstavo dokumentarnih risb slikarja Božidarja Jakca iz let 1942 in 1943, ki so bile javnosti prvič na ogled.

Prireditve je omogočil Ivan Vodopivec, predsednik skupščine občine Sežana v obdobju od leta 1988 do leta 1994.

Po predstavitvi knjige Jugoslavija in ogledu obeh razstav smo avtorja dr. Pirjevca prosili, naj za revijo Kras pove svoje razumevanje pomena in vloge Primorske pri oblikovanju slovenske samozavedi ter pri osamosvajanju Slovencev in Slovenije. Dejal je:

"Problem Primorske je bil od leta 1918, to je od razpada habsburške monarhije, med

ključnimi problemi slovenskega naroda. Slovenski narod se brez Primorske in njenih ljudi nikakor ni mogel ustanoviti v stari Jugoslaviji, saj je bil - preprosto - preveč oknjen in ni imel svoje celovitosti, pa tudi številčno ni bil dovolj močan, da bi se kakor koli mogel uveljaviti v monarhistični Jugoslaviji.

Ta problem je postajal vse bolj pereč. Po letu 1943, ko je Italija kot država sil osi morala podpisati kapitulacijo, se je slovenski narod prav v zvezi s Primorsko odločil za svoj prvi samostojni državniški akt, to je priključitev Primorske Sloveniji. S tem je slovenski narod prvič dokazal svojo suverenost, kajti to je storil brez Titovega pooblastila. To so storili Slovenci sami in drznili bi si celo trditi, da ta odločitev v vrhovnem štabu narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije ni bila vsem pogodu. Iz spominov Djilasa, ki je bil na kočevskem zboru konec septembra in v začetku oktobra 1943, ugotovimo, s kakšno rezervo je gledal na to državniško in nacionalno navdušenje Slovencev, saj ni bilo v sozvočju s Titovo ideološko usmeritvijo.

Primorska je postala znova zelo pomembna leta 1945, ko je prišlo po drugi svetovni vojni na vrsto vprašanje o mejah. Moja teza je, da Primorske ne bi dobili, če ne bi bilo med drugo svetovno vojno narodnoosvobodilnega boja. Brez vojaške osvoboditve tega ozemlja, brez udeležbe Slovencev v tem osvobodilnem boju skupaj z Angleži in Američani ter s Sovjeti proti Nemcem bi se verjetno ohranila rapalska pogodba.

Primorska je torej imela v naši stvarnosti in v naši zgodovini izreden pomen in je odločilno prispevala k tisti samozavedi, ki so jo Slovenci pridobili med vojno in po njej in ki jim je pomagala, da

so v naslednjih desetletjih dozoreli za svojo osamosvojitve in za ustanovitev svoje države ...!"

Pirjevčev najnovejšo knjigo in njegov način podajanja zgodovinskih dejstev pa je za revijo Kras označila tudi zgodovinarica dr. Milica Kacin-Wohinz:

"Dr. Pirjevec je predstavil širok lok sedemdesetletne zgodovine neke države od začetka do smrti in vršičke njene vrhunske politike. Napisana je s takim jezikom, stilom in s takimi metaforičnimi, tudi duhovitimi vložki, da je privlačna za vsakega bralca in tudi razumljiva vsakomur, ne le strokovnjakom. Vse zgodovinske situacije razjasni na neprimerno lepši in boljši način od čisto gole, suhe znanosti, za katero je značilno faktografsko podajanje. Zgodba teče kakor kakšen film. Napisano je tisto, kar je bilo odločujoče, najpomembnejše: zakaj se je država Jugoslavija rodila, zakaj se je toliko časa obdržala in zakaj je propadla. Njegov način je pripovedovanje; njegov stil je zgodba, seveda znanstveno napisana, dokumentirana. Za osnovo so mu bili bolj tuji viri kot domači, od moskovskih do ameriških.

Avtor je izjemno velik talent. Hitro doje ma in hitro sprejema, hkrati selekcionira pomembnejše od manj pomembnejšega. In zna pisati! Marsikdo lahko veliko ve, marsikdo je lahko tudi veliko prebral, a vsega svojega vedenja ne zna izraziti. Pirjevec pa je znanstvenik z lastnostmi pisatelja. In zato je napisal že toliko knjig, ki so vse čitljive".

Knjigo "Jugoslavija" je izdala koprška založba Lipa. Naprodaj je v knjigarnah po Sloveniji in v Tržaški knjigarni v Trstu.

Vsi hiti Hitovega prazničnega decembra!

PRETOPI & studio Zodiak

Novo leto je izgovor, da si končno spet nekaj privoščite! Sebi in svojim najbližjim. Romantično okolje, prvovrstna postrežba, odlična hrana in izvrstna kapljica so vam na voljo v vseh Hitovih restavracijah. Preostane vam le, da si izberete svoj stil gurmanskih užitkov!

Kulinarična presenečenja restavracije **PARK**, Nova Gorica: dobrodošlica s kozarcem penečega, rezanci s tartufi, riba v soli, šunka v testu in druge dobrote iz peči. Rezervacije: telefon 065 28 225 • Izbrane specialitete restavracije **PERLA**, Nova Gorica: cocktail s škampi, file morskega lista z limonino omako, škarpena v testu, cassata. Rezervacije: telefon 065 28 890 • Dalmatinska kuhinja v restavraciji **MARK**, Šempeter pri Gorici: ribji karpачo, lignji v buzari, koruzna polenta, mešana ribja plošča, figov zavitek. Rezervacije: telefon 065 31 103 • Dobra stara primorska kuhinja v gostilni **PRI HRASTU**, Kromberk: bleki, njoki, frtalja, polenta, toč, fuže, sorbet s penečim teranom in druge dobrote briške, vipavske in kraške kuhinje in kleti. Rezervacije: telefon 065 27 210 • Družinske dobrote restavracije **TRIGLAV**: družinska kosila, makrobiotične jedi, najrazličnejše pizze, izredna izbira palačink s slastnimi nadevi. Rezervacije: telefon 065 23 959 • Priokus Daljnega vzhoda v restavraciji hotela **SABOTIN**, Solkan: presenetljivo okusne in zdrave jedi kitajske kuhinje. Rezervacije: telefon 065 28 221 • Miki Miška v restavraciji **LIPA**, Šempeter pri Gorici: lahke ribje jedi, otroški menuji in igralni kotichek za otroke. Rezervacije: telefon 065 31 358

Akademski slikar
Jona Gal Planinc
v goriškem Kulturnem domu

EMOCIONALNO OBARVANE BREZČASOVNE SILNICE

V okviru sodelovanja
z galerijami Slovencev v zamejstvu
je revija Kras pripravila
v Kulturnem domu v Gorici razstavo
mladega akademskega slikarja
Jona Gala Planica iz Ljubljane.
Razstavo so odprli 18. septembra
in jo zaradi zanimanja goriške
publike podaljšali do konca oktobra.

Postavitev razstave
in izdajo razstavnega kataloga
so gmotno podprli Mesto Ljubljana,
SKB banka in izdajatelj revije Kras
Mediacarso, d.o.o. iz Ljubljane.

Besedilo za katalog je napisal likovni kritik Aleksander Bassin iz Ljubljane, ki je mladega slikarja in njegova razstavljena dela predstavil tudi na otvoritvi. Za njim je še v italijanščini o slikarstvu mladega Jona Gala Planica spregovoril Goričan prof. Jožko Vetrih. Razstavo izbranih Planincevih del v Kulturnem domu v Gorici je skupaj z avtorjem postavil grafični oblikovalec Lev Lisjak, ki je tudi oblikoval razstavni katalog.

Ko v katalogu za razstavo v Gorici postavlja Aleksander Bassin slikarstvo Jona Gala Planica v kontekst likovne umetnosti, med drugim piše: "... Jona Gal Planinc je predvsem izkazal poslušnost za strukturiranost abstraktnega ekspresionizma, hkrati pa je v svojem delu upošteval stalno navzoče brezčasovne silnice emocionalno obarvane, nad-realne, simbolne opredmetenosti. Stopnjo določljivosti le-

te odmerja umetnik sam, ko vzpostavlja ravnotežje med omejeno strukturiranostjo, ki je skozi njena osnovna elementa - linijo in barvo - *conditio sine qua non*, in avtonomnim oblikovanjem likovne morfologije. Problem te lastnosti Jona Gal zavestno rešuje skozi odmik v povzemanju resničnosti..."

Jona Gal Planinc se je rodil leta 1966 v Ljubljani. Po končani Srednji šoli za oblikovanje in fotografijo se je vpisal na Akademijo likovnih umetnosti v Ljubljani in diplomiral pri prof. Gustavu Gnamošu. Živi in dela v Ljubljani, 61000 Ljubljana, Svetčeva 1. Je član Društva slovenskih likovnih umetnikov. Od leta 1989 je imel že 12 samostojnih razstav, v tem času pa je sodeloval še na petnajstih skupinskih razstavah.

VINA VIPAVSKEGA HRAMA

Kaj vse pripoveduje v Vipavskem hramu vinih prijazni enolog gospod Plahuta? Iz njegovega opisovanja povzemamo misli o belih vinih domačega porekla, ki v zadnjem času spet postajajo zanimiva...

Zelén je še vedno skrivnost in neizkoriščen zaklad Vipavske doline. To je belo aromatično vino prijetnega okusa. Je stara lokalna sorta, ki jo je priporočil piti že leta 1844 v bohoričici napisani strokovni knjigi "Vinoreja" župnik Vertovec. Rodi malo ali komaj srednje, zato so ga ljudje skoraj opustili. Pred leti so ga sklenili ohraniti, ga razširili in sedaj ga že polnijo in prodajajo. Ni ga veliko, pa je zelo iskano.

Pinela je nežno in sveže belo vino lokalnega porekla, po katerem je vse večje povpraševanje. Je tudi že skoraj izginilo, a so njene nasade obnovili in razširili do Hublja, ne dlje. Skupaj s zelénom sta pravi rariteti.

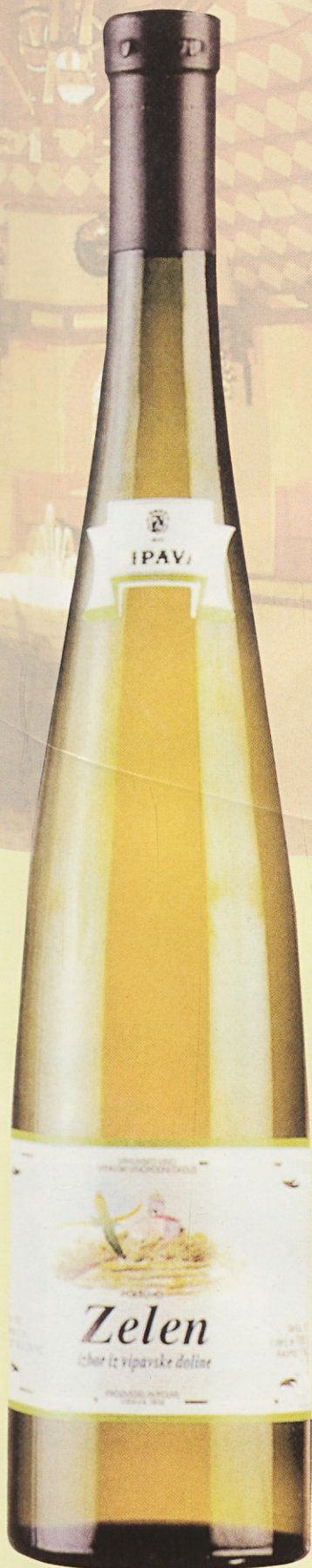
Rebula je širša, lokalna sorta. Daje izredno sveže in lahko kiselkasto iskrečo se belo vino. Vertovec piše, da je doma iz Štanjela na Krasu. Trto je tam dobil tamkajšnji župan od neke ženice, ko jo je srečal z grozdem v košari. Trto je doma razširil. Ker med dozorevanjem v sodu še enkrat povre ali ggru, mu pravijo domačini tudi *grganja*.

Malvazija je udomačena sorta, ki je prišla iz Istre. Daje kakovostno belo vino harmoničnega sestava. Iz trte s tem imenom dobivajo vina *premiera*, *vipavec* in *vrtoččan*, s tem da malvaziji dodajo še kakšen odstotek drugega vina, na primer rebule. *Premiera* je bolj mlado vino in se ga prodaja po Martinovem, medtem ko sta *vipavec* in *vrtoččan* zreli vini in se ju prodaja vse leto.

Pikólit je belo vino, ki nastane iz sušenega grozdja domačega porekla. Tako ime je trta dobila, ker malo rodi (*piccolo* = malo). Mošt malo pokuhajo, da se zgosti. Ko povre in se zbistri, nastane vino pikólit, ki mu pravijo tudi *zgostek*. Župnik Vertovec piše, da je grof Cobenzel s Štanjela, ki je imel posesti tudi na Ložah v Vipavski dolini, v tamkajšnji grad prinesel modo pozne trgatve iz madžarske pokrajine Tokaj. Pripisal je, "da se pikolit tokajerja ne ustraši in da se z njim za prvo slavo pravda".

Če se boste v Vipavi ustavili v Vipavskem hramu, vam bodo ob ponudbi odlične hrane postregli bogat izbor vin in hkrati povedali njihovo poreklo, zgodovinski razvoj, način pridelave in težave pri tem ter razkrili še nekatere druge spoštovanja vredne posebnosti. In svetovali vam bodo, kaj si ogledate v okolici in v Vipavski dolini! In če bo to v delovnih dneh, se boste morebiti tudi spoznali s prvim človekom podjetja AGROIND VIPA-VA 1894, to je z direktorjem Silvestrom Lemutom, dipl. inženirjem agronomije. Slehermi dan prebije veliko časa tudi v Vipavskem hramu v pogovorih s poslovnimi partnerji, strokovnjaki, kupci in tudi z obiskovalci, ki prihajajo občudovat in uživat hrano in vina v ta center enologije in gastronomije...

Za tiste, ki se jim priložnost, spoznati gospoda Lemuta, ne bo ponudila, bomo v naslednji, 12. številki revije Kras predstavili v uredniškem pogovoru tega kapitana največje vinske barke v Vipavski dolini. Spregovoril bo o dosedanjem razvoju Vipavske kleti, o svojih pogledih na mesto in vlogo pridelovalcev vin v naši državi ter predlagal, kaj naj za to kmetijsko panogo naredi država!

MERCATOR MOJE DEŽEL

Poslovni sistemi Mercator,
vseslovensko podjetje,
naklonjeno kulturi, športu
in posebej
prizadevanjem za ohranitev
naravne in kulturne dediščine.

Poslovni sistemi Mercator
podpira
v njemu enakih hotenjih
tudi revijo Kras.

oblikovanje Lev L
fotografija Egon